

ดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง : กรณีศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ปริญญาานิพนธ์
ของ
ณัฐพงศ์ ปันดอนตอง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2553

ดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง : กรณีศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ปริญญาานิพนธ์
ของ
ณัฐพงศ์ ปันดองตอง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

พฤษภาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง : กรณีศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

บทคัดย่อ
ของ
ณัฐพงศ์ ปั่นดอหนอง

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2553

ณัฐพงศ์ บันดอนตอง. (2553). *ดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง : กรณีศึกษาวงป่าดเมือง
คณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. ปริญญาโท ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม:
รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์.

ดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง : กรณีศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีความมุ่งหมายของการวิจัยคือ

1. เพื่อศึกษาดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมือง คณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงดนตรีป่าดเมืองในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

จากการศึกษาค้นคว้าโดยการรวบรวมเอกสารตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ ได้ผลสรุปดังนี้

วงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงเพื่อประกอบการพ่อนผีมด ผีเม็งของชนชาวล้านนาเข้ามาช้านาน ก่อตั้งวงขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2490 โดยพ่อครุคำ สุขเจริญ เมื่อพ่อครุคำได้เสียชีวิตลงในปีพุทธศักราช 2510 นายอินทร์ ภูลชัยลังการ ได้รับสืบทอดวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนต่อ และเป็นหัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2553) สมาชิกภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนจะมีทั้งหมด 10 คน สมาชิกภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนเป็นชายทั้งหมดประกอบอาชีพหลักโดยการค้าขายบ้าง บางคนทำเกษตรกรรมบ้าง การเล่นวงป่าดเมืองของสมาชิกภายในวงจะเล่นเป็นอาชีพเสริมแต่ไม่ได้เล่นเป็นอาชีพเสริมทั้งหมด สมาชิกบางรายเล่นเป็นอาชีพหลักก็มี ซึ่งก็ต้องดิ้นรนโดยการไปเป็นสมาชิกของวงป่าดเมืองคณะอื่นบ้าง แต่ก็ไม่ได้เล่นแบบวงป่าดเมืองโบราณเพราะวงป่าดเมืองคณะอื่นได้นำเอาเครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้ามาบรรเลงภายในวงป่าดเมืองเกือบหมดแล้ว

วงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนมีเครื่องดนตรีภายในวงทั้งหมด 14 ชิ้น ส่วนมากจะเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับสืบทอดมาจากหัวหน้าวงป่าดเมืองรุ่นก่อน คือพ่อครุคำ สุขเจริญ ซึ่งเครื่องดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนจะประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้คือ 1.ซ้องวงใหญ่ 2.ซ้องวงเล็ก 3.ป่าดเอก หรือระนาดเอก 4. ป่าดทุ้ม หรือ ระนาดทุ้ม 5.ป่าดเหล็ก หรือระนาดเอกเหล็ก 6. แนน้อย 7. แนนหลวง 8. กลองเต่งตั้ง 9. กลองป่งปั้ง 10. ฉิ่ง 11. สิ่ง 12. สว่า หรือ ฉาบ 13.ไม้ฆานาบ 14. กะโหลก หรือ เกราะ

การบรรเลงของวงปี่พาทย์เมืองคณะวัดเขียงยืนนี้จะบรรเลงเพื่อการประกอบพิธีกรรมมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ และพิธีกรรมการพืชนิยม ผีเม็ง เพลงที่ใช้เป็นหลักในการประกอบพิธีกรรมมีอยู่ทั้งหมด 9 เพลงได้แก่ 1. เพลงโหมโรง 2. เพลงผีเมดกินน้ำมะพร้าว 3. เพลงผีเมดห้อยผ้า 4. เพลงผีกุลา 5. เพลงมวญ 6. เพลงลูกกุยเวย 7. เพลงแห่ยงหลวง หรือ เพลงปราสาทไหว 8. เพลงแห่ยงกลาง และ เพลงแห่ยงน้อย 9. เพลงฉัตร นอกจากนี้ในระหว่างพิธีกรรมวงปี่พาทย์ยังสามารถบรรเลงเพลงอื่น เช่น เพลงตามสมัยนิยม เพื่อประกอบตามความเหมาะสมได้ด้วย

ปัจจุบันวงปี่พาทย์เมืองคณะวัดเขียงยืนจะบรรเลงเพื่อประกอบพิธีกรรมการพืชนิยม ผีเม็ง เท่านั้น ผู้ขาดอยู่กับการพืชนิยมอยู่ 2 ตระกูล คือ ตระกูลพืชนิยมบ้านช้างม่อย และตระกูลพืชนิยมบ้านชัยมงคล เนื่องจากทั้ง 2 ตระกูลนี้ยังมีประเพณีการพืชนิยมแบบเดิมอยู่ โดยทั้ง 2 ตระกูลให้เหตุผลว่าวงปี่พาทย์เมืองคณะวัดเขียงยืนสามารถบรรเลงเพลงในการประกอบพิธีกรรมการพืชนิยมได้อย่างถูกต้องตามประเพณีการพืชนิยมโบราณ ซึ่งไม่มีวงปี่พาทย์เมืองอื่นในจังหวัดเชียงใหม่สามารถบรรเลงได้ครบถ้วน จึงเป็นเหตุผลทำให้วงปี่พาทย์เมืองคณะวัดเขียงยืนยังคงอยู่ และพยายามหานักดนตรีรุ่นใหม่ไว้เพื่อเป็นแบบอย่างการบรรเลงวงปี่พาทย์เมืองแบบโบราณแก่นักดนตรีปี่พาทย์เมืองรุ่นใหม่ คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมการบรรเลงวงปี่พาทย์เมืองแบบโบราณ ถึงแม้จะได้รับความนิยมน้อยลงก็ตามที่แต่วงปี่พาทย์เมืองคณะวัดเขียงยืนก็ยังรักษาวัฒนธรรมไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

FON PEEMOT – PEEMANG RITUAL MUSIC : A CASE STUDY OF PAT MUANG BAND OF
WAT CHIANG YUEN, MUANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

AN ABSTRACT

BY

NATTAPONG PUNDONTONG

Presented in Partial Fulfillment of the Requirement for the
Master of Fine Arts Degree in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot University

May 2010

Nattapong Pundontong. (2010). *Fon Peemot – Peemang Ritual Music: A Case Study of Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District, Chaing Mai Province*. Master thesis, M.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assoc. Prof. Kanchana Intarasunanont, Asst. Prof. Prateep Lountratana-ari.

The purposes of this research were as follow.

1. To study the ritual music used in Fon Peemot – Peemang of Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District, Chaing Mai Province.

2. To study the related cultures of Fon Peemot – Peemang ritual music of Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District, Chaing Mai Province.

The study of the related document and academic texts as well as the researcher's interviews yielded the conclusions as follow.

The Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District, Chaing Mai Province has long been the band performing traditional Lanna's Fon Peemot – Peemang ritual music. The band was founded by master teacher Kham Sukcharoen in 2490 B.E. (1947 A.D.). When the master teacher passed away in 2510 B.E. (1967 A.D.), Mr. Intarat Moonchailangkar inherited the band and has been the head of the band up to the present (2553 B.E. (2010 A.D.)). The overall members of Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District consisted of 10 males. Their principal careers are merchandize or agriculture. Some members of Pat Muang Band Muang District performed music as the second career while some did as the principal career. The latter had to struggle by being member of other Pat Muang bands which did not perform by using traditional instrument. Nearly all those bands had introduced electric musical instrument for their performance.

Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District has 14 pieces of musical instrument altogether. Most instrument were inherited from the former band head, master teacher Kham Sukcharoen, They were namely: 1. Gong Wong Yai 2. Gong Wong Lek 3. Pad Ek or Ranad Ek 4. Pad Thum or Ranad Thum 5. Pad Lek or Ranad Ek Lek 6. Nae Noi 7. Nae Luang 8. Klong Teng Thing 9. Klong Pong Pong 10. Ching (small cup-shaped cymbals) 11. Sing 12. Sawa or Chaab (cymbals) 13. Mai Kanab 14. Kalok or Kror.

The performances of Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District were those of ritual music, especially for ritual ceremony and Fon Peemot – Peemang ritual. The principal songs performed in the rituals consisted of 9 songs: 1. Pleng Hom Rong (Overture) 2. Pleng Pee Mod Kin Nam Maprao (Pee Mod Drinking *Coconut Juice*) 3. Pleng Pee Mod Hoi Pha (Pee Mod Hanging Cloth) 4. Pleng Pee Kula 5. Pleng Muay (Boxing Song) 6. Pleng Luk Kui Wei 7. Pleng Yae Luang or Plen Prasart Wai 8. Pleng Yang Klang and Pleng Yang Noi 9. Pleng Chaat. In addition, the Pat Muang Band will be able to perform other songs during the rituals such as appropriate contemporary or popular songs.

At present, Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District solely perform the Fon Peemot – Peemang ritual music; monopolized on 2 Fon Pee families, i.e. Fon Pee Ban Changmoi and Fon Pee Ban Chai Mongkol families. This was due to the 2 families still reserve the traditional Fon Pee. They gave the reason that the Wat Chaing Yuen, Pat Muang Band Muang District is able to perform the songs in the Fon Pee rituals as accurately as the old-time Fon Pee customs; no other Pat Muang bands in Chaing Mai Province could do as accurately. This enables the existence of the Wat Chaing Yuen, Band Muang District which trying to train new generation musicians to be the model in performing the ancient Pat Muang for new generation Pat Muang musicians; reserving the ancient Pat Muang performance. Although the Pat Muang performance receives less popularity, the Wat Chaing Yuen, Band Muang District is able to firmly maintain the culture.

ปริญญาานิพนธ์

เรื่อง

ดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง : กรณีศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ของ

ณัฐพงศ์ ปันดอนตอง

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

คณะกรรมการควบคุมปริญญาานิพนธ์

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน

.....ประธาน

(รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์)

(อาจารย์ ดร. ชนิตา ตังเดชะหิรัญ)

.....กรรมการ

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์)

(รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เล้ารัตนอารีย์)

.....กรรมการ

(อาจารย์ ดร. ธนพชร นุตสาระ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญาบัตรฉบับนี้ของผู้วิจัยเสรีจสมบูรณลงได้ด้วยดีเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาและความอนุเคราะห์อย่างสูงยิ่งจากบุคคลหลายฝ่าย ได้ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจมาโดยตลอด ในการทำปริญญาบัตรฉบับนี้ ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่งต่อ คณาจารย์ บุคลากร บุคคล ดังรายนามที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงดังนี้

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ ประธานควบคุมปริญญาบัตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประทีป เลี้ยวตันอารีย์ กรรมการควบคุมปริญญาบัตร ที่ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนปริญญาบัตรฉบับนี้มีความสมบูรณ์ อาจารย์ ดร.ธนพชร นุตสาระ ให้ความอนุเคราะห์เป็นกรรมการร่วมสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้แก่ ผู้วิจัยในการศึกษาตามหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิตและทำให้ผู้วิจัยเป็นมหาบัณฑิตได้อย่าง สมบูรณ์

ขอขอบพระคุณหัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงเย็น นายอินทร์ ภูมชัยดงการ์ หรือ พ่ออืด ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงเย็น นายสมบูรณ พรหมบัน ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธี กรรมการฟ้อนผืออย่างละเอียดด้วยดี และขอระลึกถึง นางสดไธ หงส์ทอง ผู้ล่วงลับหลังจากได้ให้ ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรมการฟ้อนผือแบบล้านนาโบราณโดยละเอียดแก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณอาจารย์จักรพงษ์ กลิ่นแก้ว อาจารย์ภาณุภาค โมกขศักดิ์ อาจารย์ปรากการ เกาะงาม อาจารย์อินทรา โพธิ์ใบ ที่คอยให้คำตักเตือน ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาด้านต่างๆ จนปริญญาบัตรฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ นายจีระวัฒน์ บุญล้ำ ที่อำนวยความสะดวกด้านยานพาหนะและช่วยเหลือผู้วิจัยทุกด้านอย่างดีเยี่ยมเสมอมา

ขอขอบพระคุณ เรือตรี สุวิทย์ แก้วระมล ร.น. ผู้อบรมและประสิทธิ์ประสาทวิชาดนตรี การ อ่านโน้ตดนตรีไทยให้แก่ผู้วิจัย และความรู้ทางด้านดนตรีไทยมาโดยตลอดที่ผู้วิจัยได้ศึกษาอยู่ใน กรุงเทพมหานครแห่งนี้

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อไมตรี บันดอนตอง และคุณแม่สมจิต ข้ามา ผู้ซึ่งให้กำเนิดและการอบรมเลี้ยงดู ให้โอกาสในการศึกษา ให้ความรักความเมตตา ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ให้กำลังใจทรัพย์ กำลังใจให้แก่ผู้วิจัยในทุกๆ เรื่องตลอดมาจนทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในวันนี้

ณัฐพงศ์ บันดอนตอง

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ปฐมหลัง.....	1
จุดมุ่งหมายการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย.....	5
ขอบเขตการวิจัย.....	6
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม.....	10
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนา.....	12
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมล้านนา.....	13
เอกสารที่เกี่ยวกับดนตรีล้านนา.....	14
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	19
การศึกษาค้นคว้า.....	19
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	19
วิธีการดำเนินการศึกษาข้อมูล.....	20
อุปกรณ์ และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล.....	20
การจำแนก และการจัดกระทำข้อมูล.....	20
การจัดลำดับ และการตรวจสอบข้อมูล.....	20
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	21
การนำเสนอข้อมูล.....	22

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	23
ดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนฝีมด ฝีม้งของวงป่าดเมือง	
คณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.....	24
ประวัติความเป็นมาของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน.....	24
นักดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน.....	29
เครื่องดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน.....	39
บทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนฝีมดฝีม้งของวงป่าดเมือง	
คณะวัดเชียงยืน.....	48
เพลงโหมโรง.....	49
เพลงแห่ยงหลวง หรือ เพลงปราสาทไหว.....	49
เพลงฉัตร หรือ เพลงสัตว์.....	50
เพลงแห่ยงกลาง และ เพลงแห่ยงน้อย.....	51
เพลงฝีมดห้อยผ้า.....	51
เพลงฝีมดกินน้ำมะพร้าว.....	52
เพลงฝีมดกุลา.....	53
เพลงมวย.....	53
เพลงลูกกุยเวย.....	54
วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนในการประกอบพิธีกรรม	
การพ่อนฝีมด ฝีม้ง.....	55
ประวัติความเป็นมาของการพ่อนฝีมด ฝีม้ง.....	55
ขนบธรรมเนียมประเพณีและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการพ่อนฝีมดฝีม้ง.....	60
สิ่งที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม.....	60
ข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม.....	67
ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนฝีมด ฝีม้ง.....	70
การเริ่มการประกอบพิธีกรรม.....	70
ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงเช้า.....	75
การประกอบพิธีกรรมในช่วงบ่าย.....	96
การเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรม.....	112

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	115
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	115
ความสำคัญของการวิจัย.....	115
การศึกษาค้นคว้า.....	115
สรุปผลการวิจัย.....	117
อภิปรายผล.....	124
ข้อเสนอแนะ.....	126
บรรณานุกรม.....	127
ภาคผนวก.....	130
ภาคผนวก ก.....	131
ภาคผนวก ข.....	136
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	142

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 วงป่าดเมืองทั่วไป.....	24
2 วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน.....	25
3 นายอินทรัตน์ มูลชัยลังการ.....	29
4 นายอำนาจ อึ้งพันธ์.....	30
5 นายเจริญ นันตะ.....	31
6 นายเชิด คำวัง.....	32
7 นายสุภท คำวัง.....	33
8 นายระเด่น ดวงเดชา.....	34
9 นายชาติรี โภกธรรม.....	35
10 นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์.....	36
11 นายประพันธ์ พรหมรัตน์.....	37
12 นายอุดม ดวงเดชา.....	38
13 ฮ่องวงใหญ่.....	40
14 ฮ่องวงเล็ก.....	40
15 ป่าดเอก หรือ ระนาดเอก.....	41
16 ป่าดหุ้ม หรือ ระนาดหุ้ม.....	42
17 ป่าดเหล็ก หรือ ระนาดเอกเหล็ก.....	42
18 แนน้อย.....	43
19 แนนหลวง.....	44
20 กลองเต่งตั้ง.....	44
21 กลองปั้ง.....	45
22 ลั้ง.....	46
23 ฉิ่ง.....	46
24 สว่าน้อย หรือ ฉาบเล็ก.....	46
25 สว่ากลาง หรือ ฉาบกลาง.....	46
26 สว่าหลวง หรือ ฉาบใหญ่.....	47
27 ไม้ฆนاب.....	47

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
28 กะโหลก หรือ เกราะ.....	48
29 ฝึปปูย่า.....	55
30 ฝึมด.....	56
31 ฝึเม็ง.....	56
32 การแสดงการฟ้อนฝึ.....	57
33 ผามพิธีกรรมที่ใช้ในการฟ่องฝึเม็ง.....	58
34 การแสดงการต้มน้ำฮ้า.....	58
35 กรวยใบตองใส่ใบเกียงพะเม็ง.....	62
36 แม่สไตไฮ หงส์ทอง.....	62
37 นายสมบุญพรหมปัน.....	63
38 การดาคร้ว.....	65
39 ขนมหแพ่แล้.....	66
40 หม้อน้ำฮ้าที่ถูกต้ม.....	68
41 การปูเสื่อและการจัดชั้นตั่งภายในผามพิธีกรรม.....	69
42 หิ้งฝึปปูย่าภายในผามพิธีกรรม.....	69
43 ชั้นตั่งของวงป่าดเมือง.....	71
44 ผ้าเวียนผาม.....	72
45 ผ้าเทิงหิ้ง.....	72
46 ผ้าเทิงกลาง.....	72
47 การมัดผ้าจ้อง.....	73
48 การแขวนใบเกียงพะเม็ง.....	74
49 การฟ้งต้นแก้ว.....	75
50 การเชิญฝึปปูย่า.....	75
51 บอกเม็ง.....	75
52 การเชิญฝึปปูย่าขึ้นหิ้ง.....	77
53 พิธีกรรมการสับฝึ.....	78
54 ถ้วยสำหรับพิธีกรรมการฟ้อนถ้วย.....	79

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
55 การฟ้อนของผีป๋วย่า.....	80
56 การฟ้อนอาวุธทั้ง 4 ประเภท.....	80
57 การฟ้อนตม.....	81
58 การเลี้ยงข้าวผีป๋วย่า.....	82
59 หัวกล้วย.....	83
60 พิธีกรรมไหว้หัวกล้วย.....	84
61 ก๋วยปากปั้น.....	85
62 ถ้วยคู่.....	86
63 การเชิญถ้วยคู่.....	87
64 การเวียนเทียนรอบศิระชะเก้าผี.....	89
65 การฟ้อนอาวุธของผีป๋วย่า.....	89
66 พิธีกุมบาตร.....	91
67 พัดใบตอง.....	92
68 ถ้วยฟ้อน.....	93
69 การฟ้อนถ้วย.....	93
70 การฟ้อนปล่อย.....	93
71 พิธีปิดฤกษ์.....	94
72 การบูชาเทียน.....	98
73 เทียนที่ถูกก๋วยปากปั้นครอบไว้.....	98
74 การฟ้อนผีกุลา.....	100
75 การคาบปลาแห้งของผีกุลา.....	101
76 กุบละแอ และของใช้ภายในพิธีกรรมฟ้อนผี.....	102
77 พิธีการฟ้อนผีเจ้าเชียงใหม่.....	102
78 พิธีการฟ้อนผีสามตัว.....	103
79 การแต่งตัวของผีสามตัว.....	104
80 ลูกสะบ้าที่ผีสามตัวใช้เล่น.....	105
81 การเล่นน้ำปีใหม่ หรือ การฟ้อนผีป่าผีสาว.....	106

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
82 การเล่นชนไก่.....	108
83 การแห่บอไฟ.....	109
84 พิธีการคล้องช้าง.....	110

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วัดเชียงยืนใช้ทั้งหมด รวบรวมและบันทึกเป็นโน้ตเพลงในระบบของการบันทึกโน้ตดนตรีไทย อาณาจักรล้านนาเป็นอาณาจักรโบราณที่มีความยิ่งใหญ่ในอดีต มีวัฒนธรรมที่หลากหลายหลอมรวมกันจากหลายเชื้อชาติ หลายภาษา แต่วัฒนธรรมที่มีจุดกำเนิดมาจากหลายเชื้อชาตินี้ก็สามารถหลอมรวมกันได้เป็นอย่างดี อาณาจักรล้านนาในอดีตจึงเป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองมากวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมจึงรุ่งเรืองจนถึงขีดสูงสุดก่อนอาณาจักรล้านนาจะสถาปนาขึ้นเป็นอาณาจักรใหม่ ได้มีอาณาจักรเดิมอยู่ก่อนแล้ว คือ อาณาจักร หริภุญชัย ซึ่งเริ่มสถาปนาจากพุทธศตวรรษที่ 13 จนถึง พ.ศ.1824 ซึ่งเป็นปีที่เสียเอกราชให้แก่ “พญามังราย” ผู้สถาปนาอาณาจักรใหม่ขึ้นที่เป็นพื้นที่จังหวัด เชียงใหม่ในปัจจุบัน ในปี พ.ศ.1839 คือ อาณาจักรล้านนาในสมัยต่อมา

ใต้อาณาจักรล้านนามีอาณาจักรสุโขทัยซึ่งสถาปนาขึ้นก่อนอาณาจักรล้านนาโดย “พ่อขุนศรี อินทราทิตย์” ในปี พ.ศ.1780 พ่อขุนรามคำแหงพระราชโอรสองค์ที่สองซึ่งครองราชย์เป็นกษัตริย์องค์ที่สามของกรุงสุโขทัยนั้น ทรงเป็นพระสหายของพญามังราย และทรงเป็นที่ปรึกษาในการสร้างเมือง เชียงใหม่ให้แก่พญามังราย ร่วมกับ “พญาเจ้าเมือง” แห่งพะเยาด้วยดังนั้นอาณาจักรล้านนาเมื่อแรกตั้ง จึงเป็นพันธมิตรกับอาณาจักรสุโขทัย (สร้อยดี อ่องสกุล. 2529: 120)

หลังรัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหง กลุ่มคนไทยในแคว้นแคว้นสุวรรณภูมิ ซึ่งอยู่ใต้อาณาจักรสุโขทัยลงไปเริ่มเป็นปึกแผ่นและมีกำลังมากพอที่จะตั้งตนเป็นอิสระอยู่ท่ามกลางชาวมอญและชาวขอมซึ่งเคยผลักดันกันมีอำนาจเป็นระยะๆ ในที่สุดพระเจ้าอู่ทองก็สถาปนาอาณาจักรของไทยขึ้นอีก อาณาจักรหนึ่งที่กรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ.1892 ซึ่งตรงกับรัชกาลของพญาลิไทของกรุงสุโขทัย เมื่อสิ้นรัชกาลของพญาลิไทในปี พ.ศ.1921 อยุธยา ก็เริ่มมีอำนาจเหนือสุโขทัยและถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาอย่างเด็ดขาดในปี พ.ศ.1981 หลังจากนั้นสุโขทัยไม่ได้กลับมามีเอกราชอีกเลย (ประสิทธิ์ เลียวศิริพงศ์. 2542: 3)

ส่วนอาณาจักรล้านนานั้นยังคงเป็นอาณาจักรอิสระ ต่อมากษัตริย์อยุธยาพยายามแผ่อำนาจเข้าไปในเขตล้านนา และมีการรบพุ่งกันหลายครั้ง แต่อยุธยาก็ยังเอาชนะล้านนาไม่ได้จนล่วงถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 “พระเจ้าตะเบงชเวตี้” ของพม่าก็เริ่มทำสงครามกับกองทัพของอยุธยาหลายครั้ง และล้านนาก็เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น ในปี พ.ศ.2101 “บุเรงนอง” แม่ทัพของพระเจ้าตะเบงชเวตี้สามารถยึดเชียงใหม่ได้ และเริ่มใช้เชียงใหม่เป็นฐานที่มั่นในการก่อกวนหัวเมืองฝ่ายเหนือของอยุธยาให้อ่อนกำลังลง จนในที่สุดพม่าก็ยกทัพใหญ่เข้าล้อมตีกรุงศรีอยุธยาได้สำเร็จในปี พ.ศ.2112

อาณาจักรอยุธยาได้เอกราชกลับคืนมา โดยการประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในปี พ.ศ.2127 แต่การช่วงชิงอาณาจักรล้านนากลับคือยังไม่ทันประสบความสำเร็จ สมเด็จพระนเรศวรก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน ล้านนาจึงยังคงอยู่ใต้อำนาจของพม่าต่อไป จนกระทั่ง กรุงศรีอยุธยาแตกเป็นครั้งที่สองในปี พ.ศ.2310 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงทำสงครามกับพม่า และทรงช่วยพญาเจ้าบ้านขับไล่พม่าออกจากอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ ในปี พ.ศ.2317 อำนาจของพม่าที่มีเหนืออาณาจักรล้านนามากว่าสองศตวรรษจึงสิ้นสุดลง (อุษณีย์ ธงไชย. 2526: 258)

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ล้านนาได้อยู่ใต้อำนาจการปกครองของกรุงเทพมหานครในฐานะประเทศราช เจ้าพระยาภาววิไลเจ้าผู้ครองเมืองเชียงใหม่เริ่มบูรณะเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองร้างไปนาน ได้ใช้นโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” (ไกรศรี นิมมานเหมินท์. 2521: 4) โดยนำกองทัพขึ้นไปกวาดต้อนประชาชนตามหัวเมืองต่างๆ ทางเหนือของอาณาจักรล้านนาเดิมจำนวนมาก ลงมาเป็นประชากรรุ่นใหม่ของเมืองเชียงใหม่และบริเวณเขต ประชากรเหล่านี้เหล่านี้กับกลุ่มที่อยู่มาก่อนพอจะจำแนกเป็นกลุ่มเชื้อชาติกลุ่มใหญ่ๆ ในปัจจุบันนี้ได้ 5 กลุ่ม คือ 1. ไทยยวน หรือ คนเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ใหญ่ที่สุดสืบเชื้อสายมาจากลูกหลานชาวไทยยวนจากแคว้นโยนก 2. ไทยลื้อ จากอาณาจักรสิบสองปันนาในตอนใต้ของจีน 3. ไทยจีน หรือที่เคยเรียกตามชาวกรุงเทพฯว่า ไทยเขิน กลุ่มนี้มาจากเมืองเชียงตุง ซึ่งปัจจุบันเป็นรัฐหนึ่งในรัฐฉาน สหภาพพม่า 4. ไทยใหญ่ ซึ่งเรียกตัวเองว่า “ไต” หรือที่คนเมืองเรียกว่า “เงี้ยว” เป็นกลุ่มซึ่งพบมากในบริเวณใกล้ชายแดนระหว่างไทยกับพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่อำเภอเมือง อำเภอปาย และอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน อำเภอเวียงแหง อำเภอฝาง อำเภอแม่สาย อำเภอเชียงดาว อำเภอแม่จาง และอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย 5. ลัวะ ซึ่งเป็นเจ้าของถิ่นเดิมมาตั้งแต่ยุคอาณาจักรทริภุชชัยแล้ว (ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์. 2542: 5)

จากวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ เหล่านี้ ได้สั่งสมและหล่อหลอมรวมกันเข้า ทำให้ล้านนามีวัฒนธรรมที่ผสมบูรณขึ้นจนพัฒนาเป็นวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นล้านนามาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมทางดนตรีก็ดูเหมือนจะไม่ไกลไปจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอื่นของชาวล้านนามากนัก ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความเกี่ยวโยงและเกี่ยวเนื่องกันกับชาวล้านนาเป็นอันมาก

วัฒนธรรมทางดนตรีของชาวล้านนานั้นน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากภูมิภาคใกล้เคียงกันด้วย เนื่องจากล้านนาโบราณมีอาณาเขตเลยเข้าไปถึงตอนใต้ของประเทศจีนและตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศพม่า ในปัจจุบันล้านนาในเขตประเทศไทยซึ่งนิยมเรียกว่า “ล้านนาไทย” จึงมีวัฒนธรรมทางดนตรีใกล้เคียงกับดนตรีในภูมิภาคเหล่านั้นด้วย แต่ก็มีแบบแผนเฉพาะของตัวเองมากขึ้น (ปัญญา รุ่งเรือง. 2546: 36)

ในจารึกวัดพระยืนเกี่ยวกับการสร้างพระอัฐสุรัสยีนยาว พ.ศ.1913 (หลัก 62 ประชุมจารึกภาคที่ 3 จารึกวัดพระยืน ลำพูน) ว่า “... ลูกเจ้าลูกขุนมนตรีทั้งหลาย พวกกันถือกระทง ข้าวตอก

ดอกไม้ ใต้เทียน ... ตีพาทย์ ดังพิณ ฆ้อง กลอง ปี่สรโน ...” ซึ่งคำว่า “พาทย์” ที่กล่าวถึงคงเป็นวงดนตรีประเภทหนึ่ง แต่จะมีรูปแบบอย่างไรไม่มีหลักฐานแน่นอน เพียงแต่ทราบว่าเป็นวงดนตรีที่เก่าแก่ที่สุด เท่าที่ปรากฏเป็นหลักฐานก็มีมาแล้วตั้งแต่สมัย สุโขทัย และคงเป็นประเภทเครื่องดีตามอย่างวง “ปาด” ของมอญ หรือ “ปัตยา” ของพม่าก็ได้ (สังต์ ภูเขาทอง. 2544: 37)

คำว่า พาทย์ หรือ ปาด รู้จักกันในหมู่นักขานชาวล้านนามานานแล้ว สันนิษฐานกันว่าเป็นเครื่องดี แต่ไม่ทราบแน่ชัดว่าจะอะไร อาจเป็นระนาด หรือ ฆ้องชนิดใดชนิดหนึ่ง เช่น ฆ้องเดี่ยวขนาดต่างๆ กัน มีตั้งแต่ขนาดใหญ่ สูงท่วมตัวอย่างที่พบที่วัดพระพุทธรูปตากผ้า จังหวัดลำพูน ลงมาจนถึงขนาดเล็กใช้นิ้วหัวได้ด้วยมือเดียว หรือ เครื่องดีอย่างอื่นก็ได้ (ปัญญา รุ่งเรือง. 2546: 48) สำหรับชาวล้านนาแล้วถ้ากล่าวถึงวงปาด ก็จักคุ้นดีว่าเป็นวงดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการตาย ตั้งแต่เจ้านายจนถึงชาวบ้านทั่วไป หรือใช้บรรเลงประกอบ พิธีกรรมการพอนผีบรรพบุรุษที่ชาวล้านนาเรียกกันว่า “พิธีการพอนผีปู่ย่า”

ชนชาวล้านนาเป็นกลุ่มชนที่มีความเชื่อในการนับถือผี จากการบันทึกไว้ในตำนานประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวของกลุ่มคนนี้นับถือกันฉันญาติ เคารพเลื่อมใสและยอมรับผู้นำทางวัฒนธรรมหรือวีระบุรุษชุมชนเดียวกัน เช่น ชุมชนที่นับถือ “ลวจักราช” เป็นต้นตระกูลของตนซึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่เชียงแสน ชุมชนที่นับถือ “พระยาเจือง” อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำอิง แต่ละชุมชนต่างมีตำนานปรัมปราเล่าความเป็นมาของตนเองเกี่ยวกับบรรพบุรุษ และสถานที่ที่ตนเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ชุมชนเหล่านี้ต่างนับถือผีบรรพบุรุษและอำนาจเหนือธรรมชาติของผีและวิญญาณต่างๆ ซึ่งทำให้แต่ละชุมชนเป็นอิสระจากกันมากขึ้น (ปริญญา กายสิทธิ์. 2528: 39)

ผีปู่ย่า หรือ ผีบรรพบุรุษของครอบครัว หมายถึง ใครก็ได้ที่เมื่อมีชีวิตเคยอยู่สร้างคุณประโยชน์แก่ลูกหลานจนเป็นที่นับถือ เมื่อตายไปแล้วจึงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้คุ้มครอง ดูแลลูกหลานในวงศ์ตระกูล ส่วนใหญ่เป็นบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง บางครั้งผีเรือนก็ถือว่าเป็นผีปู่ย่าได้ การกราบไหว้ต้องทำสม่ำเสมอทุกปีหรือทุกสามปี หากมีการละเลยเชื่อกันว่าจะเกิดความอัปมงคลแก่ตนเองและญาติพี่น้อง พฤติกรรมเชิงชู้สาวของเด็กหญิงก่อนแต่งงานจะนำไปสู่การผิดผี ซึ่งต้องแก้ไขด้วยการเสียผีขอขมาผีปู่ย่า เทวดาเรือนด้วยพิธีกรรมมากมาย สำหรับผีปู่ยานี้ยังจำแนกออกเป็นสองประเภท คือ ผีมืด และผีเม็ง

“ผีมืด” แต่เดิมเป็นผีบรรพบุรุษของสามัญชน หรือไพร่ของชาวไทยวน หรือชาวล้านนาโดยทั่วไป ส่วน “ผีเม็ง” เดิมเป็นนักรบ นักปกครอง ที่สร้างคุณงามความดีให้แก่บ้านเมือง เชื่อว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายมอญ หรือชาวไตรัฐฉาน สันนิษฐานว่าความเชื่อเรื่องผีมืดแลผีเม็งนี้ ชาวล้านนาได้สืบทอดมาจากวัฒนธรรมมอญ ด้วยยังคงเครื่องพิธีหลายอย่างตามแบบมอญ เช่น เครื่องดนตรีที่เป็นฆ้องวง การใช้กลองตะโพนสองหน้า ตลอดจนเครื่องแต่งกายแบบมอญ และขั้นตอนการ

ประทับทรง การพ้อนรำในพิธีพ้อนผี เพียงแต่ชาวล้านนาเชื้อสายไทลื้อไหว้ผีบูชายัญด้วยอาหารเท่านั้น ไม่นิยมพ้อนผี (วิถี พานิชพันธ์. 2548: 27)

ประเพณีการพ้อนผีนั้นมักจะประกอบควบคู่ไปกับการไหว้ผีหรือเลี้ยงผีด้วย วัตถุประสงค์สำหรับการเลี้ยงผีคือ ช่วงหน้าแล้งก่อนเทศกาลเข้าพรรษา นับตั้งแต่เดือนมีนาคมเป็นต้นไป โดยมักจะเป็นช่วงที่ดอกเอื้องผึ้งเหลืองผลิดอก ชาวล้านนาจะใช้ดอกเอื้องชนิดนี้ประกอบพิธีเลี้ยงผี การประทับทรงนั้นผีบรรพบุรุษจะอาศัยร่างของลูกหลาน ฝ่ายหญิง โดยถือว่าเป็นหน้าที่ต้องรับผิดชอบ เว้นแต่ผีเจ้านายหรือผีระดับชั้นเทพที่อาศัยร่างคนอื่นที่เชื่อว่าผีเลือกแล้วเรียกว่า “ม้าขี่” หากม้าขี่คนเก่าหมดอายุขัยผีนั้นก็เลือกม้าขี่คนใหม่

การพ้อนผีเจ้านายจะละม้ายคล้ายคลึงกับการพ้อนผีมด เพียงแต่แตกต่างในรายละเอียดของเครื่องเซ่น และขั้นตอนการพ้อน สำหรับผีเมืองซึ่งมีศักดิ์สูงกว่าผีเจ้านาย มักจะได้รับการยกย่องให้เป็นผีรักษาเมือง และรักษา ต้นน้ำสำคัญของเมือง ในอดีตผีเมืองไม่มีการลงทรงและการใช้ม้าขี่ พิธีกรรมการเลี้ยงผี ปกติใช้เวลาอย่างน้อยสามวัน คือ 1 วันดา เป็นวันแรก ซึ่งเป็นวันเตรียมการ 2 วันพ้อน เป็นวันที่มีงานตลอดทั้งวัน และ 3 วันล้างผาม ถือเป็นวันขอบคุณผู้ที่มาช่วยงาน และมีการเก็บเครื่องใช้ต่างๆส่งคืนเจ้าของ (วิถี พานิชพันธ์. 2548: 24)

พิธีกรรมการพ้อนนี้ ทั้งการพ้อนผีมดและผีเมืองนั้นจะใช้วงดนตรีชนิดเดียวกันบรรเลงประกอบ ขณะที่มีการพ้อนผีเกิดขึ้น “วงป่าดเมือง” หรือวงปี่พาทย์พื้นเมืองถือได้ว่าเป็นวงดนตรีที่ชาวล้านนาได้รู้จักกันมาช้านาน และเป็นวงดนตรีที่นิยมใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะ ซึ่งการพ้อนผีมด ผีเมืองนั้น ในช่วงทำพิธีไหว้ครูของคนทรงตอนเช้า วงป่าดจะใช้เครื่องดนตรีตามประเพณีดั้งเดิมบรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรม ส่วนในตอนบ่ายซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คนทรงที่เป็นเจ้าภาพ กับคนทรงที่มาเป็นแขกร่วมงานเลี้ยงตอนกลางวันที่ผ่านไป จะพ้อนรำร่วมกัน (ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์. 2542: 28)

ในปัจจุบัน วงป่าดพื้นเมืองในภาคเหนือที่ยังสามารถบรรเลงประกอบพิธีพ้อนผีมดผีเมืองแบบดั้งเดิมนับวันจะลดน้อยลง และหายได้ยากลงทุกที เนื่องจากเทคโนโลยียุคปัจจุบันได้ก้าวล้ำสมัยไปมาก แม้กระทั่งวัฒนธรรมดนตรีป่าดเมืองเองก็ตาม บางวงได้เริ่มนำเอาเครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้ามาบรรเลงประกอบ ส่วนวงป่าดที่ยังบรรเลงแบบโบราณล้านนานิยม ก็เริ่มดำรงอยู่อย่างยากลำบาก ถูกลดความนิยมลงจนแทบจะหายไปจากสังคมล้านนาแล้ว

วงป่าดพื้นเมืองที่มีชื่อคณะว่า “วงป่าดคณะวัดเชียงยืน” เป็นวงป่าดพื้นเมืองคณะหนึ่งที่ยังทำการบรรเลงและแห่ประกอบพิธีพ้อนผีมดผีเมืองแบบโบราณอยู่ วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนนี้มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน และเป็นวงป่าดเมืองที่เก่าแก่เป็นอันดับต้นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับวงป่าดเมืองที่อยู่ในเชียงใหม่โดยรอบแล้ว วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนนี้ก็ถือว่ามีความเก่าแก่กว่ากันมาก สมควรที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติของวงและวิธีการบรรเลงในการ

ประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม็งเป็นอย่างดี เพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาและจะได้ดำรงแบบแผนในพิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม็งไว้ด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกวงดนตรีป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน ซึ่งเป็นวงดนตรีที่ยังบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม็งแบบโบราณอยู่ ด้วยเล็งเห็นถึงคุณค่าของวงดนตรีป่าดเมืองวงนี้ที่มีต่อการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม็ง เพื่อให้เป็นแบบแผนที่ถูกต้องและยังเป็นการอนุรักษ์วงดนตรีป่าดเมืองแบบโบราณไว้อีกทางหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันนับจะหา วงดนตรีป่าดเมืองที่บรรเลงแบบโบราณได้น้อยลงทุกที เนื่องจากปัจจัยหลายประการ เช่น มีเครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องดนตรีไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้นในวงป่าดเมือง ผู้คนที่นิยมในการบรรเลงวงป่าดเมืองแบบโบราณลดน้อยลง ไม่มีการสืบทอดที่ต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นที่ดีพอ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งหัวข้อในการวิจัยต่างๆ ไว้ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงดนตรีป่าดเมืองในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ความสำคัญของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของวงดนตรีป่าดเมืองแบบโบราณล้านนา ที่นับวันจะถูกกลบเลือนไปจากวิถีการดำเนินชีวิตของชาวล้านนาลงไปทุกที และการวิจัยนี้ผู้วิจัยจะเจาะลึกวงดนตรีป่าดเมืองที่ยังสามารถบรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง ได้อย่างครบถ้วน คือ วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้แยกความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าไว้ ดังนี้

1. ทราบถึงประวัติความเป็นมาของวงดนตรีป่าดเมือง เอกลักษณะเฉพาะของวงดนตรีป่าดเมืองและ นักดนตรีภายในวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. ทราบถึงดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. ทราบถึงบทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งที่วงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนใช้ทั้งหมด รวบรวมและบันทึกเป็นโน้ตเพลงในระบบของการบันทึกโน้ตดนตรีไทย
4. ทราบถึงวัฒนธรรมและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นเรื่องของดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีผด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อรวบรวมบทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีผด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และบันทึกเป็นโน้ตเพลงในระบบของการบันทึกโน้ตดนตรีไทย

ข้อตกลงเบื้องต้น

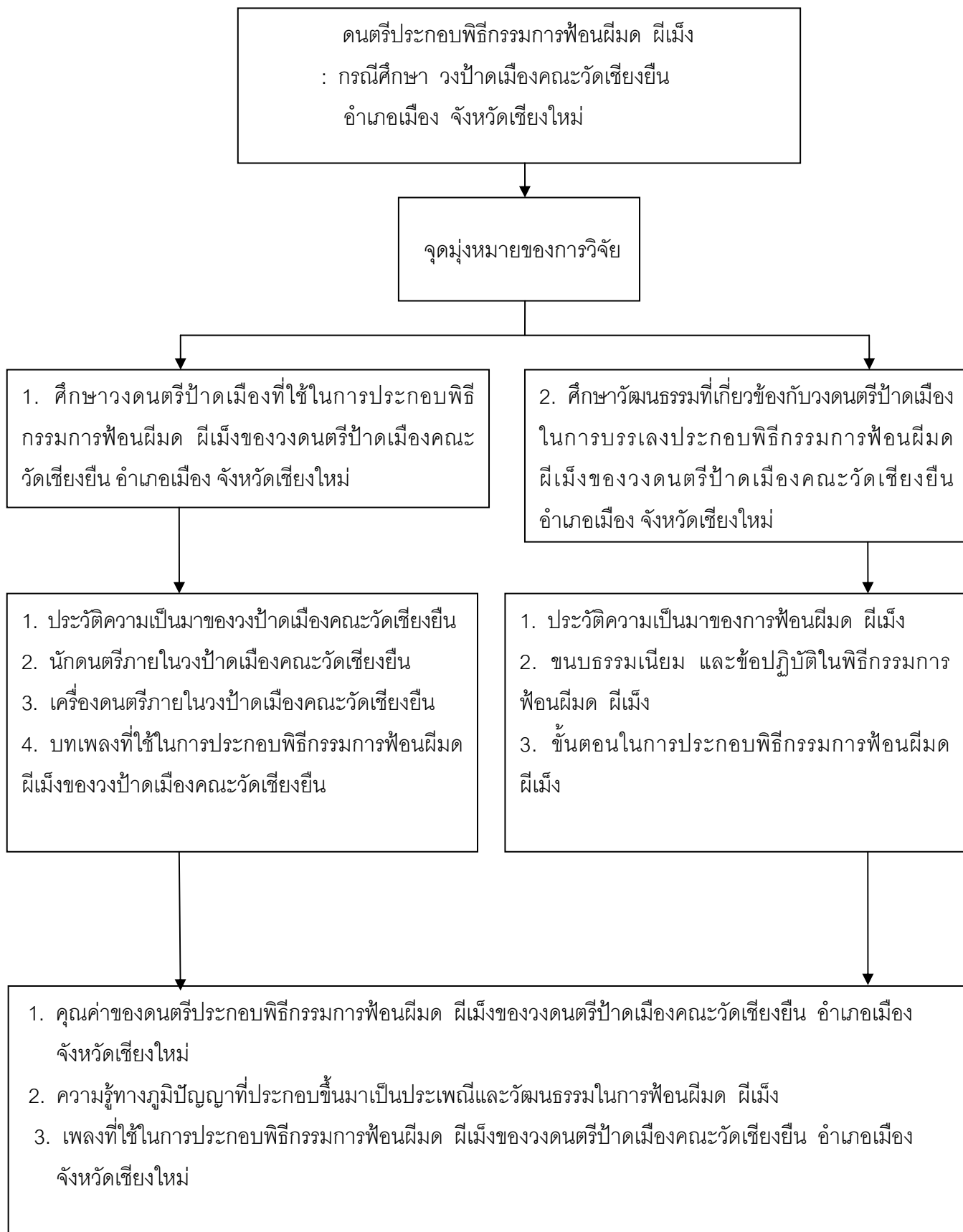
1. คำที่ใช้เรียกชื่อเครื่องดนตรีในวงป่าดเมืองในการวิจัยครั้งนี้ ใช้ภาษาล้านนาสำเนียงของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นภาษาหลักในการเรียกชื่อเครื่องดนตรีเพื่อประกอบการวิจัย
2. การบันทึกโน้ตเพลงต่างๆ จะบันทึกด้วยระบบการบันทึกโน้ตแบบดนตรีไทย
3. การบันทึกโน้ตเพลงจะบันทึกตามทำนองเพลงในการบรรเลงซ็องวงของวงดนตรีป่าดเมือง

นิยามศัพท์เฉพาะ

พ่อนผี	หมายถึง การรำในการประกอบพิธีเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษที่ตายไปแล้ว และทำคุณงามความดีเอาไว้ภายในสายตระกูลของตน หรือการรำในการประกอบพิธีเพื่อระลึกถึงบุคคลที่อยู่ในชนชั้นปกครองในสมัยล้านนาโบราณของแถบจังหวัดภาคเหนือตอนบน
ผีผด	หมายถึง ผีบรรพบุรุษของสามัญชน เมื่อมีการเส้นไหว้โดยการสร้างผามเปียง หรือ ปะรำพิธีสำหรับพ่อน มีชั้นไหว้จำนวน 13 ชุด มีเครื่องเช่นและขั้นตอนการพ่อนเป็นลำดับที่บ่งบอกถึงรูปแบบการทำมาหากินของชาวบ้านในอดีต เช่น ยิงนก ตีรังต่อรังแตน คล้องช้าง ทอดแห ปลูกฝ้าย เป็นต้น
ผีเม็ง	หมายถึง ผีชนชั้นนักปกครองและนักรบ นิยมสร้างผามจ้อง มีหลังคาทรงกระโจม ทางเข้าผามปักร่ม หรือสัปทน มีชั้นไหว้จำนวน 9 ชุด เครื่องเช่นไหว้และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมมีความพิถีพิถันกว่าผีผด ที่นิยมมากคือ การพ่อนดาบเพื่อแสดงถึงความเป็นนักรบ การประทับทรงของผีเม็งเชื่อว่าจะลงมาและกลับไปจากชื่อผาม จึงต้องใช้ผ้าผูกโยงไว้ให้ร่างทรงโหนจากชื่อในการลงผี

ผีป่วน	หมายถึง ผีบรรพบุรุษของครอบครัวใครก็ได้ ที่เมื่อมีชีวิตเคยอยู่สร้างคุณประโยชน์แก่ลูกหลานจนเป็นที่นับถือ เมื่อตายไปแล้วจึงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลลูกหลานในวงตระกูล ส่วนใหญ่เป็นบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง
ผามเปียง	หมายถึง ประำพิธีของการประกอบพิธีพืชมัด มีเสาเก้าต้น ใช้ใบตองหรือทางมะพร้าวผูกบนโครงสร้างไม้ไผ่ เป็นประำหลังคาแบบเรียบเสมอกัน หากพื้นที่ไม่พออาจต่อหลังคาเพิ่มไปอีกเรียกว่า “ผามเปืออะ” แต่ส่วนที่ต่อเพิ่มต้องมีระดับต่างกัน
ผามจ้อง	หมายถึง ประำพิธีของการประกอบพิธีพืชมัด ลักษณะโครงสร้างคล้ายกระโจมมียอดแหลม ผังพื้นที่สี่เหลี่ยมจัตุรัส สันนิษฐานว่าจำลองมาจากปราสาทที่มีหลังคาสูงชันหลายชั้นซึ่งเป็นที่ประทับของเจ้านาย
ม้าขี่	หมายถึง ร่างทรงที่ผีบรรพบุรุษจะอาศัย หรือประทับทรงในเวลาประกอบพิธีกรรม นิยมเป็นลูกหลานฝ่ายหญิง โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบเว้นแต่ผีเจ้านาย หรือผีระดับชั้นเทพที่อาศัยร่างคนอื่นที่เชื่อว่าผีเลือกแล้ว
วงป่าดเมือง	หมายถึง วงดนตรีปี่พาทย์แบบภาคเหนือตอนบน โดยมีชื่อเรียกต่างๆกันไป เช่น วงป่าด วงป่าดเมือง วงพาทย์ วงปี่พาทย์ล้านนา วงกลองเต่งทั้ง เป็นต้น
ป่าด	หมายถึง เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี ที่ทำจากไม้ หรือโลหะ โดยมากชาวล้านนาจะเรียกเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่ทำจากไม้ หรือโลหะว่า “ป่าด” ทั้งสิ้น
แน	หมายถึง เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าที่มีลิ้นคู่เช่นเดียวกับปี่ในภาคกลาง ชาวล้านนาจะเรียกปี่ว่า “แน” โดยจะไม่มีคำว่าปี่นำหน้า เนื่องจากในภาคเหนือมีปี่จุมอยู่แล้ว ซึ่งเป็นลิ้นแบบลิ้นเดี่ยว ทำด้วยทองหรือเงิน เช่นเดียวกับลิ้นแคน และชาวล้านนาจะเรียกปี่จุมว่า “ปี่” อยู่แล้ว
กลองเต่งทั้ง	หมายถึง กลองสองหน้ารูปถัง วางบนขาหยั่งในแนวนอน มีลักษณะคล้ายตะโพนมอญของภาคกลาง แต่มีลักษณะใหญ่กว่า ให้ผู้ตีนั่งตีด้วยมือทั้งสองข้าง นอกจากคำว่าเต่งทั้งแล้ว กลองนี้ยังมีชื่ออย่างอื่นซึ่งเรียกตามเสียงว่า เถ็งเถ็ง ปุ่มผึ่ง และอุ่มผึ่ง เป็นต้น
กลองป่งปิ่ง	หมายถึง กลองขนาดเล็กคล้ายตะโพนไทย มีหน้ากลอง 2 หน้า ทุ้มด้วยหนังวัว หน้าเล็กมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 8 นิ้ว หน้าใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 นิ้ว

สิ่ง	หมายถึง เครื่องดนตรีจำพวกเดียวกับฉิ่ง มีรูปทรงเป็นส่วนผสมระหว่างฉิ่งกับฉาบเล็ก แต่ปลายขอบจะบานออก งอนแอ่นกว่าฉิ่งเล็กน้อย มีความหนาเหมือนฉิ่ง
สว่า	หมายถึง ฉาบใหญ่ ใช้คู่กับสิ่ง มีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 10 นิ้วฟุตขึ้นไป
ไม้ฆนاب	หมายถึง ไม้ไผ่ที่มีลำยาวประมาณ 25 นิ้ว นำมาผ่าซีกโดยที่ปล้องไม้ไผ่ไม่ขาดออกจากกัน ใช้ตีกำกับจังหวะตกของเพลง
กะโหลก	หมายถึง เกราะ เป็นเครื่องดนตรีที่ทำมาจากไม้ไผ่ปล้องเดียว เจาะรูเป็นรูปลี่เหลี่ยมผืนผ้าตามความยาวของปล้องไม้ไผ่ ใช้ตีกำกับจังหวะตกของเพลง เช่นเดียวกับไม้ฆนاب
ผิดผี	หมายถึง พฤติกรรมเชิงชั่วสาวของเด็กหญิง หรือชาย ก่อนการแต่งงาน
วันดา	หมายถึง วันเตรียมการต่างๆ มีการแจ้งข่าวแก่ชาวบ้านให้มาร่วมงาน
วันพ่อน	หมายถึง วันที่มีการประกอบพิธี และการพ่อนทั้งวัน
วันล้างผาม	หมายถึง วันขอบคุณผู้ที่มาช่วยเหลืองาน มีการเก็บเครื่องใช้ต่างๆ ส่งคืนแก่เจ้าของ
ห้วงกล้วย	หมายถึง เหน้กล้วย หรือต้นกล้วยที่ถูกขุดเอามาทิ้งราก นำมาปลอกให้เห็นเนื้อในสีขาวของเหน้กล้วย ให้เน้พิธีไหว้ห้วงกล้วย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีเม็ง ผีเม็ง ของวงปี่พาทย์เมืองคณะวัดเขียงยืน ครั้งนี้ เบื้องต้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากแหล่งที่มาหลายแห่ง ทั้งที่เป็นเอกสาร ตำราทางวิชาการ หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย และสามารถนำไปเป็นแนวทางในการคิดวิเคราะห์ อ้างอิง โดยผู้วิจัยได้แบ่งประเภทของงานวิจัย หนังสือ และเอกสารที่เป็นข้อมูลดังนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมีนักวิชาการหลายท่านได้เขียนความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้อย่างหลากหลายทั้งความสำคัญและลักษณะของวัฒนธรรมดังนี้

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537: 9) ได้ให้ความหมายของ “วัฒนธรรม” ไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ความก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ราชบัณฑิตยสถาน (2538: 757) ได้ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่หมู่คณะ นอกจากนี้ พระยาอนุมานราชชนน (2513: 2) ให้ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ในฐานะของนักมานุษยวิทยาว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น โดยอาศัยการเรียนรู้จากกันและสืบต่อเนื่องเป็นความเจริญก้าวหน้า หรืออาจจะกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นคำสมาส คือการรวมคำ 2 คำเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่คำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ความเจริญงอกงามรุ่งเรือง และคำว่า “ธรรม” หมายถึง กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติ เมื่อรวมแล้วคำว่า “วัฒนธรรม” จึงหมายถึง ความเป็นระเบียบ ความมีวินัย

รัชนีกร เศรษฐโชติ (2532: 119-120) กล่าวว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี วิธีการ และผลงานสร้างสรรค์ต่างๆ ที่เป็นมรดกตกทอดกันมาในสังคมไทยทุกเรื่อง และไม่จำกัดว่าต้องมีกฎหมายกำหนดไว้ หรือเป็นกิจกรรมที่ “เจริญ” ตามเกณฑ์ของชนชั้นปกครองของสังคมเท่านั้น แต่รวมถึงชาวบ้านด้วย วัฒนธรรมในความหมายนี้เป็นเรื่อง “อดีต” และ “เอกลักษณ์” ของชาติ

อมรา พงศาพิชญ์ (2525: 76) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ โดยที่มนุษย์เป็นผู้สร้างเพื่อความเป็นรูปแบบของสังคมที่มีเสถียรภาพ อันแสดงถึงความเจริญงอกงามให้กับสังคม และกลุ่มบุคคลในสังคม หากขาดวัฒนธรรมแล้วสังคมก็ย่อมขาดเอกภาพ นั่นหมายถึงสังคมจะร่วมเย็นเป็นสุขไม่ได้ วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยที่มีลักษณะผสมผสานในเนื้อเดียวกัน ซึ่งทำหน้าที่สร้างสรรค์และกำหนดรูปแบบของสมาชิกในสังคมได้อย่างมีแบบแผนเพราะได้ผู้มีภาวะทางจิตใจของสมาชิกในสังคม ส่งผลให้สังคมมีเอกภาพ

นักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ได้กล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรม คือ ยศ สันตสมบัติ (2531: 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมในแง่สังคมวิทยาว่า สังคมมนุษย์ในแต่ละสังคมนั้นมีความแตกต่างกันในแทบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา และค่านิยมต่างๆ แต่ภายในความแตกต่างเหล่านี้ สังคมทุกแห่งทั่วโลก มีลักษณะพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือ สังคมเป็นการรวมตัวกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิก การที่สังคมจะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้น พฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนต้องเป็นสิ่งที่คาดคะเนได้ (Predictable) สมาชิกทุกคนจะต้องคาดคะเนได้ว่าคนอื่นมีพฤติกรรมเช่นไรในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมมนุษย์ความสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของคนอื่นได้อย่างถูกต้อง เป็นผลมาจากการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม

พระยาอนุมานราชธน (2515: 78) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้ 4 ประการคือ

1. มีการสะสม หมายถึง จะต้องมีการมีทุนเดิมอยู่ก่อนแล้ว และสะสมทุนนั้นให้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ
2. มีวัฒนธรรมต้องมีการปรับปรุง หมายถึง ต้องรู้จักดัดแปลง และปรับปรุงส่วนที่บกพร่อง

อยู่ให้เหมาะสมและถูกต้อง

3. จะต้องมีการถ่ายทอด คือทำให้วัฒนธรรมนั้นๆ แพร่หลายในวงกว้าง

4. มีการอบรมสั่งสอนให้ผู้อื่น หรือชุมชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

ประเวศ วะสี (2532: 1-22) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมในหนังสือ วัฒนธรรมกับการพัฒนา มีเนื้อหาสรุปได้ว่า วัฒนธรรมคือพลังปัญญา ซึ่งเป็นรากฐานของสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของชุมชน ซึ่งได้มาจากการเลือกสรร การกลั่นกรอง ทดลองให้และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบทอดต่อเนื่องกันมา วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่ทำให้สังคมเข้มแข็ง ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 8 ประการ ดังนี้

1. มีความหลากหลาย กระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. กระจายรายได้ และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. มีความบูรณาการ
5. สร้างความประสานสอดคล้อง และความสมดุลที่ยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจ และจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

สุพัตรา สุภาพ (2518: 68) เป็นนักวิชาการทางด้านวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงลักษณะทางวัฒนธรรมไว้ ดังนี้ คือ

1. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน เช่น รูปแบบการแต่งกาย การละเล่น การขับร้อง เป็นต้น

2. เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ จึงสามารถถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง บุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมจากบุคคลในสังคมนั้น เกิดการถ่ายทอดเป็นมรดกทางสังคม

3. เป็นวิถีชีวิต หรือแบบแผนการดำรงชีวิต วัฒนธรรมให้ความจำแนกความแตกต่างของสังคมแต่ละสังคมได้ บุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมจากบุคคลในสังคมนั้น

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ มนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ รับเอารูปแบบของการดำเนินชีวิตของบุคคลที่อยู่เดิม และปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านนา

ธีรยุทธ ยวงศรี (2529: 58) ได้กล่าวเกี่ยวกับบริเวณที่เป็นพื้นที่ของล้านนาในปัจจุบันว่า บริเวณพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย เป็นท้องถิ่นที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองมาแล้วไม่น้อยกว่า 600 ปีมาแล้ว เรียกขานกันว่า “อาณาจักรล้านนา” ได้รับความกระทบ วัฒนธรรม ชนบทรรมนิยมและประเพณีมาจากหลายแห่ง หลายรูปแบบ อาทิ จากมอญบ้าง พม่าบ้าง อินเดียบ้าง แม้จากสุโขทัยก็ถูกถ่ายทอดเอามากลายเป็นของล้านนาจนทุกวันนี้ทำให้เราพอสรุปได้ว่า อาณาจักรล้านนามีความเจริญในด้านวัฒนธรรมและศิลปกรรมสูงสุดอาณาจักรหนึ่งแต่เดิมเป็นรัฐอิสระ ภายหลังต้องตกเป็นประเทศราชของพม่าบ้าง สยามบ้าง สลับกันไปมาอยู่ยาวนานพอสมควร ครั้งสุดท้ายได้เข้ามารวมเป็นราชอาณาจักรเดียวกับสยามประเทศ

บุรีรัตน์ สามัตถิยะ (2541: 2) ได้กล่าวถึงอาณาจักรล้านนาไว้ในหนังสือชุด “รู้เรื่องเมืองไทย” ภาคเหนือว่า อาณาจักรล้านนาประกอบด้วยบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน แพร่ และน่าน เริ่มก่อตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ.1801 โดยพระเจ้าเม็งรายเป็นต้นราชวงศ์ มีราชธานีอยู่ที่เวียงกุมกามยาว จากนั้นจึงย้ายเมืองหลวงไปที่จังหวัดเชียงใหม่ แล้วขนานนามว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” แต่เมื่อสิ้นรัชสมัยพระเจ้าเม็งราย กษัตริย์องค์ต่อๆ มา ก็ย้ายราชธานีอยู่หลายครั้ง กระทั่งเสียเอกราชให้พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่าเมื่อ พ.ศ.2101 อาณาจักรรุ่งเรืองนี้ได้ล่มสลายมานานหลายสิบปี ต่อมาเจ้ากาวิละตั้งเมืองเชียงใหม่อีกครั้ง เป็นต้นราชวงศ์กาวิละจนกระทั่งวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ.2482 ทางราชการได้เปลี่ยนแปลงการปกครองโดยยุคลิขิตเจ้าผู้ครองนครอาณาจักรล้านนาจึงเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทยนับตั้งแต่นั้นมา

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมล้านนา

วิถี พานิชพันธ์ (2548: 16) ได้กล่าวถึงการนับถือผีของชนชาวล้านนาว่า เป็นการกราบไหว้บูชา วิงวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติมาช่วยแก้ปัญหาหรือผ่อนคลายสถานการณ์ต่างๆ ให้ดีขึ้น ซึ่งตามด้วยการตอบแทนหรือสนองตอบโดยการเซ่นไหว้บูชา เป็นลักษณะปกติของมนุษยชาติ เฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นสังคมกสิกรรมแบบดั้งเดิม การถือผีเป็นความเชื่อของคนพื้นเมืองที่มีมาก่อนการนับถือพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นการยึดมั่นในสิ่งที่คิดว่าดีหรือศักดิ์สิทธิ์เพื่อสร้างความเชื่อมั่น สบายใจให้แก่คนทั่วไป เมื่อสังคมคนพื้นเมืองขยายตัวและมีความเชื่อเรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้น จึงมีการจำแนกประเภทและการปฏิบัติต่อผีหลายรูปแบบ โดยทั่วไปผีของชาวล้านนาสามารถจำแนกออกเป็นสองแบบคือ ผีดี และผีร้าย ส่วนแบบแผนการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวข้องกับการนับถือผีได้กลายเป็นประเพณีสำคัญๆ ในท้องถิ่น

ในหนังสือเล่มเดียวกัน วิถี พานิชพันธ์ ยังได้ให้ความหมายของผีดีที่ชาวล้านนาเรียกว่า “ผีปู่ย่า” ไว้ว่า ผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษของครอบครัว หมายถึงใครก็ได้ที่มีชีวิตเคยอยู่สร้างคุณประโยชน์แก่ลูกหลานจนเป็นที่นับถือ เมื่อตายไปแล้วจึงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลลูกหลานในวงศ์ตระกูล ส่วนใหญ่เป็นบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง บ้างครั้งผีเรือนก็ถือว่าเป็นผีปู่ย่าได้ การกราบไหว้ต้องทำสม่ำเสมอทุกปีหรือทุกสามปี หากมีการละเลยเชื่อกันว่าจะเกิดความอับมงคลแก่ตนเองและญาติพี่น้อง พฤติกรรมเชิงซู่สาวของเด็กหญิงก่อนแต่งงานจะนำไปสู่การผัดผี ซึ่งต้องแก้ไขด้วยการเสียผี การขอขมาผีปู่ย่า เทวดาเรือนด้วยพิธีกรรมมากมาย

ณรงค์ สมิทธิธรรม (2545: 93) ได้กล่าวถึงการนับถือผีของชนในแถบเอเชียอาคเนย์ว่า

“ทางแถบเอเชียอาคเนย์ อันเป็นที่อยู่ของเผ่าพันธุ์ต่างๆ เช่น พม่า มอญ ไทย ลาว เขมร ญวน มาเลย์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ และเผ่าพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยไม่ว่าจะเป็น ลัวะ กระเหลียง ชมุ มูเซอร์ มัง เย้า ผีตองเหลือง เงาะ ฯลฯ นับเป็นร้อยๆ เผ่าพันธุ์ ผู้คนในย่านนี้ต่างก็มีความเชื่อที่คล้ายกันอยู่ อย่างหนึ่งนั่นก็คือ ความเชื่อในเรื่องผี บางเผ่าพันธุ์นั้นว่าไปแล้วความเชื่อของเขามีมากจนแทบจะเป็นการนับถือศาสนาผี ซึ่งผีนั้นมีอยู่หลายประเภทว่ากันตั้งแต่ที่อยู่ใกล้ตัวก่อน นั่นคือผีบรรพบุรุษ หรือที่บ้านเราเรียกว่าผีปู่ย่านั้นแหละ ในบ้านก็มีผีเรือน ออกนอกบ้านก็มีผีเต็มไปหมด บางทีก็เรียกว่าผีเจ้าที่ขอให้เป็นสิ่งที่ดีแล้วนำเกรงขาม ต้องมีผีไว้ก่อน ต้นไม้ใหญ่ ถ้า ป่า ดอย ฯลฯ มีผีมาสถิตอยู่แทบทั้งสิ้น พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี มีการเซ่นสังเวยด้วยสุราอาหารต่างๆ ที่เรียกกันว่า “เลี้ยงผี” มีคนทรงที่เรียกกันว่า “ม้าขี่” หรือ “ที่นั่ง” เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมโดยมีดนตรีขับกล่อมเพื่อให้ผีได้พอรำ ปัจจุบันยังมีการพ้อนผีปู่ย่าที่สามารถหาชมได้ตามชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาลนครลำปาง และบริเวณชวลรอบเมือง ย่านที่มีการพ้อนผีมากคือในเขตเวียงเก่า ฝั่งตำบลเวียงเหนือ โดยเฉพาะแถวบ้านท่ามะโอ ทำนางลอย วัดนางเหลียว วัดพระแก้วดอนเต้า และประตูม้า ชุมชนเหล่านี้ครั้งหนึ่งชาวบ้านมักเรียกย่านนี้ว่าเป็น ดงผี”

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีล้านนา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับดนตรีล้านนา มีนักวิชาการด้านดนตรีล้านนาที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของเครื่องดนตรีล้านนาไว้ดังนี้

ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์ (2544: 78) ได้กล่าวไว้ในหนังสือดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 32 ว่าดนตรีในล้านนาที่เป็นของท้องถิ่นมาแต่เดิม เป็นดนตรีที่มีบทบาทสอดคล้องกับความประสงค์ของสังคม ซึ่งมีส่วนกำหนดคุณสมบัติของเสียงเครื่องดนตรี ให้เป็นไปตามความประสงค์นั้นๆ นอกจากนี้ ค่านิยมของสังคมของล้านนาก็มีส่วนกำหนดความไพเราะที่เป็นอุดมคติไว้อีกด้านหนึ่งด้วย ความประสงค์ของสังคม ค่านิยมด้านความไพเราะและความรู้ด้านสวนศาสตร์ (Acoustic) ของช่างทำเครื่องดนตรีหรือ “สล่า” ได้ผนวกกันเข้าเป็นสูตรหรือเกณฑ์ในการกำหนดรูปแบบและวัสดุของเครื่องดนตรีล้านนาในที่สุด และประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์ (2542: 28) ได้กล่าวเกี่ยวกับเครื่องดนตรีที่สำคัญในวงปาดเมืองขึ้นหนึ่งที่สำคัญคือ กลองเต่งทึง ไว้ว่า

“บทบาทของกลองเต่งทึงที่เป็นหลักของวงมาตลอดคือใช้ตีหน้าทับในวงปาดพาทย์ ซึ่งเรียกว่า “พาดฆ้อง” หรือ “พาด” ตามภาษาถิ่น วงพาดฆ้องนี้ปัจจุบันมีบทบาทในวันพืชมงคลและผีเม็ง ของคนทรงซึ่งกระทำในเดือนเก้าเหนือ ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน ในช่วงทำพิธีไหว้ครูของคนทรงตอนเช้า วงพาดฆ้องจะใช้เครื่องดนตรีตามประเพณีดั้งเดิมบรรเลงประกอบพิธีกรรม ส่วนในตอนบ่ายซึ่งเป็นช่วงเวลาของคนทรงที่เป็นเจ้าภาพ กับคนทรงที่มาเป็นแขกร่วมงานเลี้ยงตอนกลางวันตีเพียงผ่านไป จะพืชมงคลร่วมกัน วงดนตรีมักจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการผสมวงไป โดยใช้เครื่องดนตรีตะวันตกมาผสมวงด้วยเช่น ทรัมเปตหรือแซ็กโซโฟน กีตาร์ไฟฟ้า เบสไฟฟ้าและกลองชุด เป็นต้น”

ณรงค์ สมิทธิธรรม (2535: 32) ได้กล่าวว่าจารึกวัดพระยืนคำว่า “พาด” คงหมายถึงคำว่า “ปาด” หรือ “ปาด” ตามลึ้นของชาวล้านนาแน่ ด้วยเหตุว่าผู้จารึกเป็นชาวสุโขทัย ย่อมจะใช้อักษรวิธีตามแบบสุโขทัยคือใช้ “พ” แทน “ป” ดังนั้นคำว่า “พาด” จากจารึกจึงน่าจะเป็น “ปาด” หรือ “ปาด” ตามเสียงหรือลึ้นของทางล้านนา ซึ่งได้คำนี้มาจากมอญ หมายถึง “ฆ้องวง” นั่นเอง ในทำนองเดียวกัน สุจิตต์ วงษ์เทศ (2532: 126) ได้สันนิษฐานคำว่า พาทย์ ในหนังสือร้องรำทำเพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยามไว้ว่า “...คำว่าพาทย์อาจหมายถึงฆ้องวงได้ ดังนั้นข้อความในจารึกวัดพระยืนจังหวัดลำพูน...” เพราะข้อความต่อเนื่องในบรรยากาศเดียวกัน มีชื่อ “ฆ้องถือน” หรือแขวนตีอยู่แล้ว ชื่อพาทย์ที่ปรากฏอยู่ด้วยจึงควรหมายถึงฆ้องวง

การบรรเลงวงปาดเมือง มีจุดประสงค์สำคัญหลายประการ ตั้งแต่พิธีของชนชั้นเจ้านายจนถึงพิธีของชาวบ้านในสมัยโบราณ การบรรเลงวงปาดเมืองมีการบรรเลงประกอบพิธีกรรมของงานศพ รวมทั้งประกอบกรรื่นเริงต่างๆ การพืชมงคล ผีเม็งเป็นหนึ่งในจุดประสงค์สำคัญของการบรรเลงวงปาดเมือง ดังนั้นพิธีกรรมนี้ทำให้วงปาดเมืองก็มีบทบาทสำคัญมาก ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความสำคัญของวงปาดเมืองที่มีต่อพิธีกรรมไว้ดังนี้

ปัญญา รุ่งเรือง (2546: 10) ได้จำแนกดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมไว้เป็น 2 ประเภท คือ ดนตรีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และดนตรีพิธีกรรมในราชสำนัก บทบาทหน้าที่ในดนตรีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของดนตรีไทยนั้น ต่างจากดนตรีเชิงศาสนาของตะวันตก ตรงที่ทางตะวันตก บรรดานักบวชและ ฆราวาสใช้ดนตรีโดยตรงในพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนดนตรีไทยใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรม ก็เพื่อให้พิธีกรรมนั้นมีผลทางใจสมบุญขึ้น แต่ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของพิธีกรรม จึงไม่มีดนตรีประกอบการสวดมนต์แต่มีดนตรีเพื่อการบูชา

ธีรยุทธ์ ยวงศรี (2529: 63) ได้กล่าวไว้ในหนังสือดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 17 เกี่ยวกับการฟ้อนผีผด ผีเม็งนี้ว่า ฟ้อนผีผดเป็นการฟ้อนของ “กำลั้ง” หรือคนที่ถูกผีเข้า ไม่มีแบบแผนใดๆ ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อนคือ “วงป่าด” หรือปี่พาทย์นั่นเอง แต่ทำนองที่บรรเลงออกมานั้น มักจะเป็นทำนองเพลงมอญและเพลงพม่าเป็นส่วนใหญ่ ใช้เพื่อพิธีการโดยเฉพาะสามารถเข้าไปร่วมได้ทั้งชายและหญิง และยังได้กล่าวเกี่ยวกับวงป่าดต่อไปอีกว่า

“วงป่าด ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากพม่าและสยาม ทั้งนี้สังเกตได้จาก ลักษณะและวิธีการบรรเลงของเครื่องดนตรีที่นำมาผสมวง เช่น กลองเต่งทั้ง มีลักษณะคล้ายตะโพนมอญ เสียงก็คล้ายคลึงกัน หรือ “ปี่แน” ซึ่งมีลักษณะคล้ายปี่มอญแต่ผิดไปที่เสียงคือแหลมสูง นอกจากนั้นยังเพิ่ม “ปี่แนน้อย” เข้าไปอีกหนึ่งเลา ลักษณะทำนองเพลงที่ วงป่าดเมื่อบรรเลงนั้นมีทำนองและเพลงของเก่า เช่น เพลงปราสาทไหว เพลงล่องแม่ปิง เพลงฤษีหลงถ้ำ เพลงผีผดกินน้ำมะพร้าว เพลงล่องน่าน และเพลงไทยภาคกลางอีกบางเพลง แต่นำไปเปลี่ยนแปลงชื่อเสียใหม่ ปัจจุบันมีการบรรเลงเพลงทุกแบบ อาทิ เพลงเก่าล้านนา เพลงไทยภาคกลาง เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกกรุง ลักษณะวงดนตรีที่เรียกกันว่าวงป่าดนั้น การบรรเลงแต่ละครั้งในอดีตและปัจจุบันมักจะเลียนแบบการผสมวงของภาคกลางคือ มีทั้งเครื่องห้า เครื่องคู่ และเครื่องใหญ่ ปัจจุบันมีการนำเอากลองชุดเข้าไปบรรเลงผสมอีกด้วย”

เพลงที่ใช้ประกอบพิธีการฟ้อนผีผดผีเม็งนั้น มีการแบ่งความสำคัญเป็นขั้นตอน แต่เพลงที่สำคัญที่สุดที่ใช้ในขณะที่มีเขาร่างของม้าขี่ คือเพลง “ลูกกุยเวย” ซึ่งณรงค์ สมิทธิธรรม (2545: 54) ได้กล่าวถึงเพลง ลูกกุยเวยว่า

“เพลงลูกกุยเวยมีบทบาทสำคัญในการเข้าทรง กับการออกจากร่างทรงของผีเม็ง ซึ่งจะต้องผ่านพิธีกรรมขั้นตอนคือ “การจ้องผ้า” หรือ “โหนผ้า” ซึ่งแขวนอยู่กลางผาม ผูกติดกับชื่อหรือเครื่องบน โดยปล่อยให้ชายให้ห้อยลงมาสำหรับจ้อง ทราบภายหลังว่าผีผดที่เขียงใหม่จ้องผ้า ส่วนผีเม็งของเขียงใหม่กลับไม่จ้องผ้า ตรงข้ามกับทางลำปาง นักดนตรีเมื่อเห็นม้าขี่ทำท่าจะจ้องผ้าเท่านั้น ก็จะรีบเปลี่ยนเพลงมาเป็นเพลงลูกกุยเวยอย่างฉับพลัน เป็นการหักมุมพลิกบรรยากาศจากการฟ้อนธรรมดามาสู่ความศึคคักอย่างทันทีทันใด และยิ่งเร้าร้อนเป็นทบทวี หากว่าม้าขี้นั้นมีวัยที่สุขภาพยังดี อายุไม่มาก การจ้องหรือการโหนก็ยิ่งรุนแรงเร้าร้อนตามสไตล์ของเจ้าแต่ละ ตนไป”

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณรงค์ สมิทธิธรรม (2541: 191) ได้กล่าวในงานวิจัยเรื่อง วงตกลั้ง : ดนตรีแท้ในวิถีชีวิตของชาวลำปาง สรุปได้ว่า วงตกลั้งในจังหวัดลำปางยังคงมีจำนวนมากพอสมควร หากเทียบกันกับจังหวัดอื่นที่เคยมีวงดนตรีประเภทเดียวกัน เช่น วงอืดลั้ง ของจังหวัดพะเยา วงอืดลั้งของจังหวัดน่าน และวงกลองอืดของจังหวัดแพร่ ทั้งนี้เนื่องจากว่าจังหวัดลำปางยังมีวงพาทย์ หรือวงปี่พาทย์ที่ยังมีบทบาทเป็นวงดนตรีประกอบงานศพ และงานประเพณีพื้อนผีปู่ย่า คือ การพื้อนผีมด การพื้อนผีเม็ง อันเป็นประเพณีการนับถือผีที่ยังคงอยู่ในสังคมเขตเมืองและชาญเมือง ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า トラบไตที่สังคมเมืองลำปางยังมีประเพณีการพื้อนผีปู่ย่า มีค่านิยมในการใช้วงพาทย์แห่ศพ トラบไตนั้นวงพาทย์ก็ยังคงมีอยู่ และวงตกลั้งก็พลอยมีตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากนักดนตรีคนสำคัญทั้งในวงพาทย์และวงตกลั้ง ก็คือ “สล่าแน” คนเดียวกันนั่นเอง

ประทุม บุญน้อม (2543: ก.) ได้ทำรายงานวิจัยเป็นโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านวงปี่พาทย์พื้นเมือง ตำบลชมพู อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สรุปผลการวิจัยพบว่า วงปี่พาทย์พื้นเมืองเป็นวงดนตรีเก่าแก่คู่ล้านนา เดิมเรียกว่าวงพาทย์ หรือพาทย์ฆ้อง วงพาทย์ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ฆ้องวง แ่น (ปี่) ตะโพนมอญ ฉิ่ง ฉาบ ต่อมาได้มีเครื่องดนตรีจากภาคกลางเข้าไปผสม ได้แก่ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม จึงเรียกว่าวงปี่พาทย์พื้นเมือง ชาวบ้านเรียกว่า “วงป่าด” หรือ “วงทิ้งทิ้ง” วงปี่พาทย์พื้นเมืองยังคงมีความสำคัญในพิธีกรรมงานศพของชาวบ้าน ปัจจุบันวงดนตรีมีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็วจนอาจกล่าวได้ว่าวงปี่พาทย์พื้นเมืองมีู่ทางที่จะสูญหายไปจากชุมชนอย่างแน่นอน เพราะไม่มีผู้สืบทอดองค์ความรู้ ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้วงปี่พาทย์ล่มสลายคือ ภาวะเศรษฐกิจของชุมชน กล่าวคือการจ้างวงปี่พาทย์พื้นเมืองไปบรรเลงในพิธีกรรมงานศพแต่ละครั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ในขณะที่เดียวกันนักดนตรีมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนไม่เพียงพอต่อการยังชีพ จึงทำให้คนรุ่นใหม่ไม่สนใจจะมีอาชีพนักดนตรีหรือที่เป็นอยู่แล้วก็หันเหไปประกอบอาชีพที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่า

ปานจรี ดือนันต์ลาภ (2549: 91) ได้กล่าวไว้ในบทสรุปของงานวิจัยเรื่องการสืบทอดวงป่าดในอำเภอเมืองจังหวัดลำปาง ว่า การสืบทอดวงป่าดเมืองส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษ แสดงให้เห็นว่าครอบครัวยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการปลูกฝังต่างๆ ให้กับสมาชิก สิ่งแวดล้อมในครอบครัวจะเป็นตัวสร้างลักษณะนิสัย ความชอบ และความคุ้นเคยได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าสมาชิกจะไม่ได้รับการสืบทอดโดยตรงจากการที่ได้สัมผัสกับวงป่าดเมืองตลอดทั้งชีวิต ทำให้เกิดการซึมซับด้านบทเพลงวัฒนธรรม อย่างน้อยก็สามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้ทราบว่า วงป่าดมีลักษณะอย่างไร

พรพิลได้ เทพคำ (2539: 105) ได้ทำการสรุปผลการวิจัยเรื่อง เพลงคำเมืองกับวัฒนธรรมชาวล้านนา : วิเคราะห์เนื้อหาเพลงคำเมือง ไว้ดังนี้ว่า วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่อยู่กับที่หรือใช้เฉพาะที่ใดที่หนึ่งเท่านั้น วัฒนธรรมของชาวล้านนาเช่นกัน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย การผสมผสานของวัฒนธรรมจะมีมากขึ้น ความเป็นเอกลักษณ์จะค่อยๆหายไป ถ้าคนรุ่นหลังไม่ได้มีการอนุรักษ์ไว้ วัฒนธรรมใหม่จะทำหน้าที่หลอมละลายวัฒนธรรมเดิม สิ่งที่ถ่ายทอดออกมาในบทเพลงนั้นอาจจะเป็นแค่ช่วงหนึ่งเท่านั้น แต่การวิเคราะห์เนื้อหาเพลง คำเมืองก็สามารถทำให้เข้าใจวัฒนธรรมได้

อังคณา ใจเหิม (2538: ก.) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างของทำนองเพลงพื้นเมืองเหนือ และ ศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นเมืองเหนือ เริ่มดำเนินการวิจัยด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การเข้าไปมีส่วนร่วม สังเกตการณ์ จากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ วิเคราะห์รูปแบบโครงสร้างของบทเพลงพื้นเมืองเหนือ เพื่อหาองค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญ และวิเคราะห์ทำนองเพลงพื้นเมืองเหนือเพื่อหาลักษณะต่างๆ ที่พบในทำนองเพลง จากการศึกษาพบว่า บทเพลงพื้นเมืองเหนือเป็นเพลงสั้นๆ และไม่สลับซับซ้อน จังหวะจะโคน และท่วงทำนองไวอย่างเหมาะสม ไพเราะและจำง่าย สำเนียงบรรเลงอ่อนหวานนุ่มนวล แต่งไว้ด้วยความสงบ ความรัก และความมีระเบียบแบบแผนอันดี คล้ายวัฒนธรรมอันดีงามของชาวเหนือ

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2542: ข.) ได้ทำวิจัยเรื่อง ความกตัญญูของชาวจีนที่สะท้อนผ่านพิธีกตัญญู : กรณีศึกษาพิธีกตัญญูจีนไหหลำในสังคมไทย กล่าวไว้ว่า พิธีกตัญญูจีนไหหลำในสังคมไทย มีลักษณะเนื้อหาที่สะท้อนถึงคุณธรรมกตัญญู ทั้งในส่วนของเครื่องแต่งกายลูกหลานที่เข้าร่วมพิธีหรือขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีแก้กรรมให้ผู้ตาย จำลองเหตุการณ์หลังความตาย กับโลกของคนเป็น ให้ลูกหลานได้รู้เห็นเหตุการณ์ที่ผู้ตายเผชิญในสิ่งดีๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นการชดเชยอารมณ์พลัดพราก สูญเสียอย่างไรก็ดีพิธีกตัญญูจีนไหหลำ น่าจะมีแนวโน้มลดบทบาทลงเพราะลูกหลานชาวจีนส่วนใหญ่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นไทย โดยเฉพาะสังคมในเมืองซึ่งเป็นลักษณะสากลมากขึ้น แต่หากได้มีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมให้ลูกหลานซาบซึ้งหรือเข้าใจคุณค่าและความหมายมากขึ้น พิธีกรรมดังกล่าวก็น่าจะใช้เป็นประโยชน์ต่อการสร้างโลกทัศน์การสร้างสายสัมพันธ์ของคนในหมู่เครือญาติได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ซึ่งให้ความสำคัญต่อความเจริญทางวัตถุจนละเลยคุณค่าทางจิตใจ

อารีรัตน์ เรืองกำเนิด (2543: ข.) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วงโหม่งครีမ် : ดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร พบว่า วงโหม่งครีမ်ที่มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันคือ วงบ้านวังครก อำเภอท่าแซะ โดยมีลักษณะเกี่ยวกับองค์ประกอบทางวัฒนธรรมในช่วงปี พ.ศ. 2440 – 2500 โดย วงโหม่งครีမ်มีรูปแบบประเพณีตั้งแต่การติดต่อรับงาน การไหว้ครู การเบิกโรง การบรรเลงเพลง มีเอกลักษณ์ของวง

คือ นักดนตรีต้องรับประทานยาหยวกซึ่งเป็นเครื่องบูชาครู และยังมีหน้าที่แฝงคือเป็นตัวแทนของระบบสัญลักษณ์ทางสังคมกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองทางจิตวิทยาและกายภาพ รักษาบรรทัดฐานทางสังคม และรักษาเอกลักษณ์ของพิธีกรรม การที่สภาพแวดล้อมทางสังคมเป็นสังคมกสิกรรม มีการแบ่งการปกครองชัดเจน สมาชิกรู้จักหน้าที่ของตนเอง ทำให้สมาชิกในสังคมรู้จักทำนองเพลง ทำนองข้าซ้อน รู้จักการบรรเลงอย่างมีลำดับขั้นตอน

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง ดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง : กรณีศึกษาวงป่าดเมือง คณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลต่างๆ จากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานความรู้ในเบื้องต้น จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม และนำข้อมูลต่างๆ มาเรียบเรียงเพื่อวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัย การวิจัยครั้งนี้จะออกมาในรูปแบบของการพรรณนาบรรยายและผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

การศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก และการศึกษาทางเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นส่วนประกอบเพื่อนำข้อมูลมาประมวลให้ได้ข้อมูลภาพรวม และสามารถเชื่อถือได้ โดยผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้

1. ข้อมูลเบื้องต้น หรือ ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง และดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ของวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน ลำดับการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เพลงที่ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีกรรม
2. ข้อมูลรอง หรือ ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ได้แก่บทความทางวิชาการ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การเก็บข้อมูลทางภาคสนาม โดยเจาะจงและสัมภาษณ์เกี่ยวกับการเก็บข้อมูลบทเพลง และเครื่องดนตรีที่มีอยู่ในวงป่าดเมือง คณะวัดเขียงยืน จากหัวหน้าคณะ นักดนตรีและบุคคลที่เกี่ยวข้อง
2. การรวบรวมเอกสารงานวิจัย จากแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้
 - สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
 - หอสมุดแห่งชาติ
 - สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยมหิดล
 - หอสมุดมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
 - สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 - สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

วิธีการดำเนินการศึกษาข้อมูล

1. ติดต่อวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. แจกวัสดุประสงค์การทำปฏิญานินพนธ์
3. สร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลในวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน
4. สังเกตขั้นตอน และเพลงที่ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมืด ผีเม้ง จากพิธีกรรมจริงขณะที่วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนทำการบรรเลง
5. บันทึกภาพ และเสียง
6. นัดวัน และเวลา ในการสัมภาษณ์ข้อมูลเพิ่มเติม

อุปกรณ์ และเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

1. สมุดที่ใช้บันทึกข้อมูลภาคสนาม และใช้ในการบันทึกโน้ต
2. เครื่องบันทึกเสียงดิจิทัล
3. กล้องถ่ายรูปลดิจิทัล

การจำแนก และจัดกระทำข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาจัดหมวดหมู่โดยนำมาเรียบเรียงเชิงพรรณนาบรรยาย ดังนี้

1. จำแนกข้อมูลเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมืด ผีเม้ง ของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. จำแนกข้อมูลเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ขั้นตอนและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการพ่อนผีมืด ผีเม้ง
3. รวบรวมเพลงที่ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมืด ผีเม้ง ของวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

การจัดลำดับ และการตรวจสอบข้อมูล

1. ทำการจัดลำดับ และตรวจสอบข้อมูล ทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และข้อมูลทางด้านดนตรี
2. เปรียบเทียบข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม กรณีที่ข้อมูลไม่สมบูรณ์ ก็ทำการขอมข้อมูลโดยตรวจสอบเอกสารนักวิชาการ หัวหน้าคณะวงป่าดเมือง และนักดนตรีในวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้จัดแยกประเภทข้อมูล และทำการศึกษาวิเคราะห์ในด้านข้อมูลต่างๆ ได้แก่

1. ศึกษาดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.1 ประวัติความเป็นมาของวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน

1.2 นักดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน

1.3 เครื่องดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน

1.4 บทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน

- เพลงโหมโรง
- เพลงแห่ยงหลวง หรือ เพลงปราสาทไหว
- เพลงฉัตร หรือ เพลงสัตรี
- เพลงแห่ยงกลาง และ เพลงแห่ยงน้อย
- เพลงผีมดห้อยผ้า
- เพลงผีมดกินน้ำมะพร้าว
- เพลงผีกุลดา
- เพลงมวย
- เพลงลูกกุยเวย

2. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

2.1 ประวัติความเป็นมาของการพ่อนผีมด ผีเม็ง

2.2 ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

- สิ่งที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม
- ข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม

2.3 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

- การเริ่มการประกอบพิธีกรรม
- ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงเช้า
- ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงบ่าย
- การเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรม

ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า วัฒนธรรมการฟ้อนผีมด ผีเม็ง แบบโบราณล้านนาเริ่มลดน้อยลง เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิตของชนชาวล้านนาเปลี่ยนไป เพื่อให้ทราบถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมดังกล่าว และการดำรงอยู่ของวงป่าดเมืองแบบโบราณล้านนา ซึ่งข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้น จะนำมารวบรวม เรียบเรียงในรูปแบบของการวิเคราะห์เป็นความเรียง และสรุปเป็นรายงานการวิจัยต่อไป

การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานผลการวิจัยด้วยการเขียนแบบพรรณนาวิเคราะห์เป็นรูปเล่มงานวิจัยที่สมบูรณ์ด้วยการแบ่งเป็นบทต่างๆ 5 บท ได้แก่

1. บทนำ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. วิธีการดำเนินการวิจัย
4. วิเคราะห์ข้อมูลทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
5. สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนี้ เพื่อทำการศึกษาดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อเพื่อให้สะดวกต่อการวิเคราะห์ดังนี้

1. ดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน
- 1.2 นักดนตรีภายในวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน
- 1.3 เครื่องดนตรีภายในวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน
- 1.4 บทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน

- เพลงโหมโรง
- เพลงแห่ยงหลวง หรือ เพลงปราสาทไหว
- เพลงฉัตร หรือ เพลงสัตว์
- เพลงแห่ยงกลาง และ เพลงแห่ยงน้อย
- เพลงผีมดห้อยผ้า
- เพลงผีมดกินน้ำมะพร้าว
- เพลงผีกุลา
- เพลงมวย
- เพลงลูกกุยเวย

2. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

- 2.1 ประวัติความเป็นมาของการพ่อนผีมด ผีเม็ง
- 2.2 ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง
 - สิ่งที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม
 - ข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม

2.3 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

- การเริ่มการประกอบพิธีกรรม
- ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงเช้า
- ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงบ่าย
- การเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรม

1. ดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.1 ประวัติความเป็นมาของวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน

วงปี่พาทย์ซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “ป่าดซ้อง” หรือ “ป่าด” ตามภาษาถิ่น วงป่าดซ้องนี้ปัจจุบันมีบทบาทในวันพ่อนผีมดและพ่อนผีเม็ง ของคนทรงซึ่งกระทำเดือนเก้าเหนือ (ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน) เครื่องดนตรีในวงป่าดซ้องของภาคเหนือประกอบด้วยระนาด ซ้องวง และแนสองขนาด คือ “แนหลวง” กับ “แนหน้อย” ซึ่งเป็นเครื่องลมประเภทเป่าลิ้นคู่ แนทั้งสองมีรูปร่างลักษณะเหมือนกัน ต่างกันเฉพาะขนาด ในช่วงทำพิธีให้วักครูของคนทรง วงป่าดซ้องจะใช้เครื่องดนตรีตามประเพณีดั้งเดิมที่ระบุไว้ข้างต้น มาบรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรม (ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์. 2542. ดนตรีพื้นบ้านไทยภาคเหนือ. หน้า 28.)

ภาพประกอบ 1 วงป่าดเมืองทั่วไป

คณะป้าตเมืองที่สามารถใช้ประกอบพิธีพืชมงคลและผีเม็งในปัจจุบันมีอยู่ 2 คณะ คือ คณะป้าตเมือง วัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และคณะป้าตเมืองวัดหัวฝาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คณะป้าตเมืองทั้ง 2 คณะนี้สามารถรู้จังหวะและเพลงในการประกอบพิธี และเป็นที่ยอมรับกันในตระกูลพืชมงคลผีเม็ง

วงป้าตหรือวงปี่พาทย์ของคณะวัดเชียงยืนเป็นวงตรีที่เก่าแก่ในจังหวัดเชียงใหม่ที่สามารถบรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรมการพืชมงคลผีเม็งได้อย่างถูกต้องตามประเพณีดั้งเดิมมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ภาพประกอบ 2 วงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืน

วงป้าตคณะวัดเชียงยืนก่อตั้งโดยพ่อครุคำ สุขเจริญ ในขณะที่ท่านอายุได้ 20 ปี ขณะนั้นอยู่ในราวปี พ.ศ. 2490 โดยวงป้าตเมืองคณะนี้จะบรรเลงเพลงเกี่ยวกับพิธีกรรมมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมการพืชมงคลและผีเม็ง พ่อครุคำได้เสียชีวิตลงเมื่อปี พ.ศ. 2510 ขณะนั้นพ่อครุคำมีอายุได้ 70 ปีแล้ว และได้ส่งการสืบทอดวงต่อให้กับ นายอินทร์นั มุลชัยลังการ ได้สืบทอดวงป้าตต่อเป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งในวงการดนตรีพื้นเมืองภาคเหนือจะรู้จักกันดีในชื่อเล่นว่า "พ่ออืด" ขณะนี้ นายอินทร์นัมีอายุได้ 62 ปีแล้ว

จากการเสียชีวิตของพ่อครุคำ สุขเจริญในปี พ.ศ. 2510 นายอินทร์นัก็ได้รับสืบทอดวงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืนต่อในปีนั้น โดยความเห็นของลูกคณะ ตัวนายอินทร์นัซึ่งเป็นหัวหน้าวงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืนปัจจุบันได้เข้าร่วมบรรเลงดนตรีกับวงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืนนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ขณะนั้นนายอินทร์นักำลังเรียนอยู่ที่โรงเรียนการช่างเชียงใหม่ (วิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ในปัจจุบัน) และเรียนดนตรีกับวงป้าตเมืองควบคู่ไปด้วย ซึ่งพ่อครุคำ สุขเจริญเป็นหัวหน้าวงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืนในขณะนั้น

จากการก่อตั้งวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนของพ่อครูคำ สุขเจริญ เมื่อท่านมีอายุได้ 20 ปี จนมาถึงปี พ.ศ. 2510 พ่อครูคำมีอายุได้ 70 ปี จึงได้เสียชีวิตลง นายอินทร์ก็ได้สืบทอดวงต่อตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 จนถึงปัจจุบันนี้ รวมอายุของวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนตั้งแต่นายอินทร์ได้รับสืบทอดวงปาดเมืองมาในรุ่นที่สองนี้ อายุของวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืน ในรุ่นของนายอินทร์มีอายุได้ 41 ปี แล้ว และขณะนี้ นักดนตรีภายในวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนทั้งหมดมีอยู่ 10 คน รุ่นก่อนหน้านี้มีอยู่หลายคนแต่ก็ล้มหายตายจากกันไปบ้างแล้ว นายอินทร์ก็พยายามหาคนเข้ามาทดแทนนักดนตรีเหล่านั้น

นายอินทร์เล่าว่า คนที่มาอยู่ในวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนนั้น สำคัญที่สุดจะต้องเล่นให้เข้ากัน รู้จักกันภายในวง สามารถเล่นดนตรีให้มีความกลมกลืนกันได้ ผู้ที่เข้ามาอยู่ในวงปาดเมืองใหม่ ๆ นายอินทร์ก็จะแนะแนวทางในการบรรเลงของวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนให้ผู้ที่เข้ามาอยู่ แล้วผู้นั้นก็จะยึดแนวทางในการบรรเลงนั้นไว้ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืน บางครั้งมีคนออกไปอยู่วงปาดเมืองคณะอื่น แต่ก็ต้องกลับเข้ามาในวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนนี้อีก เนื่องจากเล่นไม่เข้ากันกับคณะวงปาดเมืองคณะอื่นก็มี

การเรียนเพลงภายในวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืน ส่วนมากจะเป็นเพลงในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีผด และผีเม็ง เพลงในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีผด ผีเม็ง ของวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนนั้นผู้ที่เข้ามาใหม่จะต้องติดตามไปบรรเลงกับวงด้วย ซึ่งการเรียนเพลงหรือการต่อเพลงของคณะวัดเขียงยืน นอกจากผู้เรียนจะต้องมาเรียนที่บ้านของหัวหน้าวงแล้ว การไปช่วยงานก็เป็นการจำเพลงของผู้เรียนอย่างหนึ่ง เป็นการเรียนเพลงจากสถานการณ์จริง การจดจำเพลงนั้นผู้เรียนจะต้องจดจำการบรรเลง จังหวะ ทำนองของเพลงต่าง ๆ จากการบรรเลงประกอบพิธีกรรมจริงด้วย ผู้ที่เข้ามาอยู่ในวงปาดใหม่ ๆ จะต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรีมาบ้างพอสมควร และติดตามวงปาดไปบรรเลงตามงานพิธีกรรมการพ่อนผีในที่ต่าง ๆ พอร่วมงานมากครั้งก็จะสามารถจดจำเพลงในการประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ได้เองส่วนฝีมือในการบรรเลงว่าจะไพเราะหรือไม่ จะต้องเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะต้องพัฒนาให้มีฝีมือดีอยู่เสมอและ ถือเป็นหน้าที่ของนักดนตรีภายในวงปาดเมือง ที่จะต้องฝึกฝนตนเองอยู่เสมอด้วย

นายอินทร์ได้ให้สัมภาษณ์อีกว่า การพ่อนผีผดและผีเม็งในสมัยก่อน คณะวงปาดจะต้องนำเครื่องดนตรีไปไว้ที่ “ผาม” หรือปะรำพิธีในการพ่อนผีก่อนล่วงหน้าหนึ่งวัน และจะต้องมีคนนอนเฝ้าเครื่องดนตรี การเริ่มพิธีนั้นก็จะเริ่มกันตั้งแต่เช้า นักดนตรีจะต้องไปถึงตั้งแต่หกโมงเช้าเพื่อนำเครื่องดนตรีจัดวางเข้าที่เพื่อเตรียมความพร้อมที่จะประกอบพิธีในวันนั้น แต่ในปัจจุบันการคมนาคมสะดวกมากยิ่งขึ้น นักดนตรีภายในวงปาดก็จะขนเครื่องดนตรีไปในเช้าของวันที่ทำพิธีเลยและยังคงเวลาในการตั้งเครื่องดนตรีไว้ที่เวลาเดิมคือหกโมงเช้าเป็นต้นไป

การบรรเลงดนตรีประกอบพิธีกรรมของผีมด และผีเม็งนั้นก็จะมีการบรรเลงที่แตกต่างกันเป็นอันมาก ตามคำบอกเล่าของนายอินทร์นั้นได้บอกว่า ตั้งแต่เริ่มพิธีเพลงที่ใช้ก็จะไม่เหมือนกัน เนื่องจากการพอนผีเม็งจะมีขั้นตอนที่ยุ้งยากมากกว่าการพอนผีมดมาก เพลงที่ใช้ในการพอนผีเม็งจึงมีความสลับซับซ้อนมากกว่า ทั้งนี้หัวหน้าวงป้าดจะต้องมีความรู้ในขั้นตอนของพิธีกรรมด้วยจึงจะสามารถบรรเลงเพลงโดยกำหนดเวลาและขั้นตอนได้ถูกต้องตามช่วงของพิธีกรรมแต่ละพิธี ว่าช่วงไหนควรใช้เพลงอะไรและควรจะทำเวลาอย่างไร ให้แต่ละช่วงเวลามีเวลาพอสมควร

พิธีกรรมของผีมดนั้นจะมีขั้นตอนในการประกอบพิธีที่ไม่ยุ่งยากเท่ากับการพอนผีเม็ง เพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการพอนผีมดก็จะมีน้อยกว่าด้วย การพอนผีมดนั้นวงป้าดเมืองที่บรรเลงประกอบพิธีกรรมจะสามารถกำหนดเพลงและบรรเลงเพลงขึ้นเพลง หรือลงเพลงเมื่อใด เวลาใดก็ได้ไม่จำกัด

การพอนผีเม็งจะมีกำหนดระยะเวลาในการพอนแต่ละช่วงไว้อย่างชัดเจน คือ ในแต่ละช่วงของการพอนที่จะจบลง เมื่อบวงป้าดเมืองบรรเลงเพลงไปสักระยะหนึ่งพอสมควรแก่เวลา ผู้ที่เป็นเจ้าผีหรือลูกสาวคนโตของบ้านที่สืบทอดเชื้อสายมาจากต้นตระกูล ผู้นี้จะถูกเรียกว่า “เจ้าผี” ก็จะนำเอาอาวุธออกมาพอนรำ โดยจะพอนร่วมกับลูกสาวคนรองถัดจากผู้ที่เป็นเจ้าผีหรือญาติในตระกูลเพื่อทำการพอนรำ เมื่อพอนอาวุธเสร็จสิ้นลงก็เป็นอันว่าพิธีการพอนในช่วงนั้นเสร็จสิ้นลง จากนั้นก็จะทิ้งช่วงเวลาลึกระยะเพื่อรอการพอนในพิธีกรรมต่อไป จะเป็นเช่นนี้ตลอดพิธีการพอนทั้งวัน

ส่วนการพอนผีมดนั้นจะไม่มีพิธีมากเช่นการพอนผีเม็ง เพลงที่ใช้ประกอบการพอนผีมดจะไม่มี การแบ่งเป็นขั้นตอนและจะใช้เพลงซ้ำ ๆ กันตลอดทั้งวัน เพลงที่ใช้ก็จะไม่ซับซ้อนมากนัก เพียงแต่ให้มีจังหวะสนุกสนานเท่านั้น วงป้าดเมืองที่มีความรู้จะต้องรู้ความแตกต่างของการพอนผีทั้งสองประเภทนี้เป็นอย่างดี

วงป้าดเมืองคณะวัดเชียงยืน เป็นวงดนตรีที่รู้จักขั้นตอนการบรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรมในการพอนผีทั้ง 2 ประเภทนี้คือ ทั้งพิธีกรรมการพอนผีมด และผีเม็งเป็นอย่างดี ผู้ที่เป็นหัวหน้าวงจะต้องมีความรู้ในเรื่องของต้นกำเนิดการพอนผีด้วย ซึ่งนายอินทร์หัวหน้าวงป้าดคณะวัดเชียงยืนในปัจจุบันก็มีความรู้เป็นอย่างดีเช่นกัน

นายอินทร์นี้ได้ให้สัมภาษณ์ต่อไปอีกว่า ต้นกำเนิดของผีเม็งในเชียงใหม่ นั้น เจ้าผี หรือต้นตระกูลผีเม็ง เป็นชนเชื้อสายเปอร์เซีย ชาวล้านนาสมัยก่อนจะเรียกโดยรวมว่าเป็นแขกทั้งหมด ต้นตระกูลการพอนผีในล้านนานั้น นายอินทร์นี้ได้เล่าว่าเป็นหญิงชาวเปอร์เซียที่เข้ามาตั้งรกรากและค้าขายในแถบล้านนาแห่งนี้ ในสมัยก่อนจะรู้จักชื่อของหญิงชาวเปอร์เซียท่านนี้ว่า “แม่ฮุยเพย” ซึ่งน่าจะเป็นคนนำวัฒนธรรมการพอนผีเม็งเข้ามาสู่ในเชียงใหม่เป็นบุคคลในยุคแรก ๆ ซึ่งนายอินทร์ยังได้พบเจอกับตัวท่านเอง ในสมัยเมื่อนายอินทร์ติดตามพ่อครูคำไปบรรเลงเพื่อประกอบการพอนผีเม็งของแม่ฮุยเพยท่านนี้ นายอินทร์ยังบอกอีกว่า รูปร่างของแม่ฮุยเพยนั้นมีรูปร่างที่สูงใหญ่มากกว่าหญิง

ชาวล้านนาในสมัยนั้นมาก มีผิวดำ จมูกโด่งเป็นสัน เป็นเอกลักษณ์ของคนที่ชนชาวล้านนาเรียกว่า "แขก" ตัวนายอิทธิพนธ์เองในขณะนั้นยังสันนิษฐานว่า แม่ฮุยเพยผู้นี้จะเป็นชาวแขกที่มาจากประเทศศรีลังกาด้วย เพราะในขณะนั้นชนเชื้อชาติแขกที่เข้ามาค้าขายแล้วมีความร่ำรวยจะมีอยู่สองพวก คือ แขกชาวเปอร์เซีย และ แขกชาวศรีลังกา

เนื่องจากชาวล้านนาในสมัยนั้นเห็นแม่ฮุยเพยคนนี้มีฐานะร่ำรวย เป็นผู้ที่มิอันจะกินในสังคมล้านนาสมัยนั้น และได้มีผู้เข้าไปถามกับตัวแม่ฮุยเพยว่าทำอย่างไร ผู้ที่เข้าไปถามนั้นจึงได้คำตอบและรู้ว่าแม่เพยผู้นี้เลี้ยงผี และทำการฟ้อนผีทุกปี จึงได้มีผู้เข้าไปขอแบ่งซื้อบูชาเอาผีนั้นโดยการยกขันตั้งหรือขันครุเพื่อเชิญผีของแม่ฮุยเพยมาเป็นเจ้าผีหรือผีต้นตระกูลของตน และจัดพิธีกรรมการฟ้อนผีแบบเดียวกับแม่ฮุยเพยนั้น ตระกูลที่คาดว่าจะซื้อผีไปจากแม่ฮุยเพยนั้น น่าจะเป็นชาวมอญที่ชนชาวล้านนาเรียกว่า "เม็ง" แถบหมู่บ้านชัยมงคล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งหมู่บ้านแห่งนี้เป็นชาวเม็งโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงในปัจจุบันและได้ทำการฟ้อนผีเป็นประจำ วงป่าดเมืองที่เจ้าผีของหมู่บ้านนี้เชิญเพื่อบรรเลงประกอบพิธีกรรมก็จะเป็นวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนนี้ทุกครั้ง เพราะถือว่ามีความคุ้นเคยในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมตั้งแต่สมัยของแม่ฮุยเพยเป็นอย่างดี

ปัจจุบันนี้วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน ยังรับงานบรรเลงประกอบพิธีกรรมการฟ้อนผีมดและผีเม็งอยู่ แต่งานเริ่มลดน้อยลงเนื่องจากการฟ้อนผีมด และผีเม็งนั้นเริ่มจะไม่มีผู้สืบทอด บุคคลที่เป็นเจ้าผีเดิมก็ล้มหายตายจากกันไป บางตระกูลก็ไม่มีใครสืบทอดต่อ เมื่องานเริ่มมีน้อยลงนายอิทธิพนธ์จึงย้ายบ้านแยกจากพี่ชายและพี่สาวมาอยู่ที่อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ และให้พี่ชายเป็นผู้ดูแลเครื่องดนตรีของวงป่าดเมือง ซึ่งอยู่ในซอยตรงข้ามกับวัดเชียงยืนหน้าสนามกีฬาจังหวัดเชียงใหม่แทน เมื่อจะมืงานการฟ้อนผีมด ผีเม็งแต่ละครั้ง นายอิทธิพนธ์ก็ต้องไปนำเครื่องดนตรีจากหน้าวัดเชียงยืนที่เป็นบ้านของพี่ชายและพี่สาวเป็นบ้านที่เก็บเครื่องดนตรี ออกมาและเพื่อนำไปบรรเลง บริเวณบ้านนี้เป็นบริเวณบ้านที่ใกล้กับบ้านของพ่อครูคำ ผู้ก่อตั้งวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน เครื่องดนตรีบางชิ้น นายอิทธิพนธ์ก็ได้รับสืบทอดมาจากพ่อครูคำเช่น ซ้องวงเก่า ที่วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนใช้อยู่ในปัจจุบันซึ่งเป็นของพ่อครูคำและอยู่กับวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนนี้มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งวง วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนนั้น เป็นวงดนตรีที่ยังมีรูปแบบอย่างในการบรรเลงเพลงตามแบบแผนวงป่าดเมืองล้านนาโบราณอยู่ เป็นการสว่นกระแสดความนิยมของคนล้านนาในยุคปัจจุบัน วงดนตรีป่าดเมืองคณะอื่น ๆ ได้พัฒนารูปแบบการบรรเลงโดยนำเอาเครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้ามาร่วมบรรเลงประกอบพิธีกรรมซึ่งมีการบรรเลงเพลงสมัยใหม่บ้าง เพลงลูกทุ่งบ้าง แต่วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนก็ยังคงการบรรเลงเพื่อประกอบพิธีกรรมแบบเดิมอยู่ วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนในปัจจุบันจึงมีงานลดน้อยลงกว่าเมื่อสมัยอดีตมาก เพราะเจ้าภาพในการจัดงานฟ้อนผีในปัจจุบันนอกจากจะไม่ใช้ตระกูลผีเม็งดั้งเดิมแล้ว ก็มักจะเป็นงานที่ฟ้อนผีมดเสียส่วนใหญ่ นายอิทธิพนธ์บอกว่า ไม่ค่อยถนัดในเรื่องของดนตรีประกอบพิธี

กรรมการฟ้อนผีมดมากนัก เพราะจะได้รับคำติจากเจ้าภาพว่า เล่นไม่สนุกเหมือนกับวงป่าดเมืองที่นำเอาเครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้ามาบรรเลงประกอบบ้าง บรรเลงเพลงล้ำสมัยบ้าง จึงไม่ค่อยมีใครว่าจ้างวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนนี้ไปเล่น จะมีเพียงแต่ตระกูลผีเม็งที่ยังดำรงวัฒนธรรมการฟ้อนไว้แบบเดิม และระยะเวลาในการฟ้อนก็จะทิ้งช่วงนานเป็นปี งานของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนในปัจจุบัน จึงถูกจำกัดและถูกผูกขาดไว้กับการฟ้อนผีเม็งโดยปริยาย ตระกูลที่ว่าจ้างวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนไปบรรเลงประกอบพิธีกรรมการฟ้อนผีต่าง ๆ เริ่มจะไม่มีผู้สืบทอดภายในตระกูล จึงทำให้สถานการณ์วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนในปัจจุบันน่าเป็นห่วงว่า วงป่าดเมืองคณะนี้จะไม่มีผู้สืบทอดการบรรเลงวงป่าดแบบโบราณนี้ต่อไป

1.2 นักดนตรีภายในวงป่าดเมือง คณะวัดเชียงยืน

นักดนตรีที่เป็นสมาชิกอยู่ในวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนนี้ มีทั้งหมด 10 คน ล้วนแล้วแต่มีความสามารถในการบรรเลงและมีความรู้เกี่ยวกับดนตรีประกอบพิธีกรรมการฟ้อนผีมด และผีเม็งเป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 3 นายอินทร์น มุลชัยลังการ

1. นายอินทร์น มุลชัยลังการ (หัวหน้าวง) อายุ 62 ปี เกิดเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 54/1 หมู่ 2 ตำบลแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ บ้านเดิมอาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 4/1 ถนนสนามกีฬา ซอย 1 ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายทอง มุลชัยลังการกับนางหอม มุลชัยลังการ นายอินทร์น มุลชัยลังการ ได้สมรสกับนางสุธรรม มุลชัยลังการ มีบุตรธิดาทั้งสิ้น 3 คนคือ

1. นายนพดล มูลชัยลังการ อายุ 41 ปี
2. นางสาวนภาพร มูลชัยลังการ อายุ 36 ปี
3. จำลิตรินทร์พรรัตน์ มูลชัยลังการ อายุ 33 ปี

นายอินทร์ตัน มูลชัยลังการ จบการศึกษาจากโรงเรียนการช่างเชียงใหม่ ประโยคอาชีพวะศึกษา (ปวช.) ปัจจุบันประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว (โรงงานทำธูปหอม) เครื่องดนตรีที่เล่นในวงคือ ซ้องวง และเครื่องดนตรีทุกชิ้น ถ้ามีตำแหน่งคนขาดก็สามารถบรรเลงแทนได้

นายอินทร์ตัน มูลชัยลังการ ได้รับสืบทอดวงและการบรรเลงจากพ่อครูคำ สุขเจริญ หัวหน้าวง ป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนคนแรก ได้รับการสืบทอดวิธีการเป่าแน้น้อยจากพ่อครูจูล สมานิกในวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนรุ่นแรก และได้รับการสืบทอดวิธีการเป่าแน้หลวงจากพ่อครูทองดี สมานิกในวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนรุ่นแรกเช่นกัน

ภาพประกอบ 4 นายอำนาจ อึ้งพันธ์

2. นายอำนาจ อึ้งพันธ์ อายุ 32 ปี เกิดเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2518 ปัจจุบันอาศัยอยู่ บ้านเลขที่ 222/8 ถนนช้างคลาน ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสนม อึ้งพันธ์ และนางยุพิน มินตา

นายอำนาจ อึ้งพันธ์ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนอนุกุลวิทยา ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เครื่องดนตรีที่นายอำนาจ อึ้งพันธ์ เล่นในวงคือ แเน่หลวงและเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทุกชนิด

นายอำนาจ อึ้งพันธ์ ได้รับการสืบทอดการบรรเลงจากพ่อครูสวัสดิ์ ต่ายพลู ในเพลงที่ใช้เป็น พื้นฐาน โหมโรงเช้า โหมโรงเย็น และเพลงดับเพลงเถาทั่วไป

ภาพประกอบ 5 นายเจริญ นันต๊ะ

3. นายเจริญ นันต๊ะ อายุ 76 ปี เกิดเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2475 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 543/243 ชุมชนหมู่บ้านการเคหะ ถนนลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายแก้ว กับนางแสง นันต๊ะ นายเจริญ นันต๊ะสมรสกับนางบุญศรี นันต๊ะ มีธิดา 2 คน

1. นางสาวอำพันธ์ นันต๊ะ อายุ 32 ปี

2. นางสาวอำพร นันต๊ะ อายุ 22 ปี

นายเจริญ นันต๊ะ จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ปัจจุบันประกอบอาชีพขับรถสองแถวในเมืองเชียงใหม่

เครื่องดนตรีที่นายเจริญ นันต๊ะ เล่นในวงคือแฉวงและแนน้อย โดยได้รับการสืบทอดมาจากนายอินทร์ตัน มูลชัยลังการ์ หัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน

ภาพประกอบ 6 นายเชิด คำวัง

4. นายเชิด คำวัง อายุ 53 ปี เกิดเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2498 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 189/1 ตำบลหยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายผ่าย กับนางเลียงคำ คำวัง นายเชิด คำวังสมรสกับนางผ่องศิริ คำวัง มีบุตรทั้งสิ้น 2 คน คือ

1. นายอภิเชษฐ์ คำวัง (เสียชีวิต)
2. นายอภิชาติ คำวัง อายุ 22 ปี

นายเชิด คำวังจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดเชียงยืน ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เครื่องดนตรีที่นายเชิด คำวังเล่นในวงคือระนาดเอก โดยได้รับการสืบทอดมาจากนายอินทร์ วัลย์ลังการ หัวหน้าวงปาดเมืองคณะวัดเชียงยืน

ภาพประกอบ 7 นายสุภท คำวัง

5. นายสุภท คำวัง อายุ 54 ปี เป็นพี่ชายของ นายเชิด คำวัง เกิดเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2497 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 16 บ้านขวงสิงห์ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายฝ้าย คำวัง และ นางเลียงคำ คำวัง

นายสุภท คำวังสมรสกับนางอำพร คำวัง ไม่มีบุตร

จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดเชียงยืน ปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขาย

เครื่องดนตรีที่นายสุภท คำวังเล่นประจำวงป่าดเมือง คือ ซ้องวง และ กลองเต่งทัง ได้รับการถ่ายทอดมาจาก พ่ออุ้ยผาย คำวัง ซึ่งเป็นบิดา ต่อมาได้เรียนเพลงป่าดเมืองจากนายอินทร์นัม มุลชัยดั่งการ์ หัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน

ภาพประกอบ 8 นายระเด่น ดวงเดชา

6. นายระเด่น ดวงเดชา อายุ 42 ปี เกิดเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2509 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 13 ตำบลรัตเกิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสุนทร ดวงเดชาและนางปาน ดวงเดชา

นายระเด่น ดวงเดชาสมรสกับนางพัสดิ ดวงเดชา มีบุตร 1 คน คือ

เด็กชายณัฐพงษ์ ดวงเดชา อายุ 13 ปี

นายระเด่น ดวงเดชาจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดท่าสะอาด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันประกอบอาชีพเป็นแคดดีสนามกอล์ฟพิมคาบาร์

เครื่องดนตรีที่นายระเด่น ดวงเดชา เล่นในวงคือระนาดทุ้มและเครื่องตีโดยทั่วไป ซึ่งนายระเด่น ดวงเดชาได้รับการสืบทอดการบรรเลงจากนายอินทร์ ชัยลังการ หัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงใหม่

ภาพประกอบ 9 นายชาติรี โกกระธรรม

7. นายชาติรี โกกระธรรม อายุ 46 ปี เกิดเมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2505 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 27 ถนนโชตนา ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายประสิทธิ์ โกกระธรรมและนางบุญยวง โกกระธรรม

นายชาติรี โกกระธรรมสมรสกับ นางสาวชาดา โกกระธรรม มีบุตรธิดาจำนวน 2 คนคือ

1. นางสาวประทุมพร โกกระธรรม อายุ 19 ปี
2. เด็กชายศิลปิน โกกระธรรม อายุ 10 ปี

นายชาติรี โกกระธรรมจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนพวกช้าง ปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขายอาหาร

เครื่องดนตรีที่นายชาติรี โกกระธรรมเล่นในวงคือ แนนหวง แนน้อย และเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทุกชนิด ซึ่งนายชาติรี โกกระธรรมได้รับการสืบทอดการบรรเลงจากพ่อครูก่องคำ ชัยยา

ภาพประกอบ 10 นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์

8. นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์ อายุ 47 ปี เกิดเมื่อวันที่ 4 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2505 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 105 ถนนสุริยวงศ์ ตำบลห้วยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสง พรหมรัตน์ และนางดา พรหมรัตน์

นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์สมรสกับนางกองแก้ว พรหมรัตน์

นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขายของชำ

เครื่องดนตรีที่นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์เล่นในวงคือซอวงและเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีทุกชนิด นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์ได้รับการสืบทอดการบรรเลงจากครูสวัสดิ์ ต่ายพู

ภาพประกอบ 11 นายประพันธ์ พรหมรัตน์

9. นายประพันธ์ พรหมรัตน์ อายุ 41 ปี เป็นน้องชายของนายสวัสดิ์ พรหมรัตน์ เกิดเมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2510 ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 105 ถนนสุวิวงศ์ ตำบลผาया อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสง พรหมรัตน์กับนางตา พรหมรัตน์

สมรสกับนางวันดา พรหมรัตน์ ไม่มีบุตรด้วยกัน

จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดศรีสุพรรณ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้าง

เครื่องดนตรีที่นายประพันธ์ พรหมรัตน์ ถนัดและเล่นเป็นประจำภายในวงป้าดเมือง คือ ซ้องวง และ ระนาดเอก นายประพันธ์ พรหมรัตน์ ได้รับการสืบทอดการบรรเลงป้าดเมืองจาก ครูสวัสดิ์ ต่ายพลู

ภาพประกอบ 12 นายอุดม ดวงเดชา

10. นายอุดม ดวงเดชา อายุ 56 ปี เกิดเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2495 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 373 /8 ถนนเชียงใหม่- ลำพูน ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสุนทร ดวงเดชา และนางคำปวน ดวงเดชา

นายอุดม ดวงเดชา สมรสครั้งแรกกับนางก้วน อินทรวงวน มีบุตรคือ นายนพดล ดวงเดชา ต่อมานายอุดม ดวงเดชา ได้สมรสครั้งที่สองกับ นางกรรณิการ์ ดวงเดชา ยังไม่มีบุตร

นายอุดม ดวงเดชาจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดท่าสะอาด ปัจจุบันประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เครื่องดนตรีที่นายอุดม ดวงเดชาเล่นในวงคือกลองตัด กลองปั้งปั้ง และกลองเต่งตึง โดยได้รับการสืบทอดการบรรเลงจาก นายอินทร์ ชาญลังการ หัวหน้าวงปาดเมืองคณะวัดเชียงใหม่

1.3 เครื่องดนตรีภายในวงปาดเมือง คณะวัดเขียงยืน

เครื่องดนตรีที่วงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนใช้ในการบรรเลงในปัจจุบันนี้ เป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับการสืบทอดมาจากพ่อครูคำ สุขเจริญ สภาพของเครื่องดนตรีไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ยังคงสภาพของเครื่องดนตรีที่ใช้ในขณะที่พ่อครูคำ ยังเป็นหัวหน้าวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนอยู่ มีเพียงแต่การซ่อมแซมทาสีเพิ่มเติมเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้

1. ซ้องวงใหญ่	1	วง
2. ซ้องวงเล็ก	1	วง
3. ปาดเอก หรือระนาดเอก	1	วาง
4. ปาดทุ้ม หรือระนาดทุ้ม	1	วาง
5. ปาดเหล็ก หรือระนาดเอกเหล็ก	1	วาง
6. แนน้อย	1	เลา
7. แนนหลวง	1	เลา
8. กลองเต่งทึง	1	ใบ
9. กลองปึงปึง	1	ใบ
10. ฉิ่ง	1	คู่
11. สิ่ง	1	คู่
12. สว่า หรือฉาบ	3	คู่
13. ไม้ฆานาบ	2	อัน
14. กะโหลก หรือเกราะ	1	ใบ

1. ซ้องวงใหญ่

ซ้องวงใหญ่ของวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนจะมีลักษณะคล้ายกับซ้องมอญวงใหญ่ของภาคกลาง คือมีลักษณะเป็นรูปโค้งตั้งขึ้น ส่วนโคนของซ้องจะเกาะเป็นรูปเทวดานั่งพนมมือเป็นเครื่องดนตรีที่ได้รับสืบทอดมาจากพ่อครูคำซึ่งเป็นหัวหน้าวงปาดเมืองคนเก่า ลูกซ้องทั้งหมดจะมี 14 ลูก ลูกซ้องลูกทวนจะมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 17 เซนติเมตร ส่วนลูกซ้องลูกยอดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 14 เซนติเมตร เป็นลูกซ้องที่ตั้งขึ้นตามแบบและลักษณะของลูกซ้องในฝั่งประเทศพม่า คือจะเป็นลูกซ้องที่มีลักษณะของฉัตรซ้องสั้นและแคบ วัสดุที่นำมาตีเป็นลูกซ้องจะตีขึ้นจากโลหะที่ชาวล้านนาเรียกว่า “ทองแซ” หรือ “สำริด” ฉัตรซ้องจะมีลักษณะสั้นและแคบกว่าฉัตรซ้องมอญวงใหญ่ของภาคกลางเล็กน้อย ลูกซ้องจะมีเสียงเรียงกันโดยจะไม่มีเสียงที่เรียกว่าเสียงตกหลุม

ภาพประกอบ 13 ซ็องวงใหญ่

2. ซ็องวงเล็ก

ซ็องวงเล็กของวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืน จะมีลักษณะเช่นเดียวกับซ็องวงใหญ่ คือมีลักษณะคล้ายกับซ็องมอญวงเล็กของภาคกลาง โขนของซ็องวงเล็กในวงปาดเมืองคณะวัดเขียงยืนจะแกะเป็นรูปเทวดายืนพนมมือ ลูกซ็องทั้งหมดจะมี 15 ลูก ลูกซ็องลูกทวนจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 14 เซนติเมตร ลูกซ็องลูกยอดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร ลักษณะของลูกซ็องจะเป็นซ็องตีซึ่งตั้งขึ้นพร้อมกับซ็องวงใหญ่ของวงปาดเมือง วัสดุที่ใช้ตีขึ้นเป็นลูกซ็องตีขึ้นจาก “ทองแข” หรือ “สำริด” เช่นเดียวกับซ็องวงใหญ่ ฉัตรซ็องจะมีลักษณะสั้นและแคบกว่าฉัตรซ็องมอญวงเล็กของภาคกลางเล็กน้อย ลูกซ็องจะมีเสียงเรียงกับเช่นเดียวกับซ็องวงเล็กใน ภาคกลาง

ภาพประกอบ 14 ซ็องวงเล็ก

3. ปาดเอก หรือ ระนาดเอก

ปาดเอก หรือ ระนาดเอก เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องนำในวงปาดเมือง ทำมาจากแก่นไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะค่า ไม้ชิงชัน หรือที่ชาวล้านนาจะเรียกว่า “ไม้เกร็ด” เหล่านี้มีความหนาประมาณ 1.5 เซนติเมตร ลูกต้นหรือลูกทวนของปาดเอกจะมีขนาดความยาวประมาณ 40 เซนติเมตรกว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ลูกยอดจะมีขนาดยาวประมาณ 30 เซนติเมตร เหล่าเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามยาว ลูกระนาดจะมีจำนวน 22 ลูก แต่ละลูกจะถูกตัดให้มีความยาวลดหลั่นกันลงไปและเป็นการการตั้งเสียงระนาดแต่ละลูกโดยไม่ใช่ตะกั่วถ่วงเสียง เจาะรูหัวท้ายที่ลูกระนาดแต่ละลูกแล้วร้อยด้วยเชือกร้อยเรียงต่อกันเป็นผืนแขวนไว้บนรางไม้ซึ่งประกอบขึ้นคล้ายรูป เรือลำบ้านมีฐานรอง ปาดเอกหรือระนาดเอกนี้สำหรับวงปาดเมืองแล้วนั้นจะใช้ไม้แข็งตัวอย่างเดียวเนื่องจากต้องการเสียงที่ดังมาก

ภาพประกอบ 15 ปาดเอก หรือ ระนาดเอก

4. ปาดทุ้ม หรือ ระนาดทุ้ม

ปาดทุ้ม หรือ ระนาดทุ้ม เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องตามภายในวงปาดเมือง ทำจากไม้เนื้อแข็งเช่นเดียวกับปาดเอก หรือ ระนาดเอก เหล่านี้มีความหนาประมาณ 2 เซนติเมตร ลูกระนาดจะมีจำนวน 17 ลูก ลูกต้นจะมีความยาวประมาณ 40 เซนติเมตร ลูกยอดจะมีความยาวประมาณ 35 เซนติเมตร แต่ละลูกจะถูกตัดให้มีความยาวลดหลั่นกันลงไปและเป็นการการตั้งเสียงระนาดทุ้มแต่ละลูกโดยไม่ใช่ตะกั่วถ่วงเสียง เจาะรูหัวท้ายที่ลูกระนาดแต่ละลูกแล้วร้อยด้วยเชือกเรียงต่อกันเป็นผืนแขวนไว้บนรางไม้ซึ่งประกอบขึ้นคล้ายกับหีบไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้า มีเท้าทำจากไม้ติดไว้ใต้รางระนาดทั้ง 4 มุม ปาดทุ้มหรือระนาดทุ้มนี้จะใช้ไม้นวมซึ่งทำจากผ้าในการตี เพื่อให้เสียงที่ออกมามีความนุ่มนวลกลมกลืนและช่วยคุมเสียงภายในวงปาดเมือง

ภาพประกอบ 16 ป่าดทุ้ม หรือ ระนาดทุ้ม

5. ป่าดเหล็ก หรือ ระนาดเอกเหล็ก

ป่าดเหล็กหรือระนาดเอกเหล็ก เป็นเครื่องดนตรีที่จะบรรเลงไปพร้อมกับป่าดเอก ป่าดเหล็กนี้จะมีเสียงดังกังวานทำขึ้นจากเหล็กทรงล้อเกวียน นำมาตัดและหลอมไฟ ทบขึ้นรูปให้ได้เสียงตามความต้องการ จำนวนลูกระนาดจะมีทั้งหมด 19 ลูก ลูกต้นจะมีความยาวประมาณ 25 เซนติเมตร ลูกระนาดลูกยอดจะมีความยาวประมาณ 19 เซนติเมตร ลูกระนาดจะถูกนำมาเรียงต่อกัน เจาะรูหัวท้ายแล้วใช้ตะปูตอกยึดไว้กับรางระนาดที่ประกอบขึ้นจากไม้เป็นรูปคล้ายหีบไม้สีเหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งได้ลูกระนาดแต่ละลูกจะถูกรองด้วยไม้เนื้ออ่อนหรือหวาย ไม้เนื้ออ่อนหรือหวายนี้จะทำให้เสียงของป่าดเหล็กมีความดังกังวานมากยิ่งขึ้น ไม้ที่ใช้ดีจะทำมาจากหนังควายตากแห้ง ตัดให้เป็นรูปวงกลมแล้วเสียบแกนกลางด้วยก้านไม้ไผ่

ภาพประกอบ 17 ป่าดเหล็ก หรือ ระนาดเอกเหล็ก

6. แนน้อย

แนน้อย เป็นเครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องนำอีกชิ้นหนึ่งในวงปี่พาทย์ เป็นเครื่องเป่าประเภท ลิ้นคู่ กิ่งขึ้นจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ ไม้พยุง กิ่งให้มีขนาดความยาวไม่เกิน 25 เซนติเมตร ปลายด้านหนึ่งโต อีกด้านหนึ่งมีขนาดเล็ก ด้านที่โตกว่าจะมีโลหะเป็นทรงกรวยทำขึ้นจาก ทองเหลืองครอบอยู่เป็นลำโพง ด้านที่เล็กจะมีรูเสียบท่อโลหะกลมยาวซึ่งมีลิ้นที่ทำจากใบตาลสองชั้น ประกบอยู่ และผูกด้วยเชือกจนแน่น ท่อโลหะนี้จะเรียกว่า “หลิ” บนเลขของแนน้อยจะเจาะรูปิดเปิด เสียงทั้งหมด 6 หรือ 7 รู แล้วแต่ท้องถิ่นที่ใช้ ถ้าเป็นแถบจังหวัดเชียงใหม่ จะเจาะรูปิดเปิดเสียงนี้ 7 รู ถ้าเป็นแถบจังหวัดลำปาง จังหวัดน่าน จะเจาะรูแนน้อยนี้ทั้งหมด 6 รู เป็นต้น

ภาพประกอบ 18 แนน้อย

7. แนนหลวง

แนนหลวงเป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงไปพร้อมกับแนน้อย เป็นเครื่องเป่าประเภทลิ้นคู่เช่นกัน แต่จะมีขนาดใหญ่กว่า กิ่งขึ้นจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ ไม้พยุง กิ่งให้มีขนาดความยาวไม่เกิน 40 เซนติเมตร ลักษณะภายนอกเหมือนกับแนน้อยทุกประการมีการเจาะรูปิดเปิดเสียง 7 รู และแันทัง 2 ชนิด จะแตกต่างกันที่ขนาดเท่านั้น ซึ่งแนนหลวงจะมีขนาดยาวกว่าแนน้อย ลำโพงที่ทำจากทองเหลืองก็มีลักษณะใหญ่กว่าด้วย เสียงต่ำสุดของแนนหลวงจะเป็นเสียงคู่ห้าของเสียงต่ำสุดของแนน้อย คือ ถ้าแนนหลวงเป่าเสียง “ซอล” แนน้อยจะต้องเป่าเสียง “เร” เสียงของแันทัง 2 ชนิด จึงจะเท่ากันพอดี

ภาพประกอบ 19 แนนหลวง

8. กลองเต่งตึง

กลองเต่งตึง เป็นกลองที่ใช้ตีกำกับจังหวะภายในวงปี่ดเมือง มีรูปร่างและขนาดใกล้เคียงกับ ตะโพนมอญ หุ่นกลองกลึงเป็นรูปทรงกระบอกบั้งตรงกลางคล้ายถังไม้หุ้มหนังสองหน้าด้วยหนังวัว มีหน้าด้านหนึ่งใหญ่ อีกด้านหนึ่งเล็ก หน้ากลองด้านเล็กมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 46 เซนติเมตร หน้ากลองด้านใหญ่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 51 เซนติเมตร ความยาวของหุ่นกลองประมาณ 76 เซนติเมตร กลองเต่งตึงนี้จะถูกเรียกชื่อตามเสียงกลองที่ดังออกมา โดยผู้ที่บรรเลงโดยทั่วไปจะรู้จักกันว่า หน้าเล็กของกลองนั้นจะมีเสียงดัง “เต่ง” ส่วนหน้าใหญ่ของกลองนั้นจะมีเสียงดัง “ตึง” เมื่อนำเสียงมารวมกันจึงถูกใช้เรียกเป็นชื่อของกลองชนิดนี้

ภาพประกอบ 20 กลองเต่งตึง

9. กลองปั้ง

กลองปั้ง เป็นกลองที่ใช้ตีประกอบจังหวะควบคู่ไปกับกลองเต่งตั้งในวงปาดเมือง มีลักษณะคล้ายกับเป็นกลองที่ใช้กำหนดจังหวะย่อยภายในเพลง ลักษณะของกลองปั้งจะคล้ายกับตะโพนไทย แต่มีขนาดเล็กกว่านิดหน่อย กลองปั้งนี้จะมี 2 หน้า หน้าเล็กและหน้าใหญ่เช่นเดียวกับกลองเต่งตั้ง หุ้มด้วยหนังวัวทั้ง 2 หน้า หน้ากลองด้านเล็กจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20 เซนติเมตร หน้ากลองหน้าใหญ่จะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 26 เซนติเมตร ความยาวของหุ่นกลองประมาณ 51 เซนติเมตร ที่ได้ชื่อวากลองปั้งนี้เนื่องมาจากการเรียกตามเสียงของกลองเช่นเดียวกับกลองเต่งตั้ง หน้ากลองหน้าที่ใหญ่จะมีเสียงดัง “ปั้ง” ส่วนหน้ากลองหน้าทีเล็กจะมีเสียงดัง “ปั้ง”

ภาพประกอบ 21 กลองปั้ง

10. ลั้ง

ลั้งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กำหนดจังหวะภายในวงปาดเมือง มีลักษณะคล้ายฉิ่งของภาคกลาง ดังนั้นถ้าพิจารณาดูแล้วจะพบว่า มีลักษณะผสมระหว่างฉิ่งกับฉาบเล็ก มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร ปลายขอบของลั้งจะบานออกเล็กน้อยคล้ายฉาบเล็กแต่จะมีความหนาเหมือนกับฉิ่ง

11. ฉิ่ง

ฉิ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้กำหนดจังหวะภายในวงปาดเมืองเช่นเดียวกับลั้ง ทำมาจากทองเหลือง ตีขึ้นรูปให้หน้ามีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 เซนติเมตร สำหรับหนึ่งจะมี 2 ฝา รูปคล้ายฝาขนมครกไม่มีจุก ได้รับวัฒนธรรมมาจากวงดนตรีใน ภาคกลาง

ภาพประกอบ 22 สิ่ง

ภาพประกอบ 23 ฉิ่ง

12. สว่า หรือ ฉาบ

สว่า เป็นภาษาล้านนาซึ่งใช้เรียก “ฉาบ” ฉาบที่ใช้ในวงปาดเมืองจะมีอยู่ 3 ขนาด คือ สว่าน้อย สว่ากลาง สว่าหลวง เป็นเครื่องดนตรีที่ช่วยเพิ่มสีสันในการบรรเลง ทำให้ทำนองเพลงแต่ละเพลงในการประกอบพิธีกรรมฟังออกมาแล้วมีความสว่างตามบทเพลงหรือถ้าเพลงใดมีความสนุกสนานก็จะช่วยทำให้เพลงนั้นสนุกสนานมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 24 สว่าน้อย หรือ ฉาบเล็ก

ภาพประกอบ 25 สว่ากลาง หรือ ฉาบกลาง

ภาพประกอบ 26 สว่าหลวง หรือ ฉาบใหญ่

13. ไม้ขนาบ

ไม้ขนาบเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ตบให้จังหวะแกว่งป่าด ซึ่งจะตบตามจังหวะเสียง “ฉับ” ของฉิ่ง ทำมาจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 76 เซนติเมตร ฝาดครึ่งแต่ไม่ให้ไม้ไผ่ขาดออกจากกัน ไม้ไผ่ที่นำมาใช้จะเป็นไม้ไผ่สดหรือไม้ไผ่แห้งก็ได้

ภาพประกอบ 27 ไม้ขนาบ

14. กะโหลก หรือ เกราะ

กะโหลก หรือ เกราะ เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เคาะให้จังหวะแก่วงป่าดอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งจะเคาะตามจังหวะเสียง “ฉับ” ของฉิ่งเช่นเดียวกับไม้ฆานาบ ทำมาจากไม้ไผ่ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร โดยใช้ไม้ไผ่ทั้งปล้องนำมาเจาะรูเป็นรูสี่เหลี่ยมผืนผ้า เมื่อเคาะจะมีเสียงดังก้องออกมาจากช่องที่เจาะไว้

ภาพประกอบ 28 กะโหลก หรือ เกราะ

1.4 บทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน

บทเพลงที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมนั้นตามคำสัมภาษณ์ของหัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน คนปัจจุบัน คือ นายอินทร์นั มุลชัยลังการ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า สมาชิกภายในวงป่าดเมืองจะต้องเตรียมตัวและเตรียมอุปกรณ์ 2 วัน คือ วันดา และ วันพ่อน ในวันดานั้น หัวหน้าวงป่าดเมืองและนักดนตรีภายในวงป่าดเมืองบางคนจะต้องไปช่วยกันปลูกผาม หรือ ปะรำพิธีในการพ่อนผีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน้าที่ของหัวหน้าวงป่าดเมืองจะต้องเป็นผู้ฝังต้นแก้วหรือต้นดอกแก้วบริเวณหน้าผามพิธีซึ่งสำคัญสำหรับพิธีกรรมการพ่อนผีเป็นอันมาก เจ้าภาพจะทำแทนหัวหน้าวงป่าดเมืองไม่ได้เพราะถือว่า ผิดผี ซึ่งเป็นความเชื่อมาแต่ครั้งอดีต

เช้าวันพ่อนวงป่าดจะต้องมาแต่เช้าเพื่อช่วยกันจัดเตรียมอุปกรณ์ และเครื่องดนตรีต่าง ๆ ให้พร้อมขณะนั้นจะเป็นเวลา 6.00 น. เมื่อวงป่าดจัดเตรียมเครื่องดนตรีเรียบร้อยแล้ว ซึ่งบริเวณของวงป่าดจะตั้งอยู่ทางด้านซ้ายมือเมื่อมองเข้าไปทางด้านหน้าของผามพิธี วงป่าดเมืองจะเริ่มบรรเลงเพลงเพื่อประกอบพิธีกรรมและเป็นสัญญาณของการเริ่มพิธีกรรมด้วย

เพลงโหมโรง

- ล - ช	- ล - ด	- ล - ช	- ฟ ฟ ฟ	- ล - ช	- ล - ด	- ล - ช	- ฟ ฟ ฟ
- ช ช ช	- ร - ม	ร ด ร ม	ร ม ฟ ช	- ล - ช	- ร - ม	ร ร ร ร	- ล - ช
- ม - ร	- ด - ช	- ม - ร	ช ช ช ช	- ด - ร	- ม - ด	- ม - ด	ร ม ด ร
- ม ร ด	ร ม ด ร	- ม ร ด	ร ม ด ร	- ม ร ด	ร ม ด ร	- ม ร ด	ร ม ด ร
- ล - ช	ฟ ม ด ร	- ล - ช	ฟ ม ด ร	- ล - ช	ฟ ม ด ร	- - ด ร	ม ฟ ช ล
- - ด ร	ม ฟ ช ล	- ช ช ช	- ฟ ฟ ฟ	- รี้ รี้ รี้	- ดี้ ดี้ ดี้	- ล ล ล	- ล - ช
- ด ร ม	ร ม ฟ ช	- ฟ ม ร	- ช - ช	- ด ร ม	ร ม ฟ ช	- ฟ ม ร	- ช - ช

เพลงโหมโรงนี้จะเป็นเพลงที่ใช้เป็นเพลงแรกในขั้นตอนของพิธีกรรม เป็นเพลงที่ค่อนข้างจะมีจังหวะที่เร็วและสนุกสนาน เมื่อวงปี่าดเมืองบรรเลงเพลงนี้ก็จะทำให้รู้ว่าพิธีกรรมได้เริ่มขึ้นแล้ว และเพลงนี้ยังเป็นเพลงที่เป็นสัญญาณบอกให้หญิงอาวุโสที่ทำหน้าที่เป็นแก้วผี หรือลูกหลานภายในตระกูลที่ต้องการที่จะให้ผีภายในตระกูลของตนลงทรง ทำการโหมโรงเพื่อให้เกิดต้นตระกูลหรือผีปู่ย่าทางทรงซึ่งจะมีอยู่ในการประกอบพิธีกรรมในหลายขั้นตอนของพิธีกรรม

เพลงแห่ยงหลวง หรือ เพลงปราสาทไหว

ขึ้นต้นเพลง

- - - -	- - - -	- - - -	- - - ช	- - - ม	- ฟ - ช	- ดี้ ท ช	- - ฟ ม
ทุ ด ช ฟ	ด ม ด ทุ	ฟุ ชุ ด ท	ฟุ ชุ ท ด	ม ด ฟ ช	- - ท ฟ	ด ม ท ด	ช ท ฟ ช

- - ท ฟ	ช ท ฟ ช	ทุ ม ฟ ช	ด ท รี้ ด	ช ท ฟ ช	ด ท รี้ ด	ช ท ฟ ช	ท ช ฟ ม
ทุ ด ช ฟ	ด ม ด ทุ	ฟุ ชุ ด ท	ฟุ ชุ ท ด	ม ด ฟ ช	- - ท ฟ	ด ม ท ด	ช ท ฟ ช

บรรเลงกลับในบรรทัดที่ 3

เพลงแห่ยงหลวงเป็นเพลงที่ใช้ในหลายขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมเช่นกัน เป็นเพลงที่มีท่วงทำนองและจังหวะที่ค่อนข้างช้า แต่ท่วงทำนองที่ถูกบรรเลงออกมานั้นฟังดูแล้วจะมีความสง่างามยิ่งใหญ่ เหมาะสำหรับบรรเลงประกอบการพ้อนรำของผีต้นตระกูล เช่นผีปู่ย่า หรือผีเจ้านายที่มีฐานะสูงศักดิ์ ในพิธีกรรมหลังจากผีปู่ย่าลงทรงแก้วผีแล้ว วงปี่าดเมืองก็จะบรรเลงเพลงแห่ยงหลวงนี้ทันที หรือเพลงนี้จะถูกใช้ในพิธีกรรมช่วงการพ้อนผีเจ้าเชียงใหม่ก็ได้

เพลงฉัตร หรือ เพลงสัตว์

ท่อน 1

- - - -	- - - ช	- - - ล	ช ช ช ช	- ฟ ฟ ฟ	- - - ร	- - - ด	- - - ช
- - - ด	ร ม ฟ ช	- - - ล	ช ช ช ช	ฟ ฟ ฟ ฟ	- - - ร	- - - ด	- - - ช
- - - -	ด ฟ ช ล	ดํ ํ ํ ํ	- ช - ฟ	ล ฟ ช ล	ดํ ล ช ฟ	ช ล ช ฟ	- ร ร ร
- - - ฟ	ร ร ร ร	ช ล ช ฟ	ด ร ร ร	ช ล ฟ ช	ร ฟ ด ร	ท ด ช ล	ท ร ด ท
- - - -	- ชุ ุ ด	- ร - ด	- ชุ - ลุ	- ช ด ฟ	- - ช ล	ช ฟ ช ล	ท ด ด ด
ร ร ร ชุ	ร ฟ ร ด	ช ล ช ฟ	ด ร ร ร	ช ฟ ล ช	ร ฟ ด ร	ท ด ช ล	ท ร ด ท
- ด ร ด	ท ด ช ล	- ช ช ช	- ร - ด	- ฟ ฟ ฟ	ดุ ฟ ช ล	ด ล ช ฟ	ช ล ฟ ช
- - - -	- ดํ - ช	- ดํ - ช	ท ํ ํ ท	- ฟ ฟ ฟ	ดุ ฟ ช ล	ด ล ช ฟ	ช ล ฟ ช

ท่อน 2

- - - ด	ร ม ฟ ช	- - - ล	ช ช ช ช	ล ล ล ล	ด ล - ช	ดํ ล ดํ ฟ	ล ช ฟ ม
ช ล ช ร	ช ม ร ด	ท ล ช ล	ท ด ร ม	ร ม ฟ ช	ล ช ฟ ดุ	ม ร ช ดุ	ร ม ฟ ช
- - - ล	ช ช ช ช	- - - ร	ร ร ร ร	- ม ร ด	ด ด ด ด	- - - ฟ	ฟ ฟ ฟ ฟ
ดํ ล ช ฟ	ดุ ฟ ช ล	ดํ ล ช ฟ	ช ล ฟ ช				
- - - -	- ดํ - ช	- ดํ - ช	ท ํ ํ ท	- ฟ ฟ ฟ	ดุ ฟ ช ล	ด ล ช ฟ	ช ล ฟ ช

เพลงฉัตร หรือ เพลงสัตว์ ถือว่าเป็นเพลงสำคัญอีกเพลงหนึ่ง เป็นเพลงที่มีจังหวะและทำนองค่อนข้างช้า เพลงฉัตร หรือ เพลงสัตว์นี้จะใช้บรรเลงตอนที่เชิญกระบอกผีปู่ย่าขึ้นนั่งภายในผามพิธี และเพลงนี้ยังถือว่าเป็นเพลงที่เป็นเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์เมืองคณะวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นเพลงที่ได้รับการถ่ายทอดกันมาภายในวง ซึ่งวงปี่พาทย์เมืองวงอื่นๆที่เป็นวงปี่พาทย์เมืองรุ่นเดียวกันในจังหวัดเชียงใหม่ก็ไม่สามารถบรรเลงเพลงนี้ได้อย่างถูกต้องหรือครบถ้วน จากคำสัมภาษณ์ของหัวหน้าวงคนปัจจุบันได้ให้ความหมายของเพลงนี้ว่า เป็นเพลงที่บรรเลงเพื่อเชิญเทพ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาให้พร และบันดาลทำให้เกิดความสุข ความสมหวัง ในความเชื่อของการฟ้อนผีเมืงนั้น ผีปู่ย่าก็ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บันดาลให้เกิดความสุข ความสมหวังภายในตระกูลเช่นกัน คำว่า “สัตว์” ในเพลงน่าจะหมายถึงพระโพธิสัตว์ที่ถูกเชิญมาเพื่อรักษา และให้พรแก่ตระกูลฟ้อนผี

เพลงแห่กลาง

- - - ล	- ล ล ล	ช พ ช ล	วิ ล ด วิ	พ วิ ด ล	ช ล ด วิ	พ วิ ด ช	ด ล ช พ
ด ร ล ช	พ ร พ ช	ร ด ล ด	ช ล ด ร	ร ร พ ช	ล ร ล ช	ร พ ร ด	ล ด ช ล

เพลงแห่หน้า

- - - ร	- ร ร ร	ด ท ด ร	ด ร พ ช	พ ช ท ช	พ ร พ ช	ท ช พ ร	พ ร ด ท
- ด ด ด	ท ล ช พ	ช พ ร พ	ด ร พ ช	- ท ด ร	- - ท ด	ร ด ช ล	- ช - ร

เพลงแห่กลาง และเพลงแห่หน้า ทั้ง 2 เพลงจะให้ความรู้สึกและความหมายเดียวกัน คือ ผีต้นตระกูล หรือผีปู่ย่าได้ให้พรกับลูกหลาน พร้อมทั้งร่วมพอรำกับลูกหลานภายในตระกูลอย่างสนุกสนาน ซึ่งเมื่อวงป่าดเมืองบรรเลงเพลงนี้ ผู้ที่ทรงเก้าอี้ของตระกูลอยู่นั้นก็จะออกไปพอรำรอบต้นแก้ว 3 รอบ จากนั้นจึงพอรำกลับเข้ามาในผามพิธิ เพื่อทำการผูกข้อมือให้กับลูกหลานภายในตระกูลที่รออยู่ภายในผามพิธิ

เพลงผีมดห้อยผ้า

- - วิ ด	ท ล พ ช	- - วิ ด	ท ล พ ช	- - พ ช	ท ด วิ วิ	- - พ ช	ท ด วิ วิ
- ดิ ดิ ดิ	- ท ท ท	- พ พ พ	- ร ร ร	ด ร พ ด	ร ด ท ช	- ช - ช	ท ด วิ วิ
- - ท ด	วิ ดิ ท ช	- ล ช พ	ด พ ช ล	ช พ ช ล	ช ล ท ด	- ล ดิ ดิ	ล วิ ดิ ล
- ล ดิ ดิ	ล วิ ดิ ล	ช ล ดิ วิ	ดิ ล - ช	- ล ช พ	ช ล ช พ	ช ล ช พ	ช ล ช ช
- ล ช พ	ช ล ช พ	ช ล ช พ	ด ร พ ช	- ล ช พ	ช ล ช ช	- ล ช พ	ด ร พ ช
- ล ช พ	ช ล ช ช	- ล ช พ	ด ร พ ช				

เพลงผีมดห้อยผ้า เป็นเพลงที่บรรเลงเมื่อมีการลงทรงของผีที่อยู่ภายในตระกูล เป็นเพลงที่มีจังหวะค่อนข้างเร็ว เนื่องจากความเชื่อที่ว่าวิญญาณของผีที่อยู่ภายในตระกูล จะอยู่บนชื่อตรงกลางภายในผามพิธิ เมื่อจะเข้าทรงก็จะต้องลงมาจากชื่อผ่าน “ผ้าจ้อง” ที่ผูกไว้ตรงชื่อกลางผามพิธิ ผู้ที่เป็นลูกหลานภายในตระกูล เมื่อจะให้ผีต้นตระกูลลงทรงก็จะต้องโหนดผ้าจ้องนี้ หรือเมื่อจะออกจากร้ายของลูกหลานที่ทรงอยู่ก็จะต้องโหนดผ้าจ้องนี้เช่นกัน วงป่าดเมืองก็จะบรรเลงเพลงผีมดห้อยผ้านี้เพื่อเป็นสื่อทำให้ลงทรง หรือออกจากร้ายของม้าขี่เร็วขึ้น วงป่าดเมืองจะต้องบรรเลงเพลงนี้ทุกครั้งเมื่อมีการโหนดผ้าจ้องภายในผามพิธิกรรม

เพลงผีมดกินน้ำมะพร้าว

ท่อน 1

- - - -	- ล ล ล	ช ล ดั รั	ดั ล - ช	ดั ล ช ฟ	ช ล ฟ ช	ด ฟ ช ล	ช ฟ ม ร
- ร - ร	ด ล ล ล	ช ล ดั รั	ดั ล - ช	ดั ล ช ฟ	ช ล ฟ ช	ด ฟ ช ล	ช ฟ ม ร
- ช ช ช	ล ช ร ม	ช ล ช ม	ช ม ร ด	- ร ด ล	ด ช ล ด	ช ล ด ร	ฟ ด ร ฟ
- ร ฟ ช	ฟ ล ฟ ช	ด ร ฟ ช	ฟ ร - ด	- ร ด ล	ด ช ล ด	ช ล ด ร	ฟ ด ร ฟ
- ช ช ช	ฟ ล ช ฟ	ด ร ฟ ช	ฟ ล ช ฟ	- ช ช ช	ฟ ล ช ฟ	ด ร ฟ ช	ฟ ล ช ฟ

ท่อน 2

- - - ท	- ท ท ท	ด ร ท ด	- ด - ด	- - - ท	- ท ท ท	ด ร ท ด	- ฟ ช ล
- - - ช	- - ฟ ช	ล ช ฟ ช	ด ล ล ล	- - - ช	- - ฟ ช	ล ช ฟ ร	ฟ ล ช ฟ
- ช ช ช	ฟ ล ช ฟ	ด ร ฟ ช	ฟ ล ช ฟ	- ช ช ช	ฟ ล ช ฟ	ด ร ฟ ช	ฟ ล ช ฟ
ช ล ด ช	ล ช ฟ ม	ร ด ร ม	- ฟ - ช	- ช - ช	ฟ ช ล ด	- - ร ด	ท ล ฟ ช
- ช - ช	ฟ ช ล ด	- - ร ด	ท ล ฟ ช	- ล ด ช	ล ช ฟ ร	- - ฟ ช	ฟ ร - ฟ
- ฟ - ฟ	- ม ร ด	- - ล ด	- ร - ฟ	- - ร ช	- - ร ฟ	- ม - ร	ด ล ด ร

ท่อน 3

- ร - ร	ด ล ล ล	ด ล ช ฟ	ร ฟ ช ล	ช ล ด ร	ม ร ด ล	ร ด ล ช	ด ล ช ฟ
- ช ช ช	ฟ ล ช ฟ	ด ร ฟ ช	ฟ ล ช ฟ	- ช ช ช	ฟ ล ช ฟ	ด ร ฟ ช	ฟ ล ช ฟ
ช ล ด ช	ล ช ฟ ม	ร ด ร ม	- ฟ - ช	- ช - ช	ฟ ช ล ด	- - ร ด	ท ล ฟ ช
- ช - ช	ฟ ช ล ด	- - ร ด	ท ล ฟ ช	- ล ด ช	ล ช ฟ ร	- - ฟ ช	ฟ ร - ฟ
- ฟ - ฟ	- ม ร ด	- - ล ด	- ร - ฟ	- - ร ช	- - ร ฟ	- ม - ร	ด ล ด ร

เพลงผีมดกินน้ำมะพร้าว เป็นเพลงที่ใช้ในขณะพิธีกรรมพ่อนถ้วย และพิธีกรรมเลี้ยงข้าว ผีปู่ย่า หรือพิธีกรรมที่ให้ผีในตระกูลมากินข้าวร่วมกัน เป็นเพลงที่มีจังหวะและทำนองที่ค่อนข้างซ้ำ เหมาะสำหรับการพ่อน้ำของผีเป็นอย่างดี บางครั้งในเวลาที่ของพิธีกรรมจะมีเวลาว่างเพื่อให้พ่อน้ำ โดยไม่มีพิธีกรรมมาเกี่ยวข้อง หรือเรียกว่า “การพ่อนปล่อย” วงป่าดเมืองก็จะบรรเลงเพลงนี้ในช่วงเวลาพ่อนปล่อยเพื่อให้ผีได้พ่อน้ำกับเป็นที่สนุกสนาน อาจมีเพลงรำวงตามสมัยนิยมบรรเลงต่อจากเพลงนี้ ในช่วงที่มีการพ่อนปล่อยถ้ามีเวลาเหลือพอ

เพลงฝีกุลา

- - - -	- - - ช	- - - ล	- ฟ - ช	- - - -	ด ฟ ช ล	ดํ ํ ํ ดํ ล	- ช - ฟ
- - - -	- - - ช	- - - ร	- - - ช	- - ฟ ม	- ร - ช	- ด - ร	ด ม ร ร
- ด - ร	ช ม ล ช	ดํ ล ช ม	ร ม ช ร	ช ด - ร	ช ม - ช	- - ล ช	- ม - ร
- - - ช	ช ช ช ช	- - - ร	ร ร ร ร	- ฟ ฟ ฟ	ด ฟ ช ล	ดํ ล ช ฟ	- ด - ร
- - - -	- - - -	ล ล ดํ ล	ช ฟ ช ล	- - - ดํ	ล ล ล ล	ดํ ํ ํ ดํ ล	ช ฟ - ช
- - - -	ด ฟ ช ล	ดํ ํ ํ ดํ ล	- ช - ฟ	- - - -	- - - ช	- - - ร	- - - ช
- - ฟ ม	- ร - ช	- ด - ร	ช ม - ร	- ด - ร	ช ม ล ช	ร ม ดํ ล	ช ม ช ร
- ด - ร	- ม - ช	ล ช ดํ ล	ช ม - ร	- - - ช	ช ช ช ช	- - - ร	ร ร ร ร
- ฟ ฟ ฟ	ด ฟ ช ล	ดํ ล ช ฟ	- ด - ร				

เพลงฝีกุลา เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงในขั้นตอนการพ้อนฝีกุลาโดยเฉพาะ เป็นเพลงที่มีจังหวะค่อนข้างช้า ซึ่งพิธีกรรมการพ้อนฝีกุลานี้จะกระทำในเวลาเลยเพียงวันไปแล้วโดยจะมีขึ้นหลังพิธีการจุดเทียน การพ้อนฝีกุลาจะมีการเล่นประกอบอยู่ในพิธีการพ้อนฝีกุลาที่มีจุดประสงค์เพื่อให้ระลึกถึงผู้ที่นำเอาการพ้อนฝีกุลาเข้ามาเผยแพร่ในล้านนา และบุคคลท่านนี้ก็มื่อเชื้อสายของชาวเปอร์เซียซึ่งชาวล้านนาจะเรียกว่า “กุลา” โดยท่านนี้รู้จักกันในวงการพ้อนฝีกุลาว่า “แม่อุ้ยเพย”

เพลงมวย

- - - ช	- ล ล ล	- - - ดํ	ล ํ ํ ดํ ล	ช ล ดํ ช	- ช ช ช	ม ล ช ม	ร ด ร ม
- - - ช	- ล ล ล	- - - ดํ	ล ํ ํ ดํ ล	ช ล ดํ ช	- ช ช ช	ม ล ช ม	ร ด ร ม
- ช ช ช	ด ม ร ด	ช ล ช ด	ช ด ร ม	- ช ช ช	ดํ ล ช ม	ล ช ม ร	ช ม ร ด
- ด ร ม	ช ม ร ด	ร ม ร ด	ร ด ช ล	ดํ ล ช ม	ร ม ช ล	ช ม ช ล	ช ล ดํ ํ
- ด ร ม	ช ม ร ด	ช ล ช ด	ช ด ร ม	- ช ช ช	ดํ ล ช ม	ล ช ม ร	ช ม ร ด

เพลงมวย เป็นเพลงที่วงปาดเมืองจะต้องบรรเลงบ่อยครั้ง โดยจะบรรเลงในพิธีกรรมหลายขั้นตอน และมักจะบรรเลงต่อท้ายด้วยเพลง “ลูกกุยเวย” เสมอ เพลงมวยนี้เป็นเพลงที่บรรเลงประกอบพิธีกรรมการพ้อนฝีกุลามานานแล้ว มีจังหวะและทำนองที่ไม่เร็วมากนัก พิธีกรรมที่ต้องใช้เพลงนี้บรรเลง เช่น ขั้นตอนของ พิธีการพ้อนปล่อย พิธีชนไก่ พิธีคล้องช้าง เป็นต้น

เพลงลูกกุยเวย

- รี้ - ดี้	ท ล ฟช	- ร - ช	ฟ ร ฟช	- - รี้ ดี้	ท ล ฟช	- ร - ช	ฟ ร ฟช
- ท ทท	ช ท ด ร	- ช ฟ ร	ฟ ร ด ท	ด ช ด ท	ช ท ด ร	- ช ฟ ร	ฟ ร ด ท
- รี้ - ดี้	ท ล ฟช	- ร - ช	ฟ ร ฟช	- - รี้ ดี้	ท ล ฟช	- ร - ช	ฟ ร ฟช

วรรณคดี

- ท ทท	- ด - ร	- ช ฟ ร	- ด - ท	- ช - ท	- ด - ร	- ช ฟ ร	ด ท - ด
--------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

เพลงลูกกุยเวย เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงต่อท้ายเพลงมวย หรือในบางโอกาสก็ใช้บรรเลงเพลงเดี่ยวโดยไม่บรรเลงต่อจากเพลงใดเลย เพลงนี้เป็นเพลงที่มีจังหวะที่เร็ว เมื่อบรรเลงแล้วก็จะทำให้ผู้ฟังมีจิตใจที่ฮึกเหิม คึกคัก มักจะบรรเลงตอนที่ผีในตระกูลจะลงทรงลูกหลานภายในตระกูล หรือในตอนที่มีผู้โหนผ้าจ้องกลางผามพิธีก็ได้

เพลงที่ได้กล่าวมานี้ เป็นเพลงสำคัญที่ใช้ในการบรรเลงประกอบการฟ้อนผีมด ผีเม็ง จะขาดเพลงใดเพลงหนึ่งไม่ได้ และเพลงที่ใช้ประกอบการฟ้อนผีมด ผีเม็งเหล่านี้ได้ถูกสืบทอดไว้อย่างครบถ้วนภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน โดยเป็นที่ยอมรับกันภายในวงการดนตรีป่าดเมืองในแถบจังหวัดภาคเหนือ

2. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนในการประกอบพิธีกรรมการฟ้อนผีมด ผีเม็ง

2.1 ประวัติความเป็นมาของการฟ้อนผีมด ผีเม็ง

การฟ้อนผีมด ผีเม็งนั้นมีประวัติความเป็นมายาวนานในเขตพื้นที่ที่เรียกว่า “ล้านนา” เป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่ทำให้ลูกหลานภายในตระกูลมีความรัก มีความสามัคคีแก่กัน และยังทำให้ชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย

ความเชื่อที่มีอยู่เดิมของชนชาวล้านนานั้นมักจะเกี่ยวข้องกับผีเป็นส่วนมาก และชนชาวล้านนาก็ได้แบ่งผีออกเป็นหลายประเภทในการนับถือผี แล้วแต่ว่าต้นตระกูลของตนเองจะเป็นผีประเภทใด ผู้ที่มีต้นตระกูลเป็นผีมดลูกหลานภายในตระกูลก็จะสืบทอดความเป็นผีมดมา ผู้ที่มีต้นตระกูลเป็นผีเม็งลูกหลานภายในตระกูลก็จะสืบทอดความเป็นผีเม็งมาเช่นกัน และจะเรียกผีต้นตระกูลของตนเองที่นับถืออยู่ว่า “ผีปู่ย่า” ซึ่งหมายถึงผีบรรพบุรุษนั่นเอง

ผีมดและผีเม็งเป็นผีประจำตระกูลที่จัดอยู่ในเครือผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่า ซึ่งมักจะพบว่ามีการนับถือกันอยู่ในเขตชุมชนเมืองเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นผีของคนในเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลเจ้านายและขุนนางในล้านนาสมัยก่อน ตระกูลของผีมดผีเม็งมักสืบเชื้อสายไปได้ไกลและผีปู่ย่าของตระกูลผีมดผีเม็งจะมีชื่อเรียกขานเป็นชื่อเจ้านายที่อยู่ในตำนาน ซึ่งจะแตกต่างจากผีปู่ย่าโดยทั่วไปที่ไม่มีชื่อเรียกขานเฉพาะ ตระกูลที่นับถือผีมดผีเม็งทุกวันนี้มีเหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่มักจะพบอยู่ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง แต่สำหรับจังหวัดอื่นๆที่ใกล้เคียงแทบจะไม่ปรากฏเลย

ภาพประกอบ 29 ผีปู่ย่า

คำว่า “ผีมด” นั้น ชาวล้านนาจะให้คำจำกัดความว่า คือ ผีบรรพบุรุษของสามัญชน หรือชนชั้นไพร่ของชาวไทยล้านนาโดยทั่วไป เมื่อมีชีวิตเคยสร้างคุณประโยชน์แก่ลูกหลานภายในตระกูลจนเป็นที่นับถือของคนทั่วไป เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจึงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลลูกหลานภายในตระกูล และส่วนใหญ่นั้ก็มักจะเป็นบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง

ภาพประกอบ 30 ผีมด

ส่วน “ผีเม็ง” นั้น ชนชาวล้านนาจะให้คำจำกัดความว่า คือ ผีชนชั้นนักรบ ชนชั้นปกครอง ที่สร้างคุณงามความดีให้แก่บ้านเมือง เชื่อกันว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนที่มีเชื้อสายมอญ หรือชาวไตจากรัฐฉานซึ่งอยู่ในประเทศพม่าในปัจจุบัน และจะถูกเรียกจากชนชาวล้านนาว่า “เม็ง”

ภาพประกอบ 31 ผีเม็ง

เนื่องจากวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกันทั้งผีมดและผีเม็ง เมื่อมีคนในตระกูลเจ็บป่วย หรือได้รับความลำบากจากการเดินทาง การค้าขาย เมื่อนั้นจึงมีการบนบานสารกล่าวแก่ผีบรรพบุรุษของตระกูลตนเองให้พ้นจากความเจ็บป่วย หรือได้รับความสำเร็จจากการเดินทางและการค้าขาย เมื่อได้รับความสำเร็จจากการบนบานสารกล่าวแล้วนั้น จึงจะต้องแก้บนผีบรรพบุรุษของตนเองโดยการเลี้ยงผีต้นตระกูล จัดงานขึ้นเพื่อให้ผีต้นตระกูลของตนเองลงมาทรงลูกหลานภายในตระกูลและร่วมพิธีร่ำสนุกสนานกันภายในงาน ลูกหลานภายในตระกูลที่ถูกทรงนั้นจะถูกรับเรียกว่า “ที่นั่ง” หรือ “ม้าขี่” ภายในงานพิธีผีมด ผีเม็งนั้นก็ต้องมีดนตรีขับกล่อมเพื่อทำให้บรรยากาศสนุกสนานครื้นเครงมากยิ่งขึ้น ผีบรรพบุรุษที่ลงมาทรงลูกหลานในตระกูลของตนก็จะร่วมพิธีร่ำกับลูกหลานภายในตระกูลที่ไม่ได้ถูกทรง จนกลายเป็นประเพณีประจำตระกูลไป ชนชาวล้านนาจึงเรียกประเพณีนี้อีกประการหนึ่งว่า “ประเพณีการพอนผีปู่ย่า”

ประเพณีการพอนผีปู่ย่านี้ ทั้งตระกูลที่เป็นผีมดและตระกูลที่เป็นผีเม็งนั้นจะมีขั้นตอนที่คล้ายคลึงกันมากจนแทบจะแยกกันไม่ออก แต่ในแต่ละตระกูลก็จะมีลักษณะเด่นเป็นของตนเอง ผู้ที่ไม่ได้คลุกคลีอยู่กับประเพณีการพอนผี จึงมักเรียกทั้งการพอนผีมดและผีเม็งรวมกันว่า “ประเพณีการพอนผีมด ผีเม็ง” ทั้งที่การพอนผีทั้ง 2 ประเภทนี้มีความแตกต่างกัน

การที่จะแยกแยะประเพณีการพอนผีมดออกจากประเพณีการพอนผีเม็งได้นั้น จากคำบอกเล่าที่สืบต่อกันมา มีข้อแตกต่างระหว่างการพอนผีมดและผีเม็งที่สังเกตได้โดยง่ายคือ การพอนผีเม็งนั้นเป็นการพอนผีของตระกูลนักรบ จึงมีพิธีกรรมค่อนข้างเป็นขั้นตอนที่ละเอียดและยุ่งยากมากกว่าการพอนผีมด

ภาพประกอบ 32 การแสดงการพอนผี

การปลูกผาม หรือประรำพิธีก็จะแตกต่างกันออกไป ผามของผีเม็งนั้นจะถูกสร้างให้มีหลังคาเป็นทรงแหลมคล้ายกระโจม แขนผางพื้นที่จะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสและจะเรียกผามแบบนี้ว่า “ผามจ้อง” ส่วนผามของผีมดนั้นจะถูกสร้างแบบเรียบง่าย โดยจะตั้งเสาขึ้นสี่ต้นทำเป็นมุมรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสแล้วใช้ใบตองตึงหรือทางมะพร้าววางทับกันด้านบนให้เรียบแบนเสมอกันทำเป็นหลังคา และจะเรียกผามแบบนี้ว่า “ผามเปียง”

ภาพประกอบ 33 ผามพิธีกรรมที่ใช้ในการฟ้อนผีเม็ง

ประการสำคัญที่ทำให้การฟ้อนผีเม็งแตกต่างจากการฟ้อนผีมดอีกประการหนึ่งก็คือ การฟ้อนผีเม็งนั้นจะต้องตั้งหม้อต้มน้ำปลาร้า หรือที่ชาวล้านนาเรียกว่า “น้ำฮ้ำ” ไว้ข้างผามพิธีกรรม โดยจะตั้งอยู่ใกล้กับวงป่าดเมือง เป็นเครื่องบ่งบอกที่ตีว่าตระกูลนี้เป็นผีเม็ง และการฟ้อนผีของตระกูลผีเม็งนั้น บางครั้งก็จะถูกเรียกว่า “การฟ้อนผีเม็งน้ำฮ้ำ” ซึ่งพิธีการฟ้อนผีมดนั้น จะไม่มีการตั้งหม้อต้มน้ำปลาร้าเอาไว้ในพิธีกรรมเลย น้ำฮ้ำที่ถูกต้มในพิธีกรรมการฟ้อนผีเม็งนี้จะถูกใช้ในขั้นตอนของพิธีกรรมการฟ้อนผีเม็งในบางขั้นตอนด้วยนั่นคือ พิธีการไหว้หัวกล้วยและพิธีการยำหัวควาย

ภาพประกอบ 34 การแสดงการต้มน้ำอ้า

ปัจจุบันตระกูลผีมีตส่วนใหญ่จะอยู่ในแถบจังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปางเป็นส่วนมาก ส่วนตระกูลของผีเม็งนั้นจะอยู่ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดลำพูนด้วย บางส่วน ตระกูลที่ยังมีความเหนียวแน่นในประเพณีการพ้อนผีเม็ง ปัจจุบันและยังสืบทอดประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ นั่น อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่คือ ตระกูลผีเม็งบ้านชัยมงคล และตระกูลผีเม็งบ้านช้างม้อย

ตระกูลผีเม็งบ้านชัยมงคลนั้น เดิมเป็นกลุ่มชนชาวมอญโบราณที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งของลำน้ำแม่ปิง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของชาวจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน จนชาวล้านนาเรียกกลุ่มชนชาวมอญโบราณนี้ว่า “เม็งฮิมปิง” หรือ “เม็งริมปิง”

ชาวเม็งกลุ่มนี้จะตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับโบราณสถานพระเจดีย์ของวัดชัยมงคลในจังหวัดเชียงใหม่ปัจจุบัน ซึ่งวัดนี้มีชื่อเดิมว่า “วัดอุปปาเม็งนอก” ภาษามอญจะเรียกวัดนี้ว่า “วัดมะเล็ง” เจดีย์ของวัดนี้เป็นเจดีย์ศิลปะมอญ มีอายุประมาณ 600 ปี (พิเชษฐ ตันนินามชัย. 2547: 51)

จากการศึกษาวิจัยในการพ้อนผีเม็งน้ำอ้าจังหวัดเชียงใหม่ค้นพบว่า กลุ่มชนชาวเม็งที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ปัจจุบันอยู่ในตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เดิมกลุ่มชนชาวเม็งกลุ่มนี้ได้อพยพมาจากเมืองพะโคแห่งอาณาจักรพุกาม ซึ่งเป็นอาณาจักรมอญโบราณ และชาวเม็งบ้านชัยมงคลนี้ก็กลุ่มชนชาวมอญ หรือ เม็งโบราณของเมืองเชียงใหม่ ที่อาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำปิงมาอย่างยาวนาน จึงเป็นเหตุผลที่สอดคล้องกัน (สมพงศ์ วิทยศักดิ์พันธุ์. 2541: 48)

ตระกูลผีเม็งอีกตระกูลหนึ่งคือ ตระกูลผีเม็งบ้านช้างม้อย ตระกูลผีเม็งนี้จะอาศัยอยู่บริเวณหลังประตูท่าแพในจังหวัดเชียงใหม่ ตั้งแต่บริเวณ “วัดอุปปาเม็งใน” หรือ วัดบุพพาราม วัดแสนฝาง วัดเซตวัน และวัดคูทรายคำเท่านั้น ตระกูลผีเม็งบ้านช้างม้อยนี้ เป็นกลุ่มชนชาวเม็งที่ถูกกวาดต้อน

มาในสมัยของพญากาวิละ ในการขับไล่พม่าซึ่งปกครองเมืองเชียงใหม่มาอย่างยาวนานถึง 200 ปี หลังการขับไล่พม่าครั้งนั้นเสร็จสิ้นลง พระองค์ทรงรวบรวมผู้คนจากหัวเมืองต่างๆในล้านนาเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณต่างๆในเขตเมืองเชียงใหม่ พระองค์ทรงให้ชาวเมืองที่ถูกกวาดต้อนมาในครั้งนั้นไปอาศัยอยู่ในบริเวณตำบล ช้างม่วย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มชนชาวเมืองกลุ่มนี้จะมีฝีมือในการตีมีด และเป็นช่างตีเหล็ก (นเรศ จิตรักษ์. 2548: 78)

ความเชื่อในการฟ้อนผีเม็งนั้นจะมีจุดประสงค์อยู่หลายประการแล้วแต่ความเชื่อในแต่ละตระกูลหรือในท้องถิ่นนั้นๆ แต่ความเชื่อหลักของการฟ้อนผีมีดและผีเม็งนั้นจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ มีจุดประสงค์เพื่อการช่วยเหลือในเรื่องของการหายจากอาการเจ็บป่วยต่างๆของลูกหลานภายในตระกูล หรือเพื่อการค้าขายของตระกูลนั้น ให้คนในตระกูลมีฐานะร่ำรวยมากยิ่งขึ้น ถือว่าเป็นการให้กำลังใจคนในตระกูล และยังช่วยให้ลูกหลานภายในตระกูลดูแลผู้สูงอายุภายในตระกูลไม่ล้มตันท่าเน็ตของตนเอง เป็นการทำให้สังคมของคนล้านนามีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเหนียวแน่น จนถึงปัจจุบัน

2.2 ขนบธรรมเนียมประเพณีและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการฟ้อนผีมีด ผีเม็ง

ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการฟ้อนผีมีด ผีเม็งนั้น มีระเบียบและข้อปฏิบัติแบ่งออกเป็นขั้นตอนตามลำดับตั้งแต่เช้าตรู่จนถึงพบค่ำ ตลอดพิธีกรรมในการฟ้อน 1 วัน จะมีข้อปฏิบัติและข้อห้ามมากมาย ผู้วิจัยได้แบ่งแยกย่อยออกเป็นขั้นตอนดังนี้

สิ่งที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม

จากตำนานเล่าขานของคนในสมัยรุ่นปู่ย่าตายายของชนชาวล้านนา ได้มีความเชื่อว่าแต่เดิมนั้น การนับถือผีต่างๆ มาจากความเชื่อของชนชาวไทยใหญ่ ชนชาวไทยใหญ่นี้ชาวล้านนาบางส่วนจะเรียกว่า “เงี้ยว” ซึ่งในสมัยก่อนมีการติดต่อค้าขายกับชนชาวล้านนาอยู่เป็นเนืองๆ และสินค้าที่ชนชาวไทยใหญ่นำมาขายให้กับชาวล้านนาในสมัยนั้น จะมีกระบอกไม้ไผ่ที่มีความเชื่อว่าบรรจุผีเอาไว้

ในกระบอกไม้ไผ่ที่เป็นสินค้าของชาวไทยใหญ่นั้น ก็จะมีบรรจุผีเอาไว้หลายประเภท เช่น ผีมีด ผีเม็ง ผีอารักษ์ ผีปู่ย่า เป็นต้น พ่อค้าชาวไทยใหญ่ก็จะเดินหาบเร่ขายผีไปตามหมู่บ้านของชนชาวล้านนา เมื่อผีถูกซื้อไปพ่อค้าชาวไทยใหญ่ก็จะแนะนำวิธีการเลี้ยงผีให้กับผู้ที่ซื้อผีไป พร้อมกับบอกว่าเมื่อกราบไหว้บูชาดีแล้วจะให้ผลอย่างไร โดยส่วนมากผู้ที่ซื้อผีจากพ่อค้าชาวไทยใหญ่ไปเลี้ยงนั้นก็หวังเพียงเพื่อให้กิจการค้าขายของตนดีขึ้น มีฐานะร่ำรวยขึ้น หรือบางคนมีคนเจ็บป่วยภายในบ้านก็หวังว่าเมื่อบูชาผีแล้วอาการเจ็บป่วยของคนภายในบ้านจะหายและดีขึ้น

นานปีเข้าผีที่ถูกเลี้ยงก็ถูกถ่ายทอดให้ดูแลต่อจากรุ่นสู่รุ่นภายในกลุ่มชนชาวล้านนา เมื่อให้คนรุ่นต่อมาดูแลเลี้ยงผีสืบต่อ และส่วนมากก็มักจะเป็นผู้หญิงภายในตระกูลที่พอจะมีความรู้ พิธีกรรมจึงมีความซับซ้อนมากขึ้น มีการเข้าทรงเพื่อรักษาคนเจ็บป่วยภายในตระกูลจนกลายเป็นประเพณีประจำตระกูลนั้นๆ มีการจัดงานเฉลิมฉลองหลังจากคนภายในตระกูลหายจากอาการเจ็บป่วย หรือกลับมาอย่างปลอดภัยจากการค้าขาย ด้วยความเชื่อที่ว่าผีทำให้หายเจ็บป่วย หรือผีทำให้คนภายในตระกูลของตนกลับมาอย่างปลอดภัย ในที่สุดการเลี้ยงผีก็พัฒนาจนมีรูปแบบเป็นขั้นตอนที่แน่นอน โดยจะจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีควบคู่ไปกับการเฉลิมฉลองฟ้อนรำ จนเป็นพิธีกรรมการฟ้อนผีที่ให้เห็นกันในปัจจุบันนี้

การจัดงานฟ้อนผีแต่ละครั้งจะมีกำหนดระยะเวลา แล้วแต่ข้อกำหนดของแต่ละตระกูล บางตระกูลทั้งระยะเวลา 3 ปีบ้าง บางตระกูลทั้งระยะเวลา 5 ปีบ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสะดวกของคนภายในตระกูลด้วย และการฟ้อนผีที่ถูกกำหนดขึ้นก็จะแบ่งออกเป็นวันต่างๆ ซึ่งทั้งหมดจะมีอยู่ 4 วันคือ 1 วันเตรียมการประกอบพิธี 2 วันครวไม้ 3 วันดา และ 4 วันฟ้อน

ในวันเตรียมการประกอบพิธี ซึ่งเป็นวันแรกในการเตรียมการเพื่อประกอบพิธีกรรมการฟ้อนผี ผีเม็ง ก็จะมาเริ่มจากการประชุมของคนภายในตระกูลนัดวันหาฤกษ์ยามยามดีว่าจะทำการฟ้อนหรือจัดพิธีกรรมขึ้นเมื่อใด จะต้องกำหนดวันให้แน่นอนด้วย ในการประชุมก็ต้องคุยถึงสาเหตุที่จัดการฟ้อนผีขึ้นในครั้งนั้นด้วยเช่นกัน เช่น เกิดความเจ็บป่วยขึ้นกับคนภายในตระกูล หรือคนภายในครอบครัว มีการผิดผีเกิดขึ้น มีการเดินทางไปค้าขายแล้วกลับมาอย่างปลอดภัย เมื่อบนบานสารกล่าวกับผีต้นตระกูลแล้วได้ในสิ่งที่ต้องการ เป็นต้น

เมื่อตกลงกันได้แล้วและจะทำการประกอบพิธีกรรมการฟ้อนผีขึ้น เจ้าบ้านจะต้องเดินทางไปขอผู้ที่มีความรู้ในการประกอบพิธีกรรมการฟ้อนผีให้มาช่วยประกอบพิธีกรรมซึ่งจะถูกเรียกว่า “แม่ตั้ง” เพราะในบางขั้นตอนของพิธีกรรม เจ้าบ้านในตระกูลผีเม็งอาจจะหลงลืมพิธีกรรมบางขั้นตอนไปจึงต้องมีแม่ตั้งนี้คอยกำกับดูแล เพื่อให้ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมไม่ผิดพลาด

การเชิญแม่ตั้งนั้นจะต้องมีการตกแต่งพาน หรือขันดอกไม้โดยในขันดอกไม้จะต้องใส่กรวยดอกไม้ทำจากใบตอง ภายในกรวยดอกไม้จะใส่ใบไม้ที่เป็นสัญลักษณ์ของการฟ้อนผีเม็งคือ “ใบเกียงพะเม็ง” และจะต้องมีห่อเมียงใส่ลงไปในขันดอกไม้ที่จัดเตรียมขึ้น จากนั้นจึงเดินทางไปหาผู้ที่เป็นแม่ตั้งพร้อมทั้งบอกสาเหตุของการฟ้อนผีในครั้งนั้นให้แม่ตั้งทราบ เมื่อแม่ตั้งตอบตกลงจึงดำเนินการพิธีกรรมขึ้นต่อไป

ภาพประกอบ 35 กรวยใบตองใส่ใบกล้วยพะเม็ง

แม่ตั้งในการประกอบพิธีกรรมการพ้อนผีนั้นจะเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ของตระกูลผู้ที่สืบทอดการพ้อนผีมดและผีเม็งเท่านั้น และจะมีแม่ตั้งไม่กี่คนที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้อย่างสมบูรณ์โดยไม่มีข้อบกพร่อง ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นแม่ตั้ง 2 ท่าน ที่รู้จักกันดีในหมู่ของตระกูลผู้พ้อนผี คือ นางสดใส หงส์ทอง อายุ 78 ปี และนายสมบุญ พรหมปัน อายุ 36 ปี ทั้ง 2 ท่านนี้เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของการพ้อนผีเป็นอย่างดี และทำหน้าที่เป็นแม่ตั้งให้กับตระกูลการพ้อนผีในหลายตระกูลมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเป็นแม่ตั้งและการพ้อนผีเป็นอย่างมาก

ภาพประกอบ 36 แม่สดใส หงส์ทอง

นางสดไธ หงส์ทอง อายุ 78 ปี อยู่บ้านเลขที่ 204 ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัด เชียงใหม่ หรือที่รู้จักกันดีในชื่อที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “แม่ไธ” เนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับ พิธีกรรมการพ่อนผีมดและผีเม็งเป็นอันมาก โดยเฉพาะการพ่อนผีเม็ง แม่ตั้งผู้นี้มีผู้นับถือเป็นอย่างมาก แม่ไธเป็นแม่ตั้งเก่าแก่ในสมัยที่เริ่มการพ่อนผีมดผีเม็งเมื่อประมาณ 60 ปีที่แล้ว ในแถบตำบลช้าง คลานปัจจุบันที่เป็นที่ตั้งของชุมชนมอญโบราณ ตระกูลผีเม็งในแถบนั้นและแถบใกล้เคียงจึงมักเชิญ ท่านไปเป็นแม่ตั้งเพื่อประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีให้เกือบทุกครัวเรือนที่เป็นตระกูลการพ่อนผี

ภาพประกอบ 37 นายสมบุรณ์ พรหมปัน

นายสมบุรณ์ พรหมปัน อายุ 36 ปี อยู่บ้านบ้านปากกล้วย บ้านเลขที่ 28 หมู่ 2 ตำบลสันนา เม็ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุคคลอีกท่านหนึ่งที่สามารถเป็นแม่ตั้ง หรือผู้ประกอบพิธี กรรมการพ่อนผีเม็ง แม้ยังมีอายุไม่มากนัก แต่เป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการพ่อนผีมดและผีเม็งมาก สามารถประกอบพิธีการพ่อนผีได้อย่างสมบุรณ์ เนื่องจากได้รับการสืบทอดมาจากตระกูลโดยตรง ทั้งยังมีความสนใจส่วนตัวประกอบกับตระกูลของนายสมบุรณ์เป็นตระกูลผีเม็งที่มีการจัดการพ่อนผี ขึ้นทุก 3 ปี นายสมบุรณ์จึงมีความชำนาญในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมการพ่อนผีเป็นอันมาก ทั้งยัง ได้รับความรู้เรื่องการพ่อนผีจากผู้ที่เป็นแม่ตั้งหลายท่าน จึงเป็นที่เชื่อถือของตระกูลพ่อนผีในหลาย ตระกูลให้เป็นแม่ตั้งหรือผู้ประกอบพิธีกรรม

นายสมบุรณ์ พรหมปัน ให้สัมภาษณ์ว่า พิธีกรรมการพ่อนผีเม็งจะมีพิธีกรรมปลีกย่อยมากกว่า พิธีกรรมการพ่อนผีมด พิธีกรรมการพ่อนผีมดจะไม่มีพิธีกรรมที่ซับซ้อนมากนัก และไม่มีพิธีกรรมที่ เกี่ยวข้องกับครอบครัวหรือตระกูล ส่วนการพ่อนผีเม็งนั้นจะมีพิธีกรรมค่อนข้างเป็นขั้นตอน มีพิธีกรรม ต่างๆ ที่ซับซ้อนกว่า ผู้ที่เป็นแม่ตั้งจะต้องจดจำการลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมให้ได้ และต้องจำการ ปฏิบัติในขั้นตอนของพิธีกรรมให้ได้ทั้งหมดด้วย เพราะถ้าผิดพลาดก็จะถือว่าพิธีกรรมการพ่อนผีครั้ง นั้นล้มเหลวทำให้ไม่เกิดความเป็นสิริมงคล และอาจจะต้องประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีให้เจ้าภาพใหม่ ในภายหลัง

เมื่อตระกูลที่จะจัดการพิธีการพืชมรดกผู้ที่เป็นแม่ตั้งเรียบร้อยแล้ว จากนั้นเจ้าภาพก็ต้องเดินทางไปเชิญและว่าจ้างคณะวงป้าดเมืองเพื่อที่จะนำมาบรรเลงเพลงในการประกอบพิธีกรรม โดยในแถบจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน วงป้าดเมืองคณะวัดเชียงยืนถือว่ามีค่าแก่มากที่สุด ทั้งยังเป็นวงดนตรีป้าดเมืองที่หัวหน้าวงมีความรู้ในขั้นตอนของพิธีกรรมการพืชมรดกเป็นอย่างดี และรู้ว่าขั้นตอนใดควรใช้เพลงอะไรบรรเลงประกอบจึงจะเหมาะสมและถูกต้องตามขั้นตอนของพิธีกรรมวงป้าดเมืองคณะวัดเชียงยืนจึงมักจะเป็นวงดนตรีป้าดเมืองที่นำมาบรรเลงประกอบพิธีกรรมเป็นอันดับแรกๆ

หลังจากเชิญแม่ตั้ง และเดินทางไปว่าจ้างคณะวงป้าดเมืองแล้ว ในวันเดียวกันนั้นเจ้าภาพยังต้องไปตลาดเพื่อจัดซื้อของใช้ที่จำเป็นในการประกอบพิธีกรรมการพืชมรดกให้ครบถ้วน รวมไปถึงต้องจัดซื้อ ไม้ไผ่ ไม้หมาก หรือต้นหมาก ใบตองตึง ใบหญ้าคาแห้ง ฟากไม้ไผ่ เพื่อนำมาทำผามประกอบพิธีกรรม ของที่เป็นเครื่องสังเวทและเครื่องบูชาต่างๆ นั้น ถ้าเป็นของแห้งก็ต้องซื้อไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างน้อย 2 อาทิตย์ ถ้าเป็นของสดก็ต้องซื้อมาก่อนวันดา 1 วัน เช่น ถ้าเป็นรูปเทียน น้ำอบ น้ำปรุง แป้งทำขนม กระจก กระดิ่ง หม้อน้ำดินเผา แป้งหอมต่างๆ ก็ควรจัดซื้อไว้ก่อนล่วงหน้า แต่ถ้าเป็น หมู เป็ด ไก่ ดอกไม้ ใบตองสด และของสดต่างๆ นอกเหนือจากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ก็ควรจะต้องซื้อก่อนวันดา 1 วัน เป็นต้น

วันที่ 2 ในการเตรียมพิธีการพืชมรดก ผีเม็ง เรียกว่า “วันคร้วไม้” เป็นวันที่จะต้องเตรียมไม้และอุปกรณ์ต่างๆ ในการสร้างผามพิธีกรรม จะเป็นการเตรียมการก่อนวันดา 1 วัน วันคร้วไม้นี้ ลูกหลานภายในตระกูลที่เป็นฝ่ายชายจะต้องออกแรงช่วยกันเต็มที่ เนื่องจากการพืชมรดกนั้น มีข้อกำหนดว่าจะต้องปลูกสร้างผามพิธีกรรมให้เสร็จเรียบร้อยก่อนเที่ยงวัน และในการปลูกสร้างผามพิธีกรรมก็ต้องเชิญช่างที่ชำนาญการในการปลูกสร้างผามพิธีกรรมที่เรียกว่า “สล่าผาม” มาคอยกำกับดูแลการปลูกสร้างผามพิธีกรรมไม่ให้มีข้อผิดพลาด

เนื่องจากมีข้อกำหนดที่ว่า ผามในการประกอบพิธีกรรมจะต้องแล้วเสร็จก่อนเที่ยงวัน การเตรียมไม้ และอุปกรณ์ต่างๆ สำหรับการปลูกสร้างผามพิธีกรรม จึงต้องมีการตกแต่งและเตรียมไม้ที่จะใช้ทำผามพิธีกรรมให้พร้อม เพื่อที่จะได้ทำการปลูกสร้างผามได้โดยง่ายในวันดา ซึ่งการตัดต้นหมาก การตัดไม้ไผ่ การปลอกเปลือกเสาไม้หมาก การเจาะรูไม้ หรือการตกแต่งไม้ต่างๆ ให้เรียบ ในภาษาล้านนาเรียกว่า “การคร้วไม้” การคร้วไม้จะต้องกระทำก่อนวันดา เนื่องจากถ้าทำการคร้วไม้ในวันดา การปลูกสร้างผามพิธีกรรมจะไม่แล้วเสร็จตามกำหนดเวลาที่กำหนดไว้ เพราะจะต้องใช้เวลามากในการคร้วไม้และจะกินเวลาการปลูกสร้างผามพิธีกรรมไปด้วย

วันที่ 3 การเตรียมพิธีกรรมการพ่อนผีมืด ผีเม็งเรียกว่า “วันดา” การเตรียมการจะเริ่มตั้งแต่เวลา 6.00 น. ของเช้าวันดา ลูกหลานฝ่ายชายภายในตระกูลจะเริ่มช่วยกันปลูกผามพิธีกรรม โดยเริ่มจากการขุดหลุมฝังเสาไม้หมากก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นก็จะช่วยกันขึ้นโครงวางซื่อผามและมุงหลังคาจนแล้วเสร็จ จึงพักรับประทานอาหารกลางวัน

ภาพประกอบ 38 การดาคร้ว

การเลี้ยงอาหารกลางวันในวันดานั้น จะมีข้อกำหนดตามประเพณี คือ ถ้าผามพิธีกรรม ยังปลูกสร้างไม่เสร็จเรียบร้อย ผู้ที่มาช่วยกันปลูกสร้างผามพิธีกรรมก็จะไม่ได้รับการเลี้ยงอาหารกลางวันจากเจ้าภาพ เป็นอุปนิสัยเป็นการบังคับไปในตัวว่า ผามพิธีกรรมจะต้องเสร็จให้เร็วที่สุด และเมื่อปลูกสร้างผามพิธีกรรมเรียบร้อยเจ้าภาพก็ต้องเชิญ “สล่า” ที่เชิญมาเป็นหัวหน้าในการปลูกสร้างผามพิธีกรรมเข้ามารับประทานอาหารกลางวันภายในผามพิธีกรรมนั้นเลย เพราะจะถือว่าเป็นการให้เกียรติอย่างสูงแก่สล่าที่เชิญมาช่วยงาน

หลังจากเสร็จสิ้นการปลูกผามพิธีกรรมและพักรับประทานอาหารกลางวันเรียบร้อยแล้ว ในตอนบ่ายของวันดานั้นก็จะเป็นการจัดเตรียมขนม ของดาว ของหวาน และของเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษต่างๆ ขนมที่ใช้ในพิธีกรรมที่สำคัญคือ “ขนมแพ่แล่” มีอยู่ 2 อย่าง อย่างแรกเป็นขนมที่ทำมาจากแป้งข้าวเหนียวผสมกับน้ำตาลทราย เรียกว่า “ขนมแพ่แล่ขาว” อย่างที่ 2 เป็นขนมที่ทำจากแป้งข้าวเหนียวผสมกับน้ำอ้อยเคี้ยว เรียกว่า “ขนมแพ่แล่แดง” เมื่อผสมแป้งทำขนมทั้ง 2 ชนิดแล้ว แป้งขนมจะถูกปั้นเป็นลูกกลมๆ แล้วแผ่อกให้มีขนาดเท่ากับเหรียญ 10 บาท เมื่อแผ่อกแล้วจึงนำไปทอด ขนมทั้ง 2 ชนิดนี้จะเป็นขนมที่ขาดไม่ได้เลย เพราะเป็นขนมสำคัญที่จะต้องใส่ไปในถ้วยสำหรับพิธีการพ่อนด้วย

ภาพประกอบ 39 ขนมแพ้ง่าย

ชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงที่เจ้าภาพได้บอกเชิญเอาไว้ รวมไปถึงผู้เฒ่าผู้แก่ในละแวกนั้น ซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้หญิงก็จะทยอยกันมาที่บ้านงานฟ้อนผี ผู้ที่มาในตอนปลายของวันคืนนี้ก็จะมาช่วยกันจัดเตรียมของให้ภายในพิธีกรรมทุกอย่าง เช่น เตรียมใบตองทำกรวยดอกไม้ ต้มของเช่นข้าว ทำขนมต่างๆ รวมไปถึงการทำกับข้าวเลี้ยงแขกที่มาช่วยภายในงานด้วย เป็นต้น ของให้ในพิธีกรรมทุกอย่างจะถูกจัดเตรียมให้เรียบร้อยภายในวันคืน และจะต้องเรียบร้อยก่อนเวลาพระอาทิตย์ตกดิน เพราะถือว่าเป็น สิริมงคลแก่เจ้าของบ้านและลูกหลานภายในตระกูลทำให้มีความเจริญรุ่งเรือง

วันที่ 4 ของพิธีกรรมการฟ้อนผี ถือเป็นวันที่เป็นมงคลที่สุด และเป็นวันสุดท้ายของพิธีกรรม พิธีกรรมในวันฟ้อน นั้นจะเริ่มตั้งแต่เช้าตรู่ เจ้าบ้านจะต้องเดินทางไปรับผู้ที่เป็นแม่ตั้งให้มาในพิธี เมื่อแม่ตั้งมาถึง ก็จะเริ่มจัดเตรียมข้าวของที่ยังคงค้างอยู่บางส่วนและเริ่มประกอบพิธีกรรมวงบ่าดเมือง ก็จะมาเตรียมจัดเครื่องให้พร้อมเพื่อที่จะเริ่มบรรเลง ขึ้นตอนในพิธีกรรมวันฟ้อนแบ่งออกเป็นช่วงเช้า และช่วงบ่าย ดังลำดับขั้นตอนได้ดังต่อไปนี้

พิธีกรรมช่วงเช้า

1. พิธีไหว้ผีปู่ย่า เชิญกระบอกผีปู่ย่าขึ้นหิ้ง และต้มน้ำฮ้ำ
2. พิธีฟ้อนผีปู่กับผีย่า (ฟ้อนเพียง 2 คน)
3. รับประทานอาหารเช้า
4. พิธีไหว้หัวกล้วยและย่าหัวควาย
5. พิธีเชิญผีปู่ย่าทรง

6. พิธีพ่อนถ้วย
7. พิธีเลี้ยงข้าวผีปู่ย่า
8. พิธีปิดถุกษ์ (ปิดเคราะห์)
9. พิธีทำนายไก่
10. รับประทานอาหาร กลางวัน

พิธีกรรมช่วงบ่าย

1. พิธีจุดเทียนชัย
2. พิธีไหว้ผีภูเขา
3. พ่อนปล่อย
4. พิธีพ่อนผีเจ้าเซียงใหม่
5. พิธีพ่อนผีสามตัว
6. พ่อนปล่อย
7. พิธีพ่อนผีปาวผีสาว
8. พิธีเล่นน้ำปีใหม่
9. พิธีเล่นชนไก่
10. พิธีแห่บอกไฟและหาบกล้วย
11. พิธีคล้องช้าง
12. พิธีเล่นผีเสื้อ
13. พิธีถือเรือถ่อแพ
14. พิธีทำนายเทียน
15. พิธีเลี้ยงผีนางน้อย

ข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง มีข้อห้ามอยู่หลายประการ ขึ้นอยู่กับความเชื่อของคนในท้องถิ่นและผู้ที่อยู่ในตระกูลพ่อนผีเองด้วย ทั้งผีมดและผีเม็งจะมีข้อห้ามตามความเชื่อที่คล้ายคลึงกันอยู่ ถือเป็นปฏิบัติกันมาทั้งตระกูลที่เป็นผีมดและผีเม็ง โดยจะมีข้อแตกต่างปลีกย่อยที่แตกต่างกันบ้างเล็กน้อยเท่านั้น

ตระกูลที่เป็นผีเม็งจะมีความเชื่อว่า หม้อน้ำฮ้ำที่ถูกต้มอยู่ภายในผามพิธีกรรมถือว่าเป็นของสำคัญมาก ระหว่างการประกอบพิธีกรรมตลอดทั้งวัน ตั้งแต่พิธีกรรมแรกจนถึงพิธีกรรมสุดท้าย ห้ามผู้ใดทำหม้อน้ำฮ้ำแตกเป็นอันขาด ถ้ามีผู้ทำหม้อต้มน้ำฮ้ำนี้แตกในระหว่างประกอบพิธีกรรมจะถือว่าเกิดความอัปมงคลขึ้น จะต้องล้มนเลิกพิธีกรรมการพอนผีในวันนั้นและจะต้องหาฤกษ์ หาวันจัดพิธีกรรมการพอนผีขึ้นใหม่ในภายหลัง หากมีผู้ทำหม้อน้ำฮ้ำแตกแล้วไม่จัดพิธีกรรมขึ้นใหม่ทดแทน เชื่อกันว่าจะเกิดความไม่ดีขึ้นในบ้านหรือภายในตระกูล เช่น อาจมีคนภายในตระกูลเจ็บป่วยอย่างหนัก จนถึงกับเสียชีวิต หรืออาจจะทำมาค้าขายไม่คล่อง กิจการการค้าขาย ธุรกิจภายในตระกูลต้องล้มเหลว เป็นต้น

ภาพประกอบ 40 หม้อน้ำฮ้ำที่กำลังถูกต้ม

ภายในผามพิธีกรรมจะมีการปูเสื่อเอาไว้ในผามพิธีกรรมทั้งผามผีมดและผามผีเม็ง จึงมีการห้ามมิให้ผู้ใดก็ตามที่มาร่วมงานใส่รองเท้าเข้าไปเหยียบย่ำภายในผามพิธีกรรมบริเวณที่ปูเสื่อเอาไว้ หากมีผู้ใดใส่รองเท้าเข้าไปเหยียบย่ำในผามพิธีกรรมบริเวณที่ปูเสื่อเอาไว้ ก็จะถูกถือว่าลบหลู่ผีปู่ย่าหรือผีบรรพบุรุษ ผู้นั้นก็จะถูกผีบรรพบุรุษของตระกูลผีสาปแช่งให้มีอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ นานา และจะต้องมีการแต่งขันดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมาแก่ผีปู่ย่าของตระกูลพอนผีในภายหลังด้วย

ภาพประกอบ 41 การปูเสื่อและจัดชั้นตั้งภายในผามพิธีกรรม

การปลูกสร้างผามพิธีกรรมนั้นมีข้อห้ามเอาไว้ว่า ไม่ให้ใช้ตะปูตอกไม้เพื่อปลูกสร้างผามพิธีกรรมเพราะจะถือว่าผิดผี ผิดจากประเพณีที่เคยเป็นมา แต่ในความเป็นจริงแล้วนั้นเมื่อประกอบพิธีฟ้อนผีเรียบร้อยแล้วจะต้องทำการรื้อถอนผามพิธีกรรมให้แล้วเสร็จภายในวันนั้นเลย ซึ่งเป็นประเพณีในการฟ้อนผี อาจเพราะเพื่อความสะดวกในการรื้อถอนผามพิธีกรรมออกให้เรียบร้อยแล้วตามเวลาที่กำหนดจึงมีข้อห้ามไม่ให้ใช้ตะปูในการปลูกสร้างผามพิธีกรรม

ผามพิธีกรรมถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ก่อนจะเริ่มพิธีกรรม ถ้าพิธีกรรมต่างๆยังไม่เริ่มต้นห้ามผู้ใดนำเอาผ้าถุง เครื่องแต่งตัวต่างๆ วัตถุสิ่งของใดๆ ไปวางไว้บนหิ้งหรือพาดไว้บนราวผ้าภายในผามพิธีกรรม เพราะจะถือว่าผามพิธีกรรมนั้นถูกใช้แล้วและเป็นผามพิธีกรรมที่ไม่สะอาด

ภาพประกอบ 42 หิ้งผีปู่ย่าภายในผามพิธีกรรม

หากการฟ้องผิดตลอดทั้งวันมีผู้นำเต่ามาเร่ขาย ภายในพิธีกรรมการฟ้องผิดในวันนั้น เจ้าภาพหรือลูกหลานตระกูลฟ้องผิดที่เป็นเจ้าบ้านจะต้องรับซื้อเอาไว้ แม้ว่าผู้ขายจะเรียกราคาสูงเท่าใดก็ตาม เพราะถือว่าเต่าเป็นสัตว์ที่ให้ความหมายในทางอับมงคลในความเชื่อของพิธีกรรม การฟ้องผิด ทำให้การทำมาค้าขายหรือกิจการภายในตระกูลตกต่ำ ทำมาค้าขายไม่ขึ้น เดินทางไปที่ใดก็จะเกิดแต่ความอับโชค เมื่อมีผู้นำเต่ามาขายเจ้าบ้านจึงต้องซื้อเต่านั้นไว้และนำไปปล่อย หากไม่ซื้อและนำเต่าไปปล่อย จะทำให้ความเชื่อที่ว่ากิจการของตระกูลล้มเหลวเป็นความจริง พิธีกรรมการฟ้องผิดในวันนั้น อาจจะต้องล้มเลิกไปด้วย

ข้อห้ามตามความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมการฟ้องผิดที่ได้กล่าวมานี้ เป็นข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรมการฟ้องผิด ทั้งข้อห้ามของผีผดและของผีเม็ง ยังมีข้อห้ามอีกหลายประการที่เป็นข้อห้ามปลีกย่อยเล็กน้อย เช่น ห้ามนำเนื้อดิบเข้ามาในขณะที่มีการฟ้องผิด ห้ามพูดจาหยาบคายหรือเอะอะวอยวายในพิธีกรรม ห้ามนำอาวุธอื่นที่นอกเหนือจากที่ต้องใช้ในพิธีกรรมเข้ามาในบริเวณพิธีกรรม เป็นต้น ทั้งนี้ข้อห้ามต่าง ๆ นั้น ก็มุ่งหวังเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตระกูลฟ้องผิด ทำให้ตระกูลมีความเจริญยิ่งขึ้นไป และอาจจะมีความหมายแฝงไว้ด้วยความสามัคคีภายในวงศ์ตระกูลและภายในหมู่คณะ ไม่ให้มีความขัดแย้งกันทั้งภายในตระกูลเองและกับผู้คนภายในสังคมที่ตระกูลฟ้องผิดดำรงอยู่ ซึ่งหากครอบครัว ตระกูล หรือคนในสังคมนั้น มีความสามัคคีเกิดขึ้น ก็จะทำให้ตระกูลหรือสังคมนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองสงบสุขตามไปด้วย

2.3 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการฟ้องผีผด ผีเม็ง

พิธีการประกอบพิธีกรรมในวันนั้น แบ่งออกเป็นหลายช่วงและหลายขั้นตอน ผู้วิจัยจึงแบ่งขั้นตอนออกเป็นช่วง อธิบายตามขั้นตอน โดยส่วนมากจะยึดขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมของผีเม็งเป็นหลัก เนื่องจากมีพิธีกรรมที่ละเอียดและสามารถชี้ให้เห็นการใช้เพลงต่างๆของวงป้าดเมืองได้อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนดังนี้

การเริ่มการประกอบพิธีกรรม

การเริ่มการประกอบพิธีกรรมในวันฟ้องนั้น จะเริ่มการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ คือเวลา 5.00 น. โดยประมาณ หมู่ญาติ พี่ น้อง ลูกหลาน ภายในตระกูลจะรีบมาช่วยกันเตรียมของ และยกของที่เตรียมเอาไว้ในวันดาออกมาให้พร้อม

หัวหน้าวงป้าดเมืองจะมาในเวลา 6.00 น. ในเช้าของวันฟ้องเพื่อที่จะได้จัดเตรียมเครื่องดนตรีให้ทันเวลาก่อนที่จะเริ่มพิธีกรรม ภายในยามพิธีกรรมก็มีที่ไว้สำหรับวงป้าดเมืองโดยเฉพาะ คือ ถ้ามองจากด้านหน้าของผามพิธีกรรม บริเวณที่เป็นที่นั่งของวงป้าดเมืองก็จะอยู่ทางซ้ายมือ

หลังจากหัวหน้าวงป่าดทำการตั้งขึ้นตั้งเพื่อประกอบพิธีกรรมแล้ว หัวหน้าวงป่าดจะต้องทำการผูก “ผ้าเวียนผาม” ที่ผามพิธีกรรมซึ่งมีลักษณะเป็นผ้าผืนแคบแต่มีความยาว ความยาวของผ้าเวียนผามนี้จะตั้งมีความยาวตั้งแต่เสาต้นในสุดของผามพิธีกรรมด้านเดียวกับบริเวณที่ตั้งของวงป่าดเมือง เมื่อผูกผ้าเวียนผามกับเสาต้นในสุดแล้ว ผ้าเวียนผามจะถูกพันวนอ้อมไปด้านหน้าของผามพิธีกรรม และจะพันไปจนถึงเสาต้นในสุดของผามอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นฝั่งตรงข้ามกับวงป่าดเมือง

ส่วนที่ผ้าเวียนผามจะไม่วนผ่านคือ บริเวณด้านหน้าของหิ้งผีปู่ย่า เพราะบริเวณนี้จะมีผ้าอีกผืนหนึ่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเชือกเย็บติดกับมุมทั้งสี่ด้านผูกไว้เหนือบริเวณตรงที่ตั้ง “บอกเม็งผีปู่ย่า” เรียกผ้าผืนนี้ว่า “ผ้าเทินหิ้ง”

นอกจากจะผูกผ้าเทินหิ้งแล้วจะต้องมีผ้าอีกผืนหนึ่งผูกไว้เหนือช่อกลางผามพิธีกรรมมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกับผ้าเทินหิ้งแต่มีขนาดใหญ่กว่า ตำแหน่งที่จะผูกผ้าผืนนี้คือจะผูกไว้ด้านบนเหนือช่อกลางผามพิธีกรรมและจะเรียกผ้าผืนนี้ว่า “ผ้าเทินกลาง”

ภาพประกอบ 44 ผ้าเวียนผาม

ภาพประกอบ 45 ผ้าเทินหิ้ง

ภาพประกอบ 46 ผ้าเทินกลาง

เมื่อผูกผ้าเวียนผาม ผ้าเทินหึ่ง และผ้าเทินกลางเรียบร้อยแล้ว หัวหน้าวงป่าดเมืองจะต้องทำการผูกผ้าที่ใช้สำหรับโหนดอีกผืนหนึ่ง เป็นผ้าที่สำคัญที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม เพื่อให้ผีบรรพบุรุษลงมาทรงลูกหลานภายในตระกูลได้ ผ้าที่ใช้สำหรับโหนดนี้จะเรียกว่า “ผ้าจ้อง” โดย ผ้าจ้องนี้จะถูกมัดติดกับช่อกลางผามพิธีกรรมระหว่างเสาต้นกลางของผาม การมัดผ้าจ้องจะต้องใช้เชือกที่ทำจากด้ายดิบสีขาวและสีแดงรวมกัน และนำมามัดปลายผ้าจ้องด้านหนึ่งเสียก่อน แล้วจึงใช้เชือกที่เหลือมัดผ้าจ้องติดกับช่อกลางของผามพิธีกรรมอีกครั้งหนึ่ง

การมัดผ้าจ้องจะต้องกะความยาวของผ้าให้สูงกว่าพื้นของผามพิธีกรรม กล่าวคือความยาวของผ้าจ้องเมื่อมัดเสร็จเรียบร้อยแล้วจะต้องไม่ยาวลากถึงพื้นของผามพิธีกรรม หรือวัดจากความยาวของเสาผามก็ได้ ถ้าเสาผามมีความสูงอยู่ที่ 2 เมตรครึ่ง ผ้าจ้องก็จะต้องมีความยาว 2 เมตรพอดี เป็นต้น การผูกผ้าทั้งหมดนั้น ทั้งผ้าเวียนผาม ผ้าเทินหึ่ง ผ้าเทินกลาง และผ้าจ้องนี้จะทำมาจากผ้าดิบสีขาวทั้งหมด การผูกผ้าต่างๆเหล่านี้จะมีความหมายแฝงอยู่คือ เป็นการแสดงถึงความบริสุทธิ์ของผามที่ใช้ประกอบพิธีกรรม

ภาพประกอบ 47 การมัดผ้าจ้อง

เมื่อผูกผ้าต่างๆ ในผามพิธีกรรมเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลก็จะช่วยกันนำใบไม้ที่แสดงถึงความเป็นเม็งและการฟ้อนผีเม็ง คือ “ใบเกียงพะเม็ง” มัดใส่กรวยใบตองผูกติดกัน 2 อัน แล้วนำมาแขวนห้อยไว้โดยรอบที่ผ้าเวียนผามพิธีกรรม

ภาพประกอบ 48 การแขวนใบเกียงพะเม็ง

หลังจากดูหลักฐานภาพในตระกูลช่วยกันแขวนใบเกียงพะเม็งแล้ว หัวหน้าวงป่าดเมืองก็จะจัดเตรียม “หมอน้ำฮ้ำ” โดยก่อเตาไฟชั่วคราวขึ้น ซึ่งเตานั้นจะใช้อิฐ 3 ก้อนมาก่อขึ้นเป็นขาตั้ง โดยจะวางอิฐในแนวตั้งลักษณะเป็นเตาไฟ 3 ขา จากนั้นก็นำหมอน้ำฮ้ำมาวางบนเตาไฟนั้น แต่จะยังไม่ก่อไฟ เพราะเนื่องจากจะต้องรอให้เริ่มเข้าสู่พิธีกรรมเสียก่อนจึงจะจุดไฟในเตาได้

เมื่อหัวหน้าวงป่าดเมืองตั้งหมอน้ำฮ้ำเรียบร้อยแล้วจากนั้นก็จะต้องทำการฝัง “ต้นดอกแก้ว” ซึ่งต้นดอกแก้วนี้เป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งในการฟ้อนผีเม็ง และเมื่อฝังต้นดอกแก้วแล้วหัวหน้าวงป่าดเมืองก็จะกลับเข้ามาประจำที่วงและเริ่มทำการบรรเลงเพื่อเป็นสัญญาณว่าพิธีกรรมการฟ้อนผีจะได้เริ่มขึ้นแล้ว ทั้งนี้การเตรียมการทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้วจะต้องแล้วเสร็จภายในเวลา 6.30 น. โดยจะเป็นเวลาที่ถูกกำหนดไว้ตามประเพณีของการฟ้อนผีและเพื่อจะได้มีเวลาเหลือพอที่จะกระทำพิธีกรรมในช่วงต่อไป

ภาพประกอบ 49 การฝังต้นดอกแก้ว

ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงเช้า

พิธีกรรมแรกจะเริ่มขึ้นพร้อมกับการบรรเลงเพลงของวงป้าดเมือง ซึ่งจะเรียกพิธีกรรมแรกนี้ว่า “พิธีการเชิญผีปู่ย่า” เพลงที่วงป้าดเมืองใช้บรรเลงเป็นเพลงแรกในการประกอบพิธีกรรมนี้ คือ “เพลงไหมโรง” หรือ “เพลงลูกกุยเวย” เพลงนี้เป็นเพลงที่มีจังหวะค่อนข้างเร็ว การบรรเลงเพลงไหมโรงนี้ยังเป็นการบอกผู้ที่มาร่วมงานว่าพิธีกรรมการพ่อนผีกำลังจะเริ่มต้นขึ้นแล้ว

หลังจากที่วงป้าดเมืองบรรเลงเพลงไหมโรงจบลง วงป้าดก็จะบรรเลงเพลงที่ 2 ต่อทันที เพลงที่บรรเลงเป็นเพลงที่ 2 นั้นคือ “เพลงฉัตร” ซึ่งในขณะที่วงป้าดเมืองบรรเลงเพลงฉัตรอยู่นั้น หญิงอาวุโสภายในตระกูล หรือ “เก๊าผี” จะเดินนำลูกหลานภายในตระกูลทั้งชายและหญิงขึ้นไปเชิญผีปู่ย่าลงมาจากหิ้งที่อยู่ภายในห้องนอนของเก๊าผีเอง ผีปู่ย่าที่เชิญลงมานี้จะถูกแทนด้วยกระบอกไม้ไผ่จำนวน 12 กระบอกที่เรียกว่า “บอกเหม็ง” โดยจะมัดรวมกันไว้ทั้ง 12 กระบอกด้วยด้ายสายสิญจน์ บอกเหม็งนี้จะถูกตกแต่งอย่างสวยงามด้วยดอกไม้หลายชนิด

ภาพประกอบ 50 การเชิญผีปู่ย่า

ภาพประกอบ 51 บอกเหม็ง

หลังจากขึ้นไปถึงภายในห้องนอนของเก้าอี้แล้วจะมองเห็นหิ้งตรงหัวนอน บนหิ้งนั้นจะมีบอก
เม็งที่มีมัดรวมกันไว้ด้วยด้ายสายสิญจน์ 12 กระบอก พร้อมกับตกแต่ให้สวยงามด้วยดอกไม้หลายชนิด
วางเอาไว้บนหิ้งนั้นแล้ว เมื่อขึ้นไปถึงเก้าอี้ก็จะทำการบอกกล่าวกับผีปู่ย่าที่อยู่บนหิ้งเป็นคำไหวหาร
โบราณที่ได้สืบทอดกันมาในตระกูล เป็นคำไหวหารที่ใช้เพื่อเชิญผีปู่ย่าของตระกูลลงไปยังบริเวณที่ตั้ง
ของผามพิธีกรรม ซึ่งคำไหวหารดังกล่าวจะยกตัวอย่างได้ดังนี้

“...ไหว้สาผีปู่ย่า เจนเก่าเจนหลัง บัดนี้ถึงกาลเวลา สามปีห้าปีมาไคว่มาเต็ง ผู้ข้า ดังหลาย
เป็นลูกเต้าข้าวแบ่ง เหล่าหลาน เหล่าเหลน ได้มาพร้อมสุขหัวม้วนหน้ากัน บัดนี้จะได้กระทำพิธีพ่อน
ฮื้อปู้ ฮื้อย่า ได้มากินหอมต้อมม่วน ตวยลูกตวยหลาน และได้ลงมาปักปักฮักสา มากวด มากอย
มาผ่อ มาจ้ย กอยลูกกอยหลานในวันนี้ ลูกเต้าเหล่าหลานจะฮ่วมจะฮ้อมกันพ่อน ตั้งแต่บ่เดวนี้
จันถึงเมื่อแลงแห่งคำ ขอเชิญผีปู่ย่าลงมาวงงันกันในวันพ่อนวันนี้ตวยเตอะ...”

(สมบุญรณ์ พรหมปັນ. 2551: สัมภาษณ์)

เมื่อเสร็จสิ้นคำบอกกล่าวไหวหารแล้ว เก้าอี้ก็จะนำเอาบอกเม็งซึ่งเป็นสถิติของผีปู่ย่าลงมา
จากหิ้ง แล้วเก้าอี้ก็จะนำลูกหลานทั้งหมดลงมาจากเรือน เดินไปยังที่ตั้งหอผีปู่ย่าทางทิศตะวันออก
ของตัวบ้าน โดยหอผีปู่ย่าด้านล่างนี้จะตรงกับหัวนอนของเก้าอี้พอดี และเก้าอี้ก็จะกล่าวคำบอกกล่าว
เป็นคำไหวหารเช่นเดียวกับที่บอกกล่าวที่บ้านอีกครึ่งหนึ่งที่หอผีปู่ย่านี้ ขณะเดียวกันวงป่าดเมืองก็ยัง
บรรเลงเพลงฉัตรไปพร้อมกับการกระทำพิธีกรรม การเชิญผีปู่ย่านั้นจะต้องทำการเชิญทั้ง 2 สถานที่
ไม่เช่นนั้นจะถือว่าการเชิญผีปู่ย่าไม่สมบูรณ์ ผีปู่ย่าจะไม่สามารถเข้ามาร่วมในพิธีกรรมได้ และเมื่อการ
บอกกล่าวผีปู่ย่าเสร็จเรียบร้อยเก้าอี้ก็จะนำบอกเม็งผีปู่ย่าเข้ามาในผามพิธีกรรม

ก่อนที่จะนำบอกเม็งผีปู่ย่าเข้ามาและนำเข้ามาวางภายในผามพิธีกรรมนั้น บนหิ้งผีปู่ย่าใน
ผามพิธีกรรมจะต้องทำการปูด้วยเสื่อที่เรียกว่า “เสื่อตองอ่อน” ซึ่งจะสานมาจากใบตองนำมาปูรอง
บนหิ้งภายในผามพิธีกรรมเสียก่อน เสื่อตองอ่อนนี้จะมีลักษณะกว้างประมาณ 1 เมตร ยาวประมาณ
1 เมตร 20 เซนติเมตร จะปูลงไปบนหิ้งพร้อมกับวางหมอนด้วย 1 ใบ แล้วจากนั้นจึงเชิญบอกเม็งผี
ปู่ย่าขึ้นไปวางไว้บนเสื่อที่ปูไว้อีกทีหนึ่ง

การเชิญผีปู่ย่าขึ้นไปวางไว้บนหิ้ง อีกประการหนึ่งก็ต้องจัดเตรียมเครื่องอุปโภค และ
เครื่องนุ่งห่มสำหรับผีปู่ย่าเอาไว้ด้วย คือ จะต้องมิชเงินใส่ด้วยข้าวตอก ดอกไม้และรูปเทียน 1 ใบ
ดาบ 1 เล่ม สะโหร่งใหม่ 1 ผืน โดยจะพาดเอาไว้บนดาบ เครื่องอุปโภคเหล่านี้จะต้องให้ผู้ที่มีความ
อาวุโสที่สุดในตระกูล 2 คน ซึ่งมีความอาวุโสไล่เลี่ยกันเป็นผู้ถือชั่งเงินกับดาบที่พาดด้วยสะโหร่งนั้น
เอาไว้ แล้วจึงนำไปวางไว้บนหิ้งผีปู่ย่าพร้อมกับวางบอกเม็งผีปู่ย่า จึงถือว่าการเชิญผีปู่ย่าเข้ามาใน
ผามพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อย และเช่นเดียวกับการเชิญผีปู่ย่ากลับเมื่อเสร็จสิ้นพิธีการพ่อนในตอนเย็น
แล้ว ก็จะต้องเชิญผีปู่ย่ากลับไปไว้บนบ้านโดยการกระทำเช่นเดียวกันนี้ ในขณะที่ทำการเชิญผีปู่ย่าขึ้น
บนหิ้งนั้นวงป่าดเมืองก็ยังบรรเลงเพลงฉัตรไปเรื่อยๆ อยู่

ภาพประกอบ 52 การเชิญผีปู่ย่าขึ้นหิ้ง

บริเวณข้างผามพิธีกรรมใกล้เคียงกับบริเวณที่ตั้งของวงป่าดเมือง จะมีพื้นที่สำหรับตั้งเตาไฟชั่วคราว บนเตาจะตั้งหม้อต้มน้ำสาเอาไว้ ในหม้อต้มน้ำสา นั้นจะใส่ปลาช่อนตากแห้งเอาไว้ 1 ตัว มีน้ำสะอาดใส่ไว้พอประมาณ นำน้ำปลาร้าใส่ตามลงไปประมาณ 1 ช้อน เมื่อเชิญผีปู่ย่าขึ้นหิ้งเรียบร้อยแล้ว เตาไฟชั่วคราวที่ใช้ต้มหม้อน้ำสาก็จะถูกจุดไฟขึ้นโดยเจ้าบ้านที่เป็นเจ้าภาพในการพอนผีในวันนั้น และต้มจนน้ำปลาร้าในหม้อเดือด

เมื่อจุดไฟต้มหม้อน้ำสาแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็จะเป็นการเซ่นผีปู่ย่า และผีที่มีอยู่ภายในตระกูลที่เรียกว่า “การสับผี” การสับผีนี้คือการนำเอาเครื่องเซ่นไหว้หรือของกินต่างๆ ที่จัดเตรียมไว้โดยจะเหมือนเครื่องเซ่นที่อยู่ในถ้วยพอนตอนพิธีการพอนถ้วย พิธีกรรมนี้จะต้องกระทำโดย เก้าผีเอง เก้าผีจะนำเอาใบตองที่ไม่ได้เอาก้านออก 3 ก้าน นำมาวางรองเครื่องเซ่นนั้นไว้ และจะต้องจัดแบ่งเครื่องเซ่นออกเป็น 3 กองเท่าๆกัน ใว้ด้านหลังหิ้งผีปู่ย่า ซึ่งหลังหิ้งผีปู่ย่าจะต้องทำราวไม้ไผ่เอาไว้ด้วย เครื่องเซ่นทุกอย่างในพิธีกรรมนี้จะถูกจัดไว้ให้อยู่ใต้ราวไม้ไผ่ จากนั้นเก้าผีก็จะนำเทียนไขทางหนู 3 เล่ม มาจุดไว้บนราวไม้ไผ่นั้น เมื่อจุดเทียนเรียบร้อยแล้วเก้าผี จะนำมะพร้าวอ่อน 1 ลูก โดยเปิดฝามะพร้าวออก จากนั้นเก้าผีจะเทน้ำมะพร้าวเวียนรอบเครื่องเซ่นทั้ง 3 กองนั้น โดยเทน้ำมะพร้าวเวียนไปทางขวาให้ครบ 3 รอบ พร้อมกับกล่าวคำขอพรให้ผีปู่ย่าช่วยให้ครอบครัวพบเจอแต่สิ่งดี ๆ ต่าง ๆ เมื่อขอพรจากผีปู่ย่าเรียบร้อยแล้ว ผลมะพร้าวที่เหลือก็จะถูกคว่าไว้ที่เครื่องเซ่นที่อยู่ตรงกลางนั้น

ภาพประกอบ 53 พิธีกรรมการสืบผี

เมื่อพิธีกรรมสืบผีเสร็จเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานจะช่วยกันนำเอาถ้วยฟ่อนที่ใส่เครื่องเซ่นเอาไว้ตามจำนวนที่ประเพณีของแต่ละตระกูลที่ได้สืบทอดกันมาภายในตระกูล อาจไม่เท่ากันในแต่ละตระกูลเพราะแต่ละตระกูลก็จะนับถือผีไม่เหมือนกัน ถ้วยที่ใช้ฟ่อนจะถูกนำไปวางไว้บนหิ้งของผีปู่ย่า ลูกหลานทุกคนในตระกูลจะช่วยกันจัดเรียง และนำเอาถ้วยฟ่อนขึ้นไปวางไว้บนหิ้งอย่างรวดเร็วจนครบตามจำนวนที่ได้จัดเตรียมเอาไว้ ภายในถ้วยฟ่อนจะถูกบรรจุไปด้วยอาหารคาว – หวานต่างๆ อย่างละเล็กละน้อย ซึ่งเป็นอาหารที่ถูกกำหนดไว้ในประเพณีการฟ่อนผี อาหารคาว – หวานต่างๆ ประกอบไปด้วยอาหารดังนี้

1. หมาก	1 คำ	5. ขนมแพ่แล้แดง	1 ช้อน	9. บุหรี่ขี้โย	1 มวน
2. เมียง	1 คำ	6. ข้าวเหนียว	1 ปั้น		
3. ขนมแพ่แล้ขาว	1 ช้อน	7. แคบหมู	1 ช้อน		
4. ขนมแพ่แล้แดง	1 ช้อน	8. กล้วยน้ำว่า	1 ลูก		

ภาพประกอบ 54 ถ้วยสำหรับพิธีการพ่อนถ้วย

หลังจากนำสิ่งของทุกอย่างไปวางไว้บนหิ้งเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนนี้วงป่าดเมืองจะเปลี่ยนเพลงจาก “เพลงฉัตร” ที่มีจังหวะช้าเป็น “เพลงฝัดห้อยผ้า” ซึ่งมีจังหวะที่เร็วขึ้น ในขณะที่วงป่าดเมืองบรรเลงเพลงฝัดห้อยผ้านี้เอง ลูกหลานภายในตระกูลทั้งหมดที่มีสายเลือดใกล้เคียงกัน หรือบุคคลภายในครอบครัวก็จะทำการโหนดผ้าจ่องที่ผูกไว้กลางผามพิธีกรรม และการโหนดผ้าจ่องนี้ก็ต้องให้ผู้ที่เป็นเจ้าฝัดเป็นผู้โหนดก่อนเป็นคนแรก

การพ่อนฝัดเมื่งนั้นจะถือว่าฝัดที่อยู่ในตระกูลจะลงมาเข้าร่างลูกหลานได้ก็ต้องผ่านผ้าจ่องนี้ลงมาจากชื่อของผามพิธีกรรม เมื่อจะออกจากร่างของลูกหลานก็ต้องโหนดผ้าจ่องนี้เพื่อออกจากร่างของลูกหลานเช่นกัน และกลับขึ้นไปบนชื่อภายในผามพิธีกรรมนั้นจนกว่าจะกลับลงมาเข้าร่างของลูกหลานอีกในการพ่อนรอบต่อ ๆ ไป

พิธีกรรมการพ่อนฝัดในช่วงเช้าจะแบ่งออกเป็น 3 ยก แต่ละยกจะหมายถึงการพ่อน 1 รอบ และในการพ่อน 1 รอบ วงป่าดเมืองจะเป็นผู้กำหนดความสั้นยาวของเพลงที่บรรเลง ดูความเหมาะสมของเวลา วงป่าดเมืองอาจจะกำหนดเพลงที่บรรเลง 4 เพลง เป็น 1 ยก หรือถ้าเวลากระชั้นมากก็จะกำหนดแค่ 3 เพลง เป็น 1 ยก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่เจ้าภาพกำหนดไว้ด้วย วงป่าดเมืองจะต้องเป็นผู้บริหารเวลาให้อยู่ในเวลาที่กำหนด แต่ประการสำคัญและถือว่าเป็นการให้สัตยาณว่ายกในการพ่อนฝัด 1 ยกจะจบลงเมื่อใด หัวหน้าวงป่าดเมืองจะต้องสังเกตดูว่าผู้ที่เป็นเจ้าฝัดจะนำเอาอาวุธ 4 ประเภทออกมาพ่อนเมื่อใด ถ้าสังเกตเห็นแล้วว่าเจ้าฝัดนำเอาอาวุธออกมาพ่อนรอบต้นแก้วที่อยู่บริเวณหน้าผามพิธีแล้วก็ถือว่าให้วงป่าดเมืองทอดเพลงลงจบได้ทันที

หลังจากนำฝัดปูย่าขึ้นหิ้งแล้วเจ้าฝัดจะโหนดผ้าจ่องก่อนเป็นคนแรก และต้องพ่อนเองแต่เพียงผู้เดียวก่อน 1 ยก หลังจากโหนดผ้าจ่องแล้ว เพราะถือว่าเมื่อเจ้าฝัดโหนดผ้าจ่องแล้ว เจ้าฝัดจะกลายเป็นฝัดปูย่าทันที ลูกหลานภายในตระกูลจะให้เกียรติแก่ฝัดปูย่าให้ฝัดปูย่าพ่อนเองแต่เพียงผู้เดียวจนจบ 1 ยกแรก

ภาพประกอบ 55 การฟ้อนของผีปู่ย่า

การฟ้อนผีปู่ย่าเก้าผีจะต้องนำอาวุธทั้ง 4 ประเภท ที่ออกไปฟ้อนเพื่อเป็นสัญญาณในการลงจับแต่ละยกได้แก่ ตามจริง 1 คู่ ดาบไม้ไผ่ 1 คู่ ไม้พลองขนาด 1 เมตร 1 คู่ และกิ่งของต้นดอกแก้ว มัดรวมกัน 1 คู่ เมื่อเก้าผีนำเอาอาวุธ 4 ประเภทนี้ออกมาฟ้อนรอบต้นแก้วประมาณ 3 - 4 รอบ แล้ว และฟ้อนกลับเข้าไปในผามพิธีกรรมอีกครั้ง วงป่าดเมืองจะบรรเลงทอเพลงลงจับให้ถือว่าเป็นการเสร็จสิ้นการฟ้อนผีจับ 1 ยก

ภาพประกอบ 56 การฟ้อนอาวุธทั้ง 4 ประเภท

เมื่อลูกหลานภายในตระกูลไหนผ้าจ้องแล้ว การฟ้อนผีที่ต่อจากพิธีการเชิญผีปู่ย่าขึ้นหิ้งเรียบร้อยแล้วจะเรียกพิธีการฟ้อนนี้ว่า “การฟ้อนตุม” ซึ่งการฟ้อนตุมเป็นการฟ้อนของลูกหลานภายในตระกูลที่มีสายเลือดใกล้เคียงกัน เพื่อต้อนรับผีปู่ย่าที่ลงมาร่วมสนุกและร่วมฟ้อนกับลูกหลานภายในตระกูล โดยถือว่าการฟ้อนตุมของลูกหลานเป็นการฟ้อนในยกที่ 2 ของพิธีกรรมช่วงเช้า

ภาพประกอบ 57 การฟ้อนตุม

เมื่อการฟ้อนตุมของลูกหลานในยกที่ 2 เสร็จสิ้นลงแล้ว จะใช้เวลาไม่นานนักประมาณ 10 นาที การฟ้อนผีในช่วงเช้าก็ได้ผ่านไป 2 ยกแล้ว และในการฟ้อนยกที่ 3 จะเป็นการฟ้อนตุมอีก โดยจะใช้เวลาประมาณ 10 นาทีเช่นกัน แต่ตอนท้ายของการฟ้อนตุมยกที่ 3 นี้จะเป็นพิธีการเลี้ยงข้าวผีปู่ย่า แม่ครัวจะยกสำรับกับข้าวที่เตรียมไว้มาในผาม 1 ชุด หญิงที่มีอาวุโสในตระกูล 4 คน จะต้องแต่งตัวด้วยสะโพงและโพกศีรษะด้วยผ้าสีขาว แทนตัวเองว่าเป็นผีบรรพบุรุษต้นตระกูล คือผีปู่ 1 ตน ผีย่า 1 ตน ผีตา 1 ตน และผียาย 1 ตน

เมื่อแม่ครัวยกสำรับกับข้าวเข้ามาวางภายในผามพิธีกรรมเรียบร้อยแล้ว ผีปู่ ผีย่า ผีตา ผียาย ทั้ง 4 ตน จะทำการฟ้อนรำรอบสำรับอาหารนั้น 3 รอบ แล้วจะนั่งลงพร้อมกับยังอยู่ในอาการฟ้อนรำอยู่ทั้งระยะเวลาประมาณ 5 นาที ผีปู่ ผีย่า ผีตา และผียาย ทั้ง 4 ตนจะเริ่มหยิบข้าวเหนียวจากสำรับกับข้าวนำมาจิ้มกับข้าวที่อยู่ในสำรับนั้นยื่นให้กันดมถือว่าได้กินข้าวและกับข้าวนั้นแล้ว

ภาพประกอบ 58 การเลี้ยงข้าวผีปู่ย่า

ร่างทรงของผีปู่ย่าไม่มีการขบเคี้ยวอาหารที่นำมาเลี้ยง เพราะถือว่าอาหารจะไม่ตกไปถึงผีปู่ย่าที่กำลังทรงอยู่ ผีปู่ย่าที่อยู่ในร่างของม้าขี่ จึงใช้การดมอาหารแทนการขบเคี้ยวอาหาร ถ้าเป็นยาสูบ สุรา น้ำมะพร้าว ของที่เป็นเครื่องดื่มต่างๆ จะทำการสูบหรือดื่มโดยตรง เข้าใจว่าเพื่อให้ร่างทรง หรือ ม้าขี่อยู่ได้ตลอดทั้งวัน เพราะคนที่เป็นม้าขี่และร่างทรงจะไม่สามารถกินอะไรได้เลยตลอดการเข้าทรง นั้น ดังนั้นร่างทรงจำเป็นที่จะต้องได้รับน้ำให้เพียงพอ

เมื่อผีปู่ย่าร่วมกันกินอาหารที่นำมาเลี้ยงเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลจะนำยาสูบ สุรา น้ำมะพร้าว และเมี่ยงที่เป็นของขบเคี้ยวมาให้ม้าขี่ที่ทรงผีปู่ย่าอยู่ได้ขบเคี้ยว ดื่มกินหลังอาหาร วงป่าดเมืองก็จะบรรเลงเพลงที่มีจังหวะช้าไปเรื่อยๆ จนกว่าลูกหลานภายในตระกูลจะนำเอาอาวุธทั้ง 4 ชนิด มาให้ผีปู่ย่าพ้อน วงป่าดเมืองก็จะเปลี่ยนเพลงบรรเลงเป็นเพลงที่มีจังหวะเร็ว เช่น เพลงผีมดห้อยผ้า เพลงลูกกุยเวย จนผีปู่ย่าพ้อนอาวุธเรียบร้อยแล้วจึงถือว่าพิธีการเลี้ยงข้าวผีปู่ย่าเสร็จจล้นลง จากนั้นจึงเป็นการเลี้ยงข้าวเข้าสำหรับแขกที่มาร่วมพิธีกรรมในตอนเช้า

ผู้ที่มีหน้าที่ทำกับข้าวเลี้ยงจะยกสำรับอาหารมาเลี้ยงแขกที่อยู่ภายในงาน โดยเป็นประเพณี คือ ต้องยกสำรับกับข้าวมาให้วงป่าดเมืองก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงจะยกไปให้ผีปู่ย่าและลูกหลานภายในตระกูลที่อยู่ในนามพิธีกรรม แล้วจึงยกมาให้แขกที่มาช่วยภายในงาน

ขั้นตอนพิธีกรรมตั้งแต่การเชิญผีปู่ย่าจนกระทั่งถึงพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่านั้น จะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง และจะต้องให้พิธีกรรมเรียบร้อยแล้วภายในเวลา 8.00 น. ในช่วงเวลาเช้าตรู่จนถึงเวลา 8.00 น. จะเป็นพิธีกรรมที่ต่อเนื่องและซับซ้อน มีขั้นตอนมาก แต่ถือว่าเป็นช่วงสำคัญสำหรับการพ้อนผีที่เกิดขึ้น ถ้าพิธีกรรมในช่วงนี้ล้มเหลว หรือมีการติดขัดนั้นหมายถึงความลำบากของลูกหลานภายในตระกูล ซึ่งอาจจะทำมาหากินไม่คล่อง และอาจถึงกับความล้มเหลวในชีวิตตามความเชื่อของการพ้อนผี

เมื่อเลี้ยงข้าวมือเช้าที่ชนชาวล้านนาเรียกว่า “เลี้ยงข้าวกาย” ให้แก่วงป่าดเมือง และแขกที่มาช่วยงานแล้ว ต่อจากนั้นก็จะเป็นพิธีการไหว้หั่วกล้วย การไหว้หั่วกล้วยนั้น เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นก่อนการพ่อนผีจริงจะเริ่มขึ้น เป็นการเซ่นไหว้ผีปู่ย่าเป็นอันดับแรก ซึ่งสมัยก่อนจะล้มควายทั้งตัว และใช้ควายตัวนั้นมาทำพิธี ต่อมาอาจมีเหตุผลที่ว่าควายมีราคาแพงมาก จึงเปลี่ยนมาใช้ต้นกล้วยแทน ต้นกล้วยที่นำมาใช้นั้นจะต้องขุดต้นกล้วยที่มีขนาดใหญ่พอประมาณ และเลือกต้นที่ยังไม่มีลูกขึ้นมาทิ้ง ราก จากนั้นก็จะใช้มีดตัดรากฝอยของต้นกล้วยออก ปลอกเปลือกส่วนรากกล้วยนั้นให้เห็นเนื้อรากเป็นสีขาว ส่วนนี้จะเรียกว่าหั่วกล้วย ส่วนที่เป็นก้านกล้วยและใบจะต้องตัดให้เหลือเพียง 3 ก้านเท่านั้น

หลังจากทำความสะอาดต้นกล้วยที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ลูกหรือหลานฝ่ายชายในตระกูลจะแบกต้นกล้วยนั้นเข้ามาในผามพิธีกรรม หันส่วนที่เป็นก้านและใบพาดไว้ที่ราวใต้หิ้งผีปู่ย่า นำธูปมาวางรับส่วนที่เป็นหั่วกล้วยเอาไว้ วางไว้ให้ตำแหน่งของหั่วกล้วยอยู่กลางผามพอดี เตรียมน้ำขมิ้น ส้มป่อยใส่สลุง หรือขันเงินใบใหญ่ 1 ใบ เตรียมสลุงอีก 1 ใบ เพื่อใส่ข้าวตอกที่เตรียมไว้จนเต็ม เตรียมพานดอกไม้อีก 1 ใบ ใส่ดอกไม้รูปเทียนเอาไว้ นำของทั้งหมดมาวางไว้หน้าหั่วกล้วย จากนั้นนำดาบ 1 เล่มมาสับไว้ตรงกลางต้นกล้วย หันปลายดาบชี้ไปทางวงป่าดเมือง หรือทางทิศเหนือของผาม และนำเทียน 1 เล่ม มาติดไว้ที่ปลายดาบพร้อมกับจุดเทียนเล่มนั้น

ภาพประกอบ 59 หั่วกล้วย

หญิงสูงศักดิ์อาวุโสภายในตระกูลจะทำการโยงสายสิญจน์จากชั้นน้ำขมิ้นส้มป่อย กับหัวกล้วยเข้าด้วยกัน ขั้นตอนนี้จะเรียกว่า “การบวชหัวกล้วย” จากนั้นหญิงสูงศักดิ์ภายในตระกูลจะนำลูกหลานกล่าวคำขอพรจากผีปู่ย่า ให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข พร้อมทั้งขอให้มิใช่เคราะห์ตลอดทั้งปีนั้น

เมื่อกล่าวคำสัการบูชาขอพรผีปู่ย่าแล้ว หญิงสูงศักดิ์อาวุโสหรือแก้วผี จะใช้มือรวักน้ำขมิ้นส้มป่อยที่อยู่ในสลุงใบแรก มาล้างไปบนหัวกล้วย เมื่อเรียบร้อยแล้ว จึงเซ็ดมือให้แห้งแล้วหยิบเอาข้าวตอกที่อยู่ในสลุงอีกใบหนึ่งมาหนึ่งกำมือ ขึ้นมาประนมมืออธิษฐานขอพรจากผีปู่ย่าอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงโยนข้าวตอกโปรยไปด้านหน้าตรงที่หัวกล้วย และจะทำเช่นนี้อีก 3 ครั้ง ต่อจากนั้นจะหันหลังและหยิบข้าวตอกโยนโปรยไปข้างหลังข้ามหัวไปตกยังหัวกล้วย จะทำเช่นนี้อีก 3 ครั้ง ถือว่าเป็นการเคารพและสักการะต่อผีปู่ย่า

เมื่อแก้วผีในตระกูลทำการสักการะหัวกล้วยเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลก็จะทำเช่นเดียวกันจนครบจำนวนลูกหลานภายในตระกูลทั้งหมด ในขณะที่ทำพิธีให้หัวกล้วยอยู่นั้นวงป่าดเมืองจะหยุดเล่น เพื่อให้พิธีกรรมดำเนินไปด้วยความสงบ

ภาพประกอบ 60 พิธีกรรมไหว้หัวกล้วย

เมื่อพิธีกรรมไหว้หัวกล้วยเสร็จเรียบร้อยแล้ว ต้นกล้วยที่ทำพิธีจะถูกฟันให้ขาดออกจากกัน แบ่งออกเป็น 3 ท่อน โดยหัวหน้าวงป่าดเมือง จะเป็นผู้ฟันต้นกล้วยนั้น ส่วนหัวกล้วยจะถูกโยนไปไว้ข้างหม้อน้ำฮ้ำ ข้างฟามพิธีกรรม ส่วนปลายที่เป็นใบตอง 3 ก้านนั้น จะถูกตัดและนำมาใช้ประโยชน์ในพิธีกรรม คือใบตองใบแรกจักนำเอาไปห่อขงที่सानเตรียมไว้ โดยขงนั้นชาวล้านนาจะเรียกว่า “ก้วย” ซึ่งก้วยที่सानเตรียมไว้นี้ เวลาจะใช้ต้องตัดส่วนก้นทิ้งกลับเอาส่วนปากก้วยลงเป็นก้น ก้วยที่ทำในลักษณะนี้ในพิธีกรรมการฟ้อนผีจะเรียกว่า “ก้วยปากปิ่น” ก้วยปากปิ่นนี้จะถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมที่เรียกว่า “พิธีกรรมบูชาเทียน” ซึ่งเป็นพิธีกรรมในตอนบ่าย

ภาพประกอบ 61 ก๋วยปากปิ่น

ใบตองใบที่ 2 จะถูกนำเอาไปรองกระทง 3 ใบ ที่จัดเตรียมไว้เพื่อใส่หอยวกกล้วย ที่ทำเป็นยำห้วยวกกล้วยเพื่อเลี้ยงผีปู่ย่าบนหิ้งภายในผามพิธีกรรม และใบตองใบที่ 3 ที่เหลืออยู่ จะเอาไปทำพัดก้านกล้วย พัดที่ทำจากใบตองนี้จะเอาไปใช้ใน “พิธีกุมบาตร” และ “พิธีบูชาเทียน”

ต้นกล้วยท่อนตรงกลางจะถูกปลอกเปลือกออกให้เหลือหอยวกกล้วยอ่อนที่เป็นสีเขียว หอยวกกล้วยอ่อนนี้จะถูกนำไปยำทำเป็นยำห้วยวกกล้วย ลูกหลานภายในตระกูลจะช่วยกันฉีกหอยวกกล้วยอ่อนนั้นด้วยมือจนละเอียด แล้วนำมาใส่กะละมังที่เตรียมไว้ หลังจากฉีกหอยวกกล้วยอ่อนใส่กะละมังเตรียมไว้แล้วก็จะต้องไปตักน้ำปลาร้าหรือน้ำซ้า ที่ตักไว้ข้างผามพิธีกรรมมาใส่ในกะละมังที่มีหอยวกกล้วยอ่อน พร้อมกับตักปลาแห้งที่ต้มอยู่ในน้ำซ้า นั้น ออกมาแกะเอาแต่เนื้อและนำเนื้อปลาแห้งนั้นใส่ลงไปผสมในยำห้วยวกกล้วยนั้นด้วย แล้วจึงคลุกเคล้ายำนั้นให้เข้ากัน และเมื่อยำห้วยวกกล้วยนั้นเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะตักใส่กระทงสามใบที่เตรียมไว้ นำไปเซ่นแก่ผีปู่ย่า ถึงขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่เสร็จพิธีในการไหว้ห้วยวกกล้วย

เศษต้นกล้วยและก้านกล้วยที่ถูกฉีกแยกออกมาเป็นกาบกล้วย จะไม่ทิ้ง หัวหน่วงป่าดเมืองจะเลือกเอากาบกล้วยและก้านกล้วยที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์ มาประดิษฐ์เป็นเรือขนาดเล็ก เรือขนาดเล็กนี้จะถูกใช้ในพิธีกรรม “ถ่อเรือถ่อแพ” ในการพ่อนผีพิธีกรรมสุดท้าย

ต่อจากพิธีกรรมไหว้ห้วยวกกล้วยแล้ว ก็จะเป็นพิธี “รับผีเฮือน” หรือการรับผีเรือน อุปกรณ์ที่ใช้จะเป็นกะละมังหรือขันเงินใบใหญ่พอประมาณปากกะละมังหรือปากขันเงินนั้น จะต้องกว้างประมาณ 20 นิ้ว ภายในจะใส่เครื่องอุปโภคบริโภคเอาไว้ได้แก่

1. กล้วยน้ำว่า	1 หวี	8. หวี	1 ด้าม
2. มะพร้าวอ่อน	1 ลูก	9. น้ำอบ	1 ขวด
3. ปลาแห้ง	1 ตัว	10. น้ำหอม	1 ขวด
4. ข้าวเหนียวห่อใบตอง	2 ห่อ	11. แป้งผัดหน้า	1 กระป๋อง
5. แคนหมู	1 ถูง	12. น้ำมันทามม	1 กระปุก
6. ไก่ต้มสุก	2 ตัว	13. พัด	1 ด้าม
7. กระจก	1 บาน	14. สายสิญจน์	1 ใจ

เมื่อใส่ของต่าง ๆ เหล่านี้ลงไปในกะละมังนั้นแล้ว กะละมังจะถูกห่อด้วยผ้าขาวผืนใหญ่ โดยผ้าขาวนั้นจะต้องเหลือชายไว้ให้ยาวเพื่อที่จะได้มัดเป็นหู คล้ายกับไท่ไส่ของในภาคกลาง พอผูกผ้าขาวเป็นหูแล้วจึงใช้ไม้ไผ่ยาวประมาณ 1.20 เมตร สอดไปที่หูผ้าขาวนั้น ไม้ไผ่นี้จะเป็นคานสำหรับแบกกะละมังนั้น

ภาพประกอบ 62 ถ้วยคู่

กะละมังที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการรับผีเฮือนนั้น จะถูกเก็บรักษาไว้บนบ้านภายในห้องนอนของเจ้าผีเป็นอย่างดี ผู้ที่จะขึ้นไปเชิญกะละมังนั้นลงมาจะต้องแต่งตัวด้วยชุดผ้าขาวและรออยู่ในผามพิธีกรรม หลังจากได้เวลาวางป่าดเมืองก็จะบรรเลงเพลง จากนั้นผู้ที่แต่งตัวชุดขาวที่อาจจะเป็นผู้หญิงอาวุโสคนใดคนหนึ่งในตระกูล โดยส่วนมากจะเป็นเจ้าผีเอง ซึ่งการแต่งตัวด้วยชุดขาวนี้เสมือนแทนตัวเองเป็นผีปู่ย่าสูงสุดภายในตระกูล ก็จะทำกรฟ้อนรำตามจังหวะเพลงที่วงป่าดเมืองบรรเลงอยู่ เดินขึ้นไปบนเรือนเพื่อเชิญเอากะละมังนั้นลงมา ในพิธีกรรมการฟ้อนผีจะเรียกกะละมังนั้นว่า “ถ้วยคู่”

ภาพประกอบ 63 การเชิญถ้วยคู่

เมื่อนำถ้วยคู่ลงมาแล้วเก็บซึ่งเชิญถ้วยคู่ลงมา นั้น ก็จะแบกถ้วยคู่ไว้บนบ่าแล้วเดินไปฟ้อนรอบต้นแก้ว 3 รอบ ส่วนใต้ต้นแก้วที่อยู่หน้าผามพิธีกรรมนั้นก็มีหม้อน้ำดินเผาใส่น้ำไว้จนเต็มตั้งอยู่ 2 ใบ เมื่อเก็บฟ้อนครบ 3 รอบแล้วลูกหลานภายในตระกูลจะนำเอาไม้กระดาน 1 แผ่นมีความยาวประมาณ 1 เมตร นำมาพาดเชื่อมต่อระหว่างประตูผามจนมาถึงบริเวณใต้ต้นแก้วไม้กระดานนี้จะเรียกว่า “ซัว” หรือสะพานนั่นเอง นำเอามาวางไว้เพื่อให้ผีปู่ย่าขึ้นไปเหยียบบนซัวนั้นและให้ลูกหลานภายในตระกูลได้ต้อนรับและแสดงความกตัญญูต่อผีปู่ย่า โดยการตักน้ำในหม้อน้ำดินเผาใบหนึ่งล้างเท้าให้กับผีปู่ย่า เมื่อลูกหลานล้างเท้าให้กับผีปู่ย่าแล้วผีปู่ย่าที่เข้าทรงเก็บก็จะตักน้ำในหม้อน้ำดินเผาอีกใบหนึ่งล้างมือให้ลูกหลานพร้อมกับให้พรให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข

เมื่อผีปู่ย่าล้างมือและให้พรแก่ลูกหลานครบทุกคนแล้วผีปู่ย่าก็จะเดินตามซัวที่พาดอยู่เข้าไปในผามพิธีกรรม ซึ่งก่อนจะเข้าผามพิธีกรรมนั้น จะมีลูกหลานภายในตระกูล 2 คน ใช้ผ้าขาวที่มีความกว้างประมาณ 2 เมตร กั้นทางเข้าของผามเอาไว้ ในผามจะมีลูกหลานภายในตระกูลอีก 1 คน ถือพานดอกไม้รูปเทียนรออยู่ในผาม เมื่อผีปู่ย่ามาถึงหน้าประตูผามพิธีกรรม ลูกหลานที่อยู่ในผามที่ถือพานดอกไม้รูปเทียนเอาไว้ก็จะถามออกมาว่า “มาจากไหน มาทำไม เอาอะไรมาให้” ผีปู่ย่าที่อยู่หน้าประตูผามก็จะตอบกลับไปว่า “เอาแก้วแหวนเงินทอง สิ่งที่ดีสิ่งที่เป็นมงคลทั้งหลาย ที่ทำให้อยู่เย็นเป็นสุข เอาของดีมาซื้อมาปั้นลูกปั้นหลาน” ลูกหรือหลานภายในตระกูลที่ถือพานดอกไม้รูปเทียนอยู่ในผามนั้นก็พูดตอบกลับออกมาด้วยความยินดีว่า “ดีแล้ว ถ้านำเอาของดี เอาแก้วแหวนเงินทองมาซื้อ เอาความเป็นศรี ชัยมงคลมาซื้อมาปั้น ก็ขอเชิญเข้ามาเถอะ” เมื่อลูกหลานพูดจบผีปู่ย่าก็จะเดินเข้าไปในผามโดยผ่านผ้าสีขาวผืนนั้นเข้ามา ลูกหลานที่รอรับผีปู่ย่าในผามก็จะยื่นพานดอกไม้รูปเทียนให้และรับเอาถ้วยคู่จากผีปู่ย่านำไปสวดไว้ใต้หิ้งบูชาผีปู่ย่าอีกทีหนึ่ง พิธีรับผีเฮือนก็เสร็จเรียบร้อยลง

ต่อจากพิธีการรับผีเสื้อจะเป็นการเช่นผีปูย่าด้วยยาหวกกล้วยจะกระทำโดยการนำเอาใบตอง จากพิธีไหว้หวกกล้วยนำมาปูรองไว้ใต้หิ้งบูชาผีปูย่า จากนั้นนำกระทงที่ใส่ยาหวกกล้วย 3 ใบ มาวางเรียง กันบนใบตองนั้น ผู้ที่เป็นแม่ตั้งหรือเจ้าพิธีจะนำกระทงที่อยู่ในถ้วยออกมาห่อด้วยผ้าสีขาวให้มีมิติชัดเจนไม่เห็นกระทงที่อยู่ภายใน จากนั้นแม่ตั้งจะนำเทียน 3 เล่มมาเหน็บติดไว้ที่ห่อกระทงนั้นเพื่อที่จะ นำเอามาเวียนรอบศีรชะของเก้าอี้ หลังจากเลี้ยงผีปูย่าด้วยยาหวกกล้วยแล้ว ต่อจากนั้นแม่ตั้งจะ นำเอาไม้ปลายแหลมที่ปลายด้านหนึ่งพันด้วยฝ้ายหรือด้าย 3 อัน ชูด้วยน้ำมันหอมเช่นน้ำมันมะพร้าว น้ำมันงา น้ำมันจันทน์ ไม้ 3 อันนี้จะถูกปักลงไปในกระทงยาหวกกล้วย เรียกไม้ 3 อันนี้ว่า “เทียนหอม” เทียนหอมนี้จะถูกปักลงไปยาหวกกล้วยพร้อมกับเทียนขี้ผึ้งอีกกระทงละ 1 เล่ม แม่ตั้งก็จะจุดไฟไปที่ เทียนและเทียนหอมนั้นเมื่อจุดไฟแล้วเก้าอี้จะเอามะพร้าว 1 ลูก มาเจาะเปิดกะโหลกมะพร้าวนำน้ำ มะพร้าวที่อยู่ภายในเทใส่ลงไปยาหวกกล้วยในกระทงใบตองทั้ง 3 ใบ น้ำมะพร้าวที่เหลือจะถูกเทไป รอบกระทงยาหวกกล้วย ของเช่นไหว้อีกอย่างที่จะต้องวางไว้ข้างกระทงยาหวกกล้วยคือ หมากและพลู 9 คำ มัดด้วยด้ายสีแดงวางอยู่ด้วย หมากพลูนี้จะเป็นของเช่นอีกอย่างหนึ่งโดยวางไว้ข้างกระทง กระทงละ 9 คำ

แม่ตั้งที่เป็นเจ้าพิธีจะใช้ผ้าขาวผืนหนึ่งคลุมไปที่ศีรชะของผู้ที่เป็นเก้าอี้และจะนำกระทงที่ห่อ ด้วยผ้าขาวเหน็บด้วยเทียน 3 เล่ม จุดไฟที่เทียนนำไปวนรอบศีรชะของเก้าอี้ผู้ทำพิธี 3 รอบ 5 รอบ หรือ 7 รอบก็ได้ แล้วแต่จะสืบทอดกันมาในสายตระกูลพี่น้องนั้น เมื่อแม่ตั้งนำกระทงวนรอบศีรชะ เก้าอี้เรียบร้อยแล้วผู้ที่เป็นแม่ตั้งจะนำผ้าที่คลุมศีรชะของเก้าอี้ออกและให้เก้าอี้ลุกขึ้น ลูกหลานภายใน ตระกูลจะเข้ามาช่วยกันแต่งตัวให้เก้าอี้ใหม่ โดยใส่สร้อยข้อมือ สร้อยคอ สังกวาล ซึ่งของประดับเหล่านี้ จะทำจากเชือกสีขาวและสีแดงรวมกัน โดยเครื่องประดับต่าง ๆ จะถูกตกแต่งด้วย เมียง บุหรี่ขี้โย หมาก พลู อย่างละ 9 คำ ลูกหลานจะนำเครื่องประดับต่าง ๆ เหล่านี้มาใส่ให้แก่ผู้ที่เป็นเก้าอี้โดยสังวาล นั้นจะใส่สะพายแล่งซ้ายขวา สร้อยข้อมือก็จะทำจากเชือกสีขาวและสีแดงควั่นรวมกันเช่นกันแต่จะไม่ มีหมาก พลู เมียง บุหรี่ขี้โย มัดติดอยู่เหมือนกับสังวาล สร้อยข้อมือจะผูกที่ข้อมือของเก้าอี้ข้างละ 2 เส้น ส่วนสร้อยคอก็จะทำเช่นเดียวกับสร้อยข้อมือคือใช้เชือกสีขาวและสีแดงควั่นทำเป็นสร้อยคอ ถ้ามี เชือกเหลือพอก็จะทำเป็นแหวนใส่ที่นิ้วก้อยของเก้าอี้ทั้ง 2 ข้างและยังต้องนำเอาไปมัดไว้ที่ผมของเก้าอี้ อีกด้วย

ภาพประกอบ 64 การเวียนเทียนรอบศีรชะเก้าผี

หลังจากแต่งตัวให้เก้าผีเรียบร้อยแล้ว เก้าผีจะทำการห้อยผ้าจ้องที่อยู่ภายในผามพิธีกรรมเพื่อแสดงให้เห็นว่าผีปู่ย่าได้ลงทรงอย่างสมบูรณ์แล้ว เก้าผีที่ทรงผีปู่ย่าอยู่นั้นก็จะเดินออกไปพ่อนรอบต้นแก้วที่อยู่หน้าผามพิธีกรรมและลูกหลานภายในตระกูลจะทยอยส่งอาวุธทั้ง 4 ชนิดให้ผีปู่ย่า ผีปู่ย่าก็จะรับอาวุธแต่ละอย่างมาพ่อนโดยเริ่มจาก ดาบจริงพ่อนรอบต้นแก้ว 1 รอบ ดาบไม้ ไม้พลอง และใบดอกแก้วอีกอย่างละ 1 รอบ เมื่อเก้าผีพ่อนอาวุธครบทั้ง 4 อย่างแล้วก็จะส่งคืนอาวุธทั้งหมดให้ลูกหลาน จากนั้นก็จะพ่อนกลับเข้าไปในผามพิธีกรรมเช่นเดิม

ภาพประกอบ 65 การพ่อนอาวุธของผีปู่ย่า

เมื่อผีป่วน่าฟ้อนกลับเข้ามาในผามพิธีกรรมเรียบร้อยแล้วลูกหลานก็จะนำตั้งหรือเก้าอี้มาให้กับผีป่วน่า หลังจากผีป่วน่าเรียบร้อยแล้วก็จะหยิบเอาน้ำมันใส่ผมที่อยู่ในถ้วยออกมา ขณะนี้ถ้วยจะสอดไว้ที่ราวด้านหลังของผีป่วน่าใต้หิ้งบูชาที่อยู่ภายในผาม น้ำมันที่ผีป่วน่าออกมาจะเป็นน้ำมันหอม ในสมัยก่อนจะใช้น้ำมันมะพร้าวในการทำน้ำมันหอมนี้

หลังจากที่เก้าอี้หยิบน้ำมันหอมออกมาแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลก็จะเข้ามานั่งต่อหน้าผีป่วน่าที่ลงทรงเก้าอี้และลูกหลานที่มานั่งต่อหน้าผีป่วน่า นั้น จะแบมือออกผีป่วน่าก็จะใช้มือชุปน้ำมันหอมแล้วป้ายไปที่ฝ่ามือของลูกหลาน ลูกหรือหลานที่ได้รับน้ำมันหอมนั้นก็จะไปทาที่ผมนตนเองเมื่อรับน้ำมันไปทาผมแล้วผีป่วน่าก็จะผูกข้อมือให้กับลูกหรือหลานคนนั้นด้วยฝ้ายดิบสีขาว ลูกหลานทุกคนในตระกูลก็จะทำเช่นเดียวกันนี้จนครบจำนวนของลูกหลานที่อยู่ในตระกูลทั้งหมด เมื่อครบแล้วก็ถือว่าอันเสร็จขั้นตอนในการรับผีเฮือนอย่างสมบูรณ์

หลังจากรับผีเฮือนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิธีกรรมต่อจากนั้นจะเป็นพิธีกรรมที่เรียกว่า “พิธีกุมบาตร” พิธีนี้จะใช้ภาชนะใบหนึ่งคล้ายกับสลุงใบใหญ่ ใช้เชือกผูกทำเป็นหูขึ้นมา 4 เส้น ภาชนะนี้โดยมากมักจะเป็นภาชนะเครื่องเงิน ตรงก้นภาชนะจะใช้ไม้เนื้ออ่อนตอกด้วยตะปูขัดกันเป็นรูปกากบาทไว้สำหรับตั้งพื้นได้ มองดูแล้วคล้ายกับบาตรของพระในล้านนาสมัยก่อนแต่ภาชนะนี้จะไม่มียาปิด และจะเรียกภาชนะนี้ว่า “แครง” ผู้ที่เป็นเจ้าผีแต่งชุดขาวและกำลังทรงผีป่วน่าอยู่นั้นจะถือแครงใบนั้นที่หูของแครงที่ทำจากเชือกพร้อมกับพัดใบตองที่ทำขึ้น ในขั้นตอนพิธีกรรมการไหว้หัวกล้วย นำมายืนอยู่ตรงหน้าผ้าจ้องภายในผามพิธีกรรม ผีป่วน่าจะหันหน้าออกไปให้ตรงกับทางเข้าผามพิธีกรรม จากนั้นผีป่วน่าก็จะจับผ้าจ้องเอาไว้พร้อมกับมีภาชนะที่เรียกว่าแครงนี้ถืออยู่ในมือพร้อมกับพัดใบตองด้วย เมื่อเจ้าผีจับผ้าจ้องสักครู่เจ้าผีก็จะเริ่มแกว่งผ้าจ้องพร้อมกับแกว่งแครงและพัดใบตองไปมา เริ่มจากทางซ้ายไปทางขวา ลูกหลานภายในตระกูล 2 คน จะนั่งรออยู่ทางด้านซ้ายและทางด้านขวา โดยไม่ห่างมากนัก ในมือถือถ้วยที่จัดใส่เครื่องเซ่นโดยจะให้เครื่องเซ่นนั้นเหมือนกับเครื่องเซ่นที่อยู่ในถ้วยฟ้อนบนหิ้งของผีป่วน่า แต่จะมีเครื่องเซ่นพิเศษที่ใส่ลงไปด้วยซึ่งในถ้วยฟ้อนปกติจะไม่มี คือจะมีปลาแห้งใส่เข้าไปด้วยถ้วยละ 1 ตัว เครื่องเซ่นแต่ละอย่างก็就会被ใส่ให้มากเป็นพิเศษกว่าถ้วยที่ใช้สำหรับฟ้อนเมื่อผีป่วน่าแกว่งผ้าจ้องพร้อมกับแครงไปทางลูกหลานคนใด ลูกหลานผู้นั้นก็จะนำเอาเครื่องเซ่นที่อยู่ในมือใส่ลงไปในแครง เมื่อใส่เครื่องเซ่นจนหมดแล้วสิ่งสุดท้ายที่จะใส่ไปคือปลาแห้ง หลังจากใส่ปลาแห้งลงไปแล้วก็จะถือว่าเสร็จพิธีกรรมในช่วงนี้

ภาพประกอบ 66 พิธีกุมบาตร

พิธีกรรมกุมบาตรนี้มีความหมายแฝงโดยนัยว่า สมัยตอนที่ผีปู่ย่ายังมีชีวิตอยู่ได้ทำการบวชเรียนเป็นพระหรือถือศีล เมื่อศึกออกมาแล้วก็มีความรู้ติดตัวออกมาจากวัด ผีปู่ย่าจะนำความรู้ที่ได้รับมาใช้สร้างประโยชน์ให้แก่สังคมหรือชุมชน แก่ครอบครัวที่ตนอาศัยอยู่ เมื่อตายไปแล้วคุณงามความดีต่าง ๆ ก็ยังเป็นทีเล่าขานสืบต่อกันมาภายในตระกูล ขั้นตอนในการพอนผีที่ใช้ผ้าขาวคลุมศีรษะให้แก่เก้าผีนั้น แล้วนำเทียนมาครอบศีรษะของเก้าผี ขั้นตอนนั้นถือว่าเป็นการจำลองการบวชของผีปู่ย่าและกิจของสงฆ์อย่างหนึ่งก็คือการบิณฑบาต ชาวล้านนาจะเรียกว่า “การกุมบาตร” พิธีกรรมนี้ยังถือว่าการเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษกับพระพุทธศาสนาอีกด้วย

หลังจากที่ลูกหลานภายในตระกูลใส่บาตรเรียบร้อยแล้ว ผีปู่ย่าก็จะนำแรงที่มีของเซ่นอยู่เต็มไปแขวนไว้บนหิ้ง ส่วนพัดใบตองนั้นก็นำไปเสียบเหน็บไว้เหนือหิ้ง จะเป็นประโยชน์ในพิธีกรรมตอนบ่ายคือ “พิธีบูชาเทียน” พิธีบูชาเทียนนี้จะต้องนำเทียนที่ทำจากขี้ผึ้งมาจุดเป็นสัญญาณเพื่อเริ่มพิธีกรรมในภาคบ่าย น้ำตาเทียนที่เหลือหลังจากพิธีการบูชาเทียนแล้วจะถูกนำมาทำนายโดยหัวหน้าวงป่าดเมืองเมื่อการพอนผีของวันนั้นจบลง เทียนขี้ผึ้งนั้นจะถูกจุดอยู่ในสรวงหรือขันเงินใบใหญ่นำมาวางให้ตรงกับจุดที่พัดใบตองเหน็บติดเอาไว้ พัดใบตองนี้จะช่วยป้องกันเปลวไฟ จากเทียนไม่ให้ลุกโชนขึ้นไปติดชายคาของผามพิธีกรรมด้านบน ส่วนความเชื่อตรงนี้ก็อาจจะหมายความว่าพัดใบตองจะป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่เกิดขึ้นกับบ้านและครอบครัวของตระกูลพอนผีนั่นเอง

ภาพประกอบ 67 พัดใบตอง

หลังจากพิธีกรรมกุมบาตฺรเสร็จสิ้นลงเรียบร้อยแล้ววงป่าดเมืองจะต้องระยะเวลาให้เหลือพอสำหรับพิธีการฟ้อนด้วยและควรจะให้การฟ้อนด้วยเรียบร้อยภายในเวลา 9.00 น. พิธีกรรมการฟ้อนด้วยคือการนำเอาเครื่องเช่นที่จัดใส่ถ้วยเล็ก ๆ อยู่บนหิ้งผีปู่ย่านำลงมาฟ้อนรอบต้นแก้วที่อยู่หน้าผามพิธีกรรม โดยจะใช้ลูกหลานภายในตระกูลและแขกที่มาร่วมในงานหลาย ๆ คนนำถ้วยของเช่นมาถือไว้ในมือแล้วทำการฟ้อนรอบต้นแก้ว วงป่าดเมืองก็จะเป็นผู้กำหนดเวลาในการฟ้อนด้วยอีกเช่นกัน และจะกำหนดการฟ้อนเป็นช่วง ๆ เรียกว่า “ยก” โดยมากแล้วใน 1 ยกของการฟ้อนจะใช้เพลงไม่เกิน 3 เพลง และทุกครั้งที่ยก 1 ยกก็จะลงท้ายด้วยการฟ้อนอาวุธ 4 ชนิดที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้นทุกยกไป

การฟ้อนด้วยนี้ก็ควรจะให้เสร็จเรียบร้อยก่อนเวลาเที่ยงวัน ถ้ามีคนมาช่วยงานมากการฟ้อนด้วยก็จะเสร็จเรียบร้อยเร็วมากยิ่งขึ้น เมื่อถ้วยที่ใช้ฟ้อนบนหิ้งผีปู่ย่าหมดก็ถือว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรมการฟ้อนด้วย การฟ้อนด้วยนี้น่าจะมีความหมายโดยนัยว่า เป็นการทำทานให้กับผีที่เป็นผีสายตระกูลเดียวกัน และถือว่าการฟ้อนเพื่อพบปะกันระหว่างผีสายตระกูลเดียวกันด้วย

ภาพประกอบ 68 ถ้วยพ็อน

ภาพประกอบ 69 การพ็อนถ้วย

เมื่อการพ็อนถ้วยเสร็จเรียบร้อยแล้ว ถ้าการพ็อนถ้วยเสร็จเร็วและยังเหลือเวลาในภาคเช้านั้นก็จะมี การพ็อนคั่นระหว่างพิธีกรรมเพื่อความบันเทิง ทั้งผีสายตระกูลเดียวกันและผีที่เป็นแขกมาร่วมในงาน การพ็อนนี้จะเรียกว่า “การพ็อนปล่อย” การพ็อนปล่อยนี้จะไม่มีการตั้งโต๊ะอะไรมากนัก ผู้ที่เป็นร่างทรงหรือผีที่เป็นแขกมาร่วมในงานซึ่งอาจจะเป็นตระกูลพ็อนผีตระกูลอื่นจะร่วมกันพ็อนอย่างสนุกสนาน เมื่อถึงช่วงเวลาที่เรียกว่าพ็อนปล่อยนี้ ร่างทรงที่มาร่วมในงานก็จะเดินเข้าไปโหนผ้าจ้องที่อยู่ใต้วามพิธีกรรม เมื่อโหนผ้าจ้องแล้วร่างทรงต่าง ๆ ก็จะออกมาช่วยกันพ็อนรอบต้นแก้วหน้าวามพิธีกรรมอย่างสนุกสนาน มีการพ็อนรำหยอกล้อเล่นกัน ช่วงเวลาพ็อนปล่อยนี้จะขึ้นอยู่กับเจ้าภาพหรือลูกหลานที่เป็นหัวหน้าครอบครัวในตระกูลนั้นโดยจะกำกับดูแลให้เวลาเป็นไปในช่วงเวลาที่เหมาะสม เมื่อพิธีกรรมแต่ละช่วงจบลงแต่เวลายังพอมีก็จะมีช่วงเวลาพ็อนปล่อยนี้เพื่อให้ร่างทรงที่มาร่วมในงานได้สนุกสนานเพิ่มขึ้นหลายช่วง และการพ็อนปล่อยนี้จะจบลงด้วยการพ็อนอาวุธ 4 ชนิดของแก้วผีหรือลูกหลานภายในตระกูล เช่นเดียวกับพิธีกรรมการพ็อนในช่วงพิธีกรรมอื่น ๆ

ภาพประกอบ 70 การพ็อนปล่อย

ก่อนจะจบพิธีในช่วงเช้าก็จะมีพิธีกรรมอีก 3 พิธีคือ พิธีแรกเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “พิธีปิดฤกษ์” โดยจะมีหญิงอาวุโส 2 คนในตระกูลแต่งตั้งให้เป็นผีปู่กับผีย่า โดยผีปู่จะถือดาบจริงไว้ในมือ 2 เล่ม ส่วนผีย่าจะถือกิ่งแก้วเอาไว้ในมือ 2 กิ่ง และจะมีสรวงน้ำส้มป่อยวางไว้ข้าง ๆ กับบริเวณที่ผีย่ายืนอยู่ จะมีผู้ช่วยอีกคนหนึ่งคือคนภายในตระกูล จะเป็นผู้ใดก็ได้จัดเตรียมกระดิ่งเตรียมเอาไว้ ในกระดิ่งนั้น จะใส่ข้าวเหนียวไว้ 1 ปั้น กล้วย 1 ลูก ขนมเทียน 1 อัน ขนมแพแด้ 1 อัน กววยดอกไม้ 1 กววย ใส่ไว้ในกระดิ่งนั้น ลูกหลานภายในตระกูลทุกคนก็จะเริ่มเรียงแถวกันเข้ามาที่ละคน นั่งลงตรงบริเวณหน้าผามพิธีกรรม ซึ่งบริเวณหน้าผามพิธีกรรมส่วนนี้จะเรียกว่า “ข่มผาม” หรือธรณีประตูผามพิธีกรรมนั่นเอง ลูกหลานที่เข้ามานั่งจะนั่งหันหน้าออกไปทางหน้าผาม ประนมมือและเหยียดเท้าออกไปหน้าผาม ผู้ช่วยในพิธีกรรมนี้จะนำกระดิ่งที่ใส่ของเช่นมาวางไว้ที่ปลายเท้าของลูกหลานภายในตระกูลผู้นั้น ผู้ที่แต่งตั้งเป็นผีปู่และผีย่าก็จะเข้ามาทำพิธีกรรมให้โดยผีปู่ที่ถือดาบอยู่นั้น จะใช้ดาบไขว้กันวางไปบนศีรษะของลูกหลานผู้นั้น จากนั้นก็จะใช้ดาบที่ไขว้กันเลื่อนผ่านไปตามร่างกายของลูกหลานภายในตระกูล 3 ครั้ง หลังจากนั้นผู้ที่แต่งตั้งเป็นผีย่า ก็จะใช้กิ่งแก้ว 2 กิ่งนั้น ชุบน้ำส้มป่อยที่อยู่ในสรวงมาพรหมเลื่อนผ่านไปตามร่างกายของลูกหลานอีก 3 ครั้งเช่นกัน ผีปู่และผีย่าจะทำอาการเช่นนี้โดยมีความหมายว่าให้ความชั่วร้ายหรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ของลูกหลานผู้นั้นหายไปและลงไปอยู่ในกระดิ่งที่อยู่ตรงปลายเท้าของลูกหลานผู้นั้น หลังจากเสร็จพิธีลูกหรือหลานผู้นั้นก็จะลุกขึ้น และนำกระดิ่งที่อยู่ตรงปลายเท้าถือขึ้นแล้วนำเอาของภายในกระดิ่งไปทิ้งลงในตะกร้าหรือภาชนะที่เตรียมไว้ แล้วจึงนำเอาของเช่นชุดใหม่ใส่ลงไปพิธีกรรมนี้จะต้องทำให้ครบกับจำนวนลูกหลานภายในตระกูลทุกคนที่มีสายเลือดเกี่ยวโยงกันภายในตระกูลเพราะถือว่าจะทำให้คนภายในตระกูลมีความเจริญรุ่งเรืองและหายจากอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ

ภาพประกอบ 71 พิธีการปิดฤกษ์

พิธีกรรมที่ 2 หลังจากพิธีกรรมปิดฤกษ์แล้ว จะเป็นพิธีกรรมเลี้ยงข้าวผีปู่ย่าอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะเรียกการเลี้ยงข้าวในช่วงนี้ว่า “เลี้ยงข้าวตอน” หรือการเลี้ยงข้าวกลางวันแก่ผีปู่ย่านั้นเอง โดยพิธีการเลี้ยงข้าวตอนผีปู่ย่าจะทำเช่นเดียวกับการเลี้ยงข้าววงผีปู่ย่า เพียงแต่อาหารที่จะนำมาเลี้ยง ผีปู่ย่าจะต่างชนิดกันกับเมื่อพิธีการเลี้ยงข้าววงผี ผู้ที่ทำอาหารเลี้ยงจะต้องทำอาหารขึ้นมาใหม่ทั้งสำหรับและจะต้องทำอาหารให้พอกับการเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานในช่วงกลางวันนั้นด้วย เมื่อเลี้ยงข้าววงผีเรียบร้อยแล้วก็ต้องลงท้ายด้วยการพ้อนอาวุธของผีปู่ยารอบต้นแก้ว เป็นการแสดงสัญญาณว่าพิธีในช่วงนี้เสร็จลงแล้ว พิธีกรรมต่อไปก็จะเป็นพิธีกรรมสุดท้ายในช่วงเช้าคือ “พิธีกรรมทำนายไก่”

พิธีกรรมที่ 3 ที่ยังเหลือในช่วงเช้าคือพิธีกรรมทำนายไก่ ซึ่งจะกระทำหลังจากพิธีกรรมเลี้ยงข้าวผีปู่ย่าในช่วงเวลากลางวันเรียบร้อยแล้ว โดยหัวหน้าวงป่าดเมืองจะเป็นผู้ประกอบพิธีการทำนายไก่อัน โดยหัวหน้าวงป่าดเมืองจะนำเอาไก่เครื่องเช่นบนหิ้งผีปู่ย่าลงมา ไก่นี้จะเรียกว่า “ไก่โท” ซึ่งในภาษาล้านนาคำนว่ “โท” จะหมายถึงการผลัดหรือดันของบางอย่างให้ไปข้างหน้าตามทิศทางที่ตนต้องการ ในปัจจุบันนี้ไม่ค่อยมีผู้รู้จักคำนี้มากนัก เนื่องจากเป็นคำโบราณและไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน

เมื่อหัวหน้าวงป่าดเมืองนำไก่โทลงมาแล้ว จึงค่อยนั่งลงต่อหน้าเจ้าภาพ และเจ้าภาพหรือเจ้าของบ้านที่จัดพิธีกรรมการพ้อนผีขึ้นจะเป็นผู้ชายหรือผู้หญิงอาวุโส ที่รองลงมาจากเจ้าผีก็ได้ จะมานั่งลงหันหน้าเข้าหาหัวหน้าวงป่าดเมือง จากนั้นหัวหน้าวงป่าดเมืองก็จะดันเถาที่ใส่ไก่โทสำหรับทำนายให้เจ้าภาพ เจ้าภาพก็จะดันไก่อกลับไปที่หัวหน้าวงป่าดเมือง จะดันกลับไปกี่รอบก็แล้วแต่ เมื่อครบรอบที่ 3 ไก่ที่ใช้ทำนายก็จะมาหยุดที่หัวหน้าวงป่าดเมืองพอดี หัวหน้าวงป่าดเมืองก็จะเริ่มทำนายไก่โดยการฉีกส่วนต่าง ๆ ของไก่ออกมา ได้แก่ หัวไก่ ปีกไก่ทั้ง 2 ข้าง และตีนไก่อีก 2 ข้าง นำมาเรียงกันให้อยู่ตำแหน่งเดิมเมื่อตอนที่ขึ้นส่วนต่าง ๆ เหล่านี้อยู่บนตัวไก่ อาจมีการวางสลับหรือขยับตำแหน่งขึ้นส่วนของไก่อ้างขึ้นอยู่กับว่าเจ้าภาพจะถามอะไร หัวหน้าวงป่าดเมืองก็จะวางขึ้นส่วนของไก่อตามลักษณะหรือตามเหตุการณ์ที่กำลังจะทำนายทายทักกันบางคำทำนายก็อาจจะต้องฉีกขึ้นส่วนของไก่อให้ย่อยลงไปอีก เช่น ดึงปากไก่อออกเพื่อดูกระดูกที่คางของไก่อ คัดลูกตาไก่อเพื่อดูเบ้าในตาไก่อ คำทำนายจะออกมาตามลักษณะขึ้นส่วนของไก่อที่ถูกแยกออกมา

ลักษณะของคำทำนายตามขึ้นส่วนของไก่อัน เช่น ถ้าแกะหัวไก่อออกมาแล้ว คัดลูกตาของไก่อออกดู ถ้าเบ้าในตาไก่อทะลุถึงกัน ก็จะออกคำทำนายว่า ปีนี้คนในตระกูลจะทำมาค้าขายราบรื่นดี ไม่มีสิ่งที่จะมารบกวนหรือไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิต ทุกอย่างจะปลอดภัยไปอย่างดีเช่นเดียวกับเบ้าในตาไก่อที่ไม่มีสิ่งใดมาขวางกั้นระหว่างเบ้าในตาทั้ง 2 ข้าง ถ้าเป็นตีนของไก่อจะนำมาเปรียบเทียบกันดูระหว่างตีนไก่อทั้ง 2 ข้าง โดยจะมีวิธีการเทียบคือเทียบให้ลูกหลานฝ่ายหญิงในตระกูลเป็นตีนไก่อข้างซ้าย ลูกหลานฝ่ายชายในตระกูลเป็นตีนไก่อข้างขวา ถ้าลักษณะตีนไก่อข้างใดเป็นอย่างไร ก็จะออกคำทำนายเช่นนั้น เป็นต้นว่าถ้าตีนไก่อข้างซ้ายเหยียดตรงดี แต่ตีนไก่อข้างขวาทงหงอ ก็อาจจะออกคำทำนาย

ว่า ผู้หญิงในตระกูลมีมากช่วยงานบ้านงานเรือนได้ดีเป็นไปอย่างตลอดรอดฝั่งสามารถพุงครอบครัวไป ได้ดี ส่วนฝ่ายชายในตระกูลมีน้อยไม่ค่อยช่วยงานบ้านงานเรือนเท่าที่ควรจะต้องพึ่งพาฝ่ายหญิงในการประกอบกิจการภายในตระกูลในปีนี้เป็นต้น

คำทำนายต่าง ๆ เหล่านี้จะสืบทอดกันมาภายในวงป่าดเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่สืบทอดเป็นหัวหน้าวงป่าดเมืองต่อ ปัจจุบันวงป่าดเมืองที่มีหัวหน้าวงสืบทอดคำทำนายเช่นนี้ไม่มากนักน้อยวงที่จะทำพิธีกรรมช่วงนี้ได้ดีซึ่งหัวหน้าวงป่าดเมืองวัดเชียงยืนเป็นบุคคลหนึ่งในหัวหน้าวงป่าดเมืองที่ยังสามารถทำนายพิธีกรรมช่วงนี้ได้อยู่

อีกหนึ่งพิธีกรรมแต่จะเป็นพิธีกรรมสั้น ๆ ใช้เวลาไม่มากนัก ก่อนที่จะทำพิธีการเลี้ยงข้าววงายแก่ผีปู่ย่า และจบพิธีกรรมในช่วงเช้าจะมีพิธีกรรมหนึ่ง เรียกว่า “บูชาข้าว” คือพิธีกรรมที่นำข้าวสารที่เตรียมไว้บนหิ้งของผีปู่ย่าวางรวมไว้กับถ้วยที่ใช้พอนในพิธีกรรมพอนถ้วย และของเช่นต่าง ๆ ข้าวที่นำมาบูชานี้จะเป็นข้าวสารข้าวเหนียว 1 ลิตร จะใส่ไว้ในสลุหรือขันเงินที่เตรียมไว้ได้ ลูกหลานภายในตระกูลจะนำข้าวสารนี้มาเทลงบนเสื้อที่ปูไว้กลางผามพิธีกรรม ข้าวสารที่เทลงไว้กลางผามพิธีกรรมจะถือว่เป็นการเทข้าวสารเพื่อเคารพต่อผีปู่ย่าและผีที่คอยรักษาผามพิธีกรรมนี้อยู่ เมื่อเทข้าวสารลงไปก็เลือกกลางผามพิธีกรรมแล้วจะมีการกล่าวคำบอกบูชาเช่นข้าวสารนี้แก่ผีปู่ย่าและผีที่รักษาผามพิธีกรรมเมื่อคำบอกกล่าวเช่นบูชาเสร็จสิ้น ข้าวสารข้าวเหนียวที่ถูกเทไว้กลางผามจะถูกกอบขึ้นใส่กลัดลงไป ในสลุหรือขันเงินตามเดิม ข้าวเหนียวนั้นจะถูกนำไปแช่น้ำทิ้งเอาไว้ เช้าวันรุ่งขึ้นหลังจากพิธีการพอนผีเรียบร้อยแล้ว ข้าวเหนียวจะถูกนำไปนึ่งให้สุก ข้าวเหนียวที่สุกแล้วห้ามลูกหลานภายในตระกูลหรือสัตว์เลี้ยงภายในตระกูลรับประทานเป็นอันขาด จะต้องนำข้าวเหนียวที่นึ่งสุกนี้ไปถวายพระให้หมด ถือว่เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ผีปู่ย่าและผีบรรพบุรุษภายในตระกูลของตน

เมื่อพิธีบูชาข้าวและเลี้ยงผีปู่ย่าเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะเป็นการเลี้ยงข้าวกลางวันแขกที่มาช่วยในงาน แม่ครัวจะยกกับข้าวชนิดเดียวกับที่นำมาเลี้ยงผีปู่ย่าในตอนกลางวัน มาเลี้ยงแขกที่มาช่วยในงานทั้งหมด และหลังจากเลี้ยงข้าวกลางวันเรียบร้อยแล้วก็จะเริ่มเข้าสู่พิธีกรรมช่วงบ่ายต่อไป

การประกอบพิธีกรรมในช่วงบ่าย

พิธีกรรมแรกในช่วงบ่ายจะเริ่มตั้งแต่เวลา 13.00 น. ทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนและเข้าประจำหน้าที่วงป่าดเมืองก็จะเข้าประจำหน้าที่เช่นกัน ซึ่งพิธีกรรมแรกที่จะเริ่มขึ้นในช่วงบ่ายเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “พิธีกรรมบูชาเทียน” เมื่อเริ่มพิธีคนภายในตระกูลก็จะช่วยกันเรียกลูกหลานภายในตระกูลเข้ามาภายในผามพิธีกรรมให้มากที่สุด ลูกหลานภายในตระกูลจะเข้ามานั่งเรียงกันภายในผามพิธีจากนั้นเจ้าบ้านก็จะนำสลุหรือขันเงินใบใหญ่ออกมา เมื่อได้สลุมาแล้วก็จะต้องจัดเตรียมท่อนของต้นกล้วยมาหั้นเป็นแวนโดยให้มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้างเท่ากับก้นของสลุที่เตรียมไว้ จากนั้นนำต้นกล้วยที่หั้น

เป็นแวนไสลงไปที่กิ่งสูงแล้วใช้มีดเจาะรูตรงกึ่งกลางของท่อนกล้วยเพื่อที่จะนำเทียนที่ทำจากขี้ผึ้ง
หนัก 1 บาท เสียบลงไปที่ยกกลางของท่อนกล้วยนั้น เทน้ำไสลงไปใส่สูงให้ท่วมท่อนกล้วยขึ้นมา
ประมาณ 1 นิ้ว ใส่ฝักส้มป่อยลงไปด้วยเพื่อให้น้ำในก้นสูงกลายเป็นน้ำส้มป่อยซึ่งถือว่ามีความ
ศักดิ์สิทธิ์

เมื่อเตรียมเทียนที่จะจุดเรียบร้อยแล้ว แม่ตั้งหรือเจ้าพิธีจะยกสูงขึ้นไปไว้บนหิ้งที่ผีปู่ย่าอยู่
ภายในผามพิธี เก้าผีในตระกูลจะมานั่งตรงหน้าที่ยางสูงนั้น พร้อมกับพานดอกไม้ที่จัดเตรียมไว้
สำหรับเชิญผีปู่ย่าหรือผีต้นตระกูลเข้าทรง วางไว้ตรงหน้า ในพานจะมีดอกไม้และเทียนเล่มเล็กอีก
1 เล่ม เมื่อเริ่มพิธีจะต้องนำเทียนเล่มเล็กนั้นมาจุดเพื่อนำไปจุดต่อกับเทียนเล่มใหญ่ในสูงอีกทีหนึ่ง

เก้าผีจะยกพานนั้นเหนือศีรษะ และกล่าวคำขอขมาต่อผีปู่ย่าที่ได้ล่วงเกินในปีที่ผ่านมา
จากนั้นก็ขอให้ผีปู่ย่าช่วยปกป้องให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พร้อมกับกล่าวคำขอโชคลาภในปีนั้น
ในขณะที่เก้าผีกล่าวคำขอขมาอยู่นั้นลูกหลานภายในตระกูลก็จะพนมมือตามไปด้วย ขณะเดียวกันวง
ปาดเมืองจะบรรเลงเพลงฉัตรไปพร้อมกับพิธีชงนั้นด้วย

หลังจากที่เก้าผีขอขมาและกล่าวคำอธิษฐานเรียบร้อยแล้ว เก้าผีก็จะยืนขึ้นเพื่อจุดเทียน เทียนที่
ใช้จุดขึ้นในพิธีกรรมนี้เป็นเทียนที่ใช้สำหรับเสี่ยงทาย หลังจากเทียนดับลงในกรพ่อนผีพิธีกรรม
สุดท้ายแล้ว เศษเทียนและน้ำตาเทียนจะถูกนำลงมาทำนายโดยหัวหน้าวงปาดเมืองจะเป็นผู้ทำนาย
เช่นเดียวกับพิธีการทำนายไก่ โดยการทำนายเทียนนี้จะเป็นการทำนายเหตุการณ์ทั้งหมด โชคลาภที่
จะเกิดขึ้นภายในปีต่อไปหลังจากประกอบพิธีการพ่อนผีผ่านไปแล้ว

เมื่อเทียนถูกจุดแล้วแม่ตั้งหรือเจ้าพิธีจะนำภาชนะที่เตรียมไว้ในพิธีการย่ำหัวกล้วยในตอนเช้า
เรียกว่า “ก้วยปากปิ่น” โดยแม่ตั้งจะนำก้วยปากปิ่นนั้นไปครอบไว้ที่สูงที่จุดเทียนเอาไว้เพื่อป้องกัน
ไม่ให้เทียนดับ ก่อนจะครอบก้วยปากปิ่นลงไปที่สูง แม่ตั้งก็ต้องเวียนก้วยปากปิ่นนี้เวียนรอบ
ปากสูง 3 รอบ อธิษฐานเพื่อให้คำทำนายในตอนท้ายช่วยชี้ความเป็นไปภายในตระกูลในปีต่อไปแล้ว
จึงทำการครอบก้วยปากปิ่นลงไปที่สูง

ผู้ที่จุดเทียนนั้น หากเก้าผีหรือผู้ที่อาวโสในตระกูลไม่สามารถจะทำหน้าที่จุดเทียนได้
ผู้ที่มาจุดเทียนแทนคือแม่ตั้งหรือเจ้าพิธีซึ่งแม่ตั้งหรือเจ้าพิธีนั้นจะเป็นเสมือนผู้อำนวยการและ
เป็นผู้คอยบอกขั้นตอนในพิธีกรรมไม่ให้มีสิ่งผิดพลาดใด ๆ เกิดขึ้น

ภาพประกอบ 72 การบูชาเทียน

เมื่อนำถ้วยปากปั้นครอบลงไปที่สูงเรียบร้อยแล้ว วงป่าดเมืองจะเปลี่ยนเพลงให้มีจังหวะเร็วขึ้น คือเพลง “ผีมดห้อยผ้า” แก้วผีและลูกหลานในตระกูลจะลุกขึ้นฟ้อนรำ ลูกหลานในตระกูลบางคนจะถูกวิญญาณผู้ล่วงลับไปแล้วในตระกูลเข้าทรงในตอนนั้น การฟ้อนนี้จะใช้เวลาในการฟ้อนประมาณ 2-3 เพลง แล้วแต่เวลาจะมีมากพอหรือไม่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวงป่าดเมืองเป็นผู้กำหนดเพลงและเวลาด้วย เมื่อวงป่าดเมืองเห็นสมควรแก่เวลาในช่วงนั้นแล้วก็จะให้สัญญาณโดยการทอดเพลงลงจบ แม่ตั้งจะยื่นอาวุธทั้ง 4 อย่างให้แก้วผีเพื่อทำการฟ้อน หลังจากฟ้อนอาวุธทั้ง 4 อย่างครบแล้วก็จะถือว่าพิธีการบูชาเทียนเสร็จสิ้นลง

ภาพประกอบ 73 เทียนที่ถูกถ้วยปากปั้นครอบไว้

พิธีกรรมต่อไปจะเป็นพิธีการพ่อนผีภูเขา คำว่า “ภูเขา” นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกชาวต่างชาติที่มา จากตะวันตก และเข้ามาทำงานตั้งรกรากอยู่ในแถบล้านนา นี้ รูปร่างลักษณะของผู้ที่ถูกเรียกว่าภูเขา จะมีลักษณะสูงใหญ่ จมูกโด่ง ตาคม อาจมีผิวสีขาวยหรือดำก็ได้ เพื่อความสะดวกในการเรียกชาว ล้านนาจึงเรียกคนเหล่านี้รวมกันว่า เป็นคนภูเขากันหมด สีผิวนั้นก็อาจจะแบ่งความแตกต่างของเชื้อ ชาติซึ่งเป็นลักษณะเดียวที่จะแยกเชื้อชาติของกลุ่มชนภูเขานี้ว่าจะเป็นชาวตะวันตกหรือชาวเปอร์เซีย ที่สำคัญชนชาติภูเขานี้จะมีฐานะเป็นผู้ที่มีหน้ามีตาในสังคมเป็นที่เคารพยกย่องนับถือของคนทั่วไป การพ่อนผีในชั้นตอนนี้จึงมีขึ้นเพื่อระลึกถึงผู้ที่มีฝีมือบรรพบุรุษเป็นชนชาติภูเขากัน

การพ่อนผีภูเขา ผู้พ่อนจะเป็นลูกหลานภายในตระกูลและจะแต่งตัวด้วยชุดสีขาว โปกผ้าสีขาว และจะต้องมีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไปจึงจะสามารถพ่อนผีภูเขานี้ได้ เพื่อให้ดูเป็นที่น่าเคารพของผู้ที่มาเป็น แขกในพิธีกรรม แต่ถ้าจะให้ถูกต้องตามพิธีกรรมแล้วเกาฬจะต้องเป็นผู้พ่อน ผีภูเขานี้เอง ถ้าผู้ที่เป็นเกาฬ ไม่สามารถพ่อนผีได้จะเป็นหน้าที่ของแม่ตั้งหรือเจ้าพิธีต้องทำการพ่อนผีภูเขานี้ให้

อุปกรณ์ที่จะต้องจัดเตรียมในพิธีกรรมนี้คือ กะละมังใบใหญ่ 1 ใบ ในกะละมังนั้นจะใส่ของ เช่นที่มีอยู่เช่นเดียวกับในถ้วยที่ใช้ประกอบพิธีการพ่อนผีด้วยจัดเตรียมเอาไว้ และจะต้องเพิ่มของเช่นแต่ ละอย่างเข้าไปอีกอย่างละ 1 ชิ้น ดังนั้นในกะละมังที่ใส่ของเช่นจึงประกอบไปด้วยของเช่นดังนี้คือ

1. ลูกหมาก	2 ลูก	4. ข้าวเหนียว	2 บั๊น
2. เมียง	2 คำ	5. แคนหมู	2 ชิ้น
3. บุหรี่ขี้เอย	2 มวน	6. กลัวย่น้ำว่า	2 ลูก
7. เนื้อมะพร้าวอ่อน	2 ชิ้น	10. ปลาแห้ง	2 ตัว
8. ขนมแพ่แล่ขาว	2 ชิ้น	11. กววยดอกไม้	2 กววย
9. ขนมแพ่แล่แดง	2 ชิ้น	12. กววยพลู	2 กววย

เมื่อผู้พ่อนผีภูเขาแต่งตัวเสร็จเรียบร้อยแล้ววงปาดเมืองจะเริ่มบรรเลงเพลง เพลงที่ใช้ในช่วงนี้ จะเป็นเพลงที่ใช้ในพิธีกรรมนี้โดยเฉพาะเรียกว่า “เพลงผีภูเขา” เมื่อวงปาดเมืองเริ่มบรรเลงผู้พ่อนผี ภูเขานี้จะนำเอาเมล็ดสั้น 2 เล่มมาถือไว้ในมือ ภายในหมามพิธีกรรมจะมีลูกหลานภายในตระกูลล้อมวงกัน อยู่จนเต็มภายในหมามพิธีกรรม และจะมีลูกหลานภายในตระกูลอีกคนหนึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ กะละมังใบ ใหญ่ที่ใส่ของเช่นเอาไว้ ผู้พ่อนผีภูเขานี้จะยื่นมือ 2 เล่มนั้นให้กับลูกหลานที่นั่งเฝ้ากะละมังนั้นอยู่ เมื่อลูกหลานรับเมล็ดสั้น 2 เล่มนั้นมาจากผีภูเขานี้แล้ว ก็จะนำเอาของเช่นที่อยู่ภายในกะละมังนั้นเสียบไป ที่ปลายมีดเล่มละ 1 ชิ้น โดยของเช่นนั้นจะเป็นของที่คู่กัน เมื่อเสียบของเช่นเรียบร้อยแล้วลูกหลานก็ จะส่งมีดคืนให้กับผีภูเขา ผู้พ่อนผีภูเขานี้จะรับเอาเมล็ดสั้นกลับคืนไป แล้วจะพ่อนผีอยู่ในหมาม พิธีกรรมพร้อมกับจะยื่นของเช่นที่ติดอยู่บนปลายมีดไปทางหิ้งผีปู่ย่าก่อนเป็นอันดับแรกจากนั้นก็ยื่น มีดไปในทิศทางที่วงปาดเมืองอยู่ วงปาดก็จะทำเสมือนว่าดมสิ่งของที่ติดอยู่บนปลายมีดนั้น จากนั้นผี

กุลาที่จะยื่นมีดนั้นให้กับลูกหลานภายในตระกูลที่นั่งล้อมวงกันอยู่เพื่อทำอาการกริยาตมสิ่งของที่ติดอยู่บนปลายมีดนั้นเช่นกัน ฝีกุลาจะยื่นของเช่นนั้นให้กับผู้ที่มีอายุโสมมากที่สุด ในตระกูลก่อน ไล่เรียงอายุจนไปถึงคนที่มีอายุน้อยที่สุด เมื่อฝีกุลายื่นของเช่นนั้นไปในทางผู้ใดแล้วผู้นั้นจะต้องเอ่ยคำว่า “หอม” พร้อมกับทำอาการสูดตมไปด้วย ทำเช่นนั้นจนครบตามจำนวนของลูกหลานภายในตระกูล และจะต้องนำของเช่นนั้นกลับวางคืนที่กะละมังหลังจากให้ทุกคนภายในผามพิธีกรรม สูดตมเรียบร้อยแล้ว

ภาพประกอบ 74 การพ้อนฝีกุลา

ในพิธีกรรมนี้ผู้ที่พ้อนเป็นฝีกุลาจะต้องทำตามขั้นตอนจนครบตามจำนวนของเซ่นทั้งหมดที่อยู่ภายในกะละมัง และสิ่งสุดท้ายที่จะนำมาเสียบไว้ที่ปลายมีดคือปลาแห้ง 2 ตัว เมื่อนำปลาแห้งให้วางปาดและลูกหลานทำการตมจนครบแล้ว ลูกหลานในตระกูลจะรับมีดที่เสียบปลาแห้งเอาไว้ แล้วดึงออกจากริมลูกหลานภายในตระกูลผู้ที่เฝ้ากะละมังของเซ่นอยู่นั้นจะส่งปลาแห้งคืนให้กับผู้ที่เป็นฝีกุลา ฝีกุลาจะรับปลาแห้งนำไปคาบไว้ที่ปาก หลังจากนั้นจะนำเอาผ้าขาวผืนหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่คลุมไปจนถึงเอวได้ นำมาคลุมศีรษะตนเอง จะมีลูกหลานภายในตระกูลอีกคนหนึ่งและถูกเรียกว่า “แมว” มีผ้าสีขาวคล้องคอเอาไว้ ฝีกุลาจะนั่งลงกลางผามพิธีหน้าหิ้งผีปู่ย่าโดยมีผ้าขาวคลุมอยู่ ผู้ที่ถูกเรียกว่าเป็นแมวจะมุดเข้าไปในผ้าคลุมของผู้ที่เป็นฝีกุลาเอาศีรษะชนกับผู้ที่เป็นฝีกุลา จากนั้นแมวก็จะคาบปลาแห้งจากปากของฝีกุลา เมื่อคาบปลาแห้งได้แล้วฝีกุลา ก็จะยกผ้าคลุมผืนสีขาวคลุมไปให้กับแมว แล้วฝีกุลาจะมุดออกมา ผู้ที่เป็นแมวจะคลุมผ้าที่ฝีกุลาให้พร้อมกับคาบปลาแห้งไว้ในปากแล้ววิ่งออกไปจากผามอย่างรวดเร็ว

เมื่อแมวที่แสดงโดยลูกหลานคาบปลาแห้งมาได้แล้ว ก็จะคาบปลาแห้งนั้นวิ่งเข้าไปในห้องของ
 เก้าอี้ และจะนำเอาปลาแห้งคาบวางไว้ที่กลางที่นอนของเก้าอี้ ปลาแห้งนั้นจะถูกเรียกว่า “ปลาเงิน
 ปลาทอง” หลังจากแมวคาบปลาแห้งวางไว้บนที่นอนแล้ว แมวนั้นก็ถือว่านำเงินทอง โชคลาภเข้าสู่
 บ้านและจะถือว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรมในการพ้อนผีภูเขา ต่อจากนั้นจะเป็นการพ้อนปล่อย 1 รอบ วงป่าด
 เมืองจะต้องกะเวลาการพ้อนปล่อยในรอบนี้ให้อยู่ในเวลาไม่เกินบ่าย 2 โมง

ภาพประกอบ 75 การคาบปลาแห้งของผีภูเขา

พิธีกรรมต่อจากการพ้อนผีภูเขาจะเป็นพิธีกรรมพ้อนผีเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งการพ้อนผีเจ้าเชียงใหม่
 จะหมายถึงผีเจ้านายชั้นสูง ผู้พ้อนเป็นผีเจ้าเชียงใหม่จะต้องแต่งตัวด้วยโสร่งสีสดใส่ ใส่เสื้อม่อฮ่อม
 หรือเสื้อผ้าที่มีลวดลายสวยงามบ่งบอกถึงฐานะของชนชั้นปกครองในสมัยก่อน อาจจะเป็นผ้าไหมที่มี
 ลวดลายสวยงาม มีปอยผมมัดเข้ากับผมจริง 1 ปอย เป็นการต่อผมให้ยาวเพื่อแสดงถึงฐานะเจ้าเมือง
 เชียงใหม่ในสมัยนั้น ซึ่งมักจะไว้ผมให้ยาวถึงหลัง

ผู้ที่พ้อนเป็นผีเจ้าเชียงใหม่จะต้องสวมใส่หมวกทรงแบนที่มียอดแหลมเรียกหมวกชนิดนี้ว่า
 “กูปละแอ” ซึ่งกูปละแอนี้จะถือเป็นเอกลักษณ์ของผีเจ้าเมืองเชียงใหม่และจะหมายถึง
 ยศถาบรรดาศักดิ์ของเจ้าเมืองเชียงใหม่ด้วย

ภาพประกอบ 76 กุ๊บละแอบและของใช้ภายในพิธีกรรมฟ้อนผี

ผีเจ้าเซียงใหม่จะแต่งตัวจากในผามพิธีกรรมเมื่อเริ่มพิธีในขั้นตอนนี้วงป่าดเมืองจะเริ่มบรรเลงเพลงผีเจ้าเซียงใหม่ก็จะออกมาจากผามพิธีกรรมเพื่อทำการฟ้อนรอบต้นแก้วที่อยู่หน้าผามพิธีกรรม เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมช่วงนี้คือเพลงเหยงหลวง เมื่อผีเจ้าเซียงใหม่ออกมาแล้วก็จะเดินไปฟ้อนรอบต้นแก้วหน้าผามพิธีกรรม 3 รอบ ผู้ที่เป็นแม่ตั้งหรือเจ้าพิธีจะเตรียมอาวุธ 4 ชนิดไว้ให้ หลังจากผีเจ้าเซียงใหม่ฟ้อนรอบต้นแก้วครบ 3 รอบแล้ว แม่ตั้งก็จะทยอยยื่นอาวุธทั้ง 4 ให้กับผีเจ้าเซียงใหม่ที่ละชนิด เมื่อผีเจ้าเซียงใหม่รับอาวุธมาแล้วก็จะนำกลับไปฟ้อนรอบต้นแก้วอีกครั้งหนึ่ง ฟ้อนเช่นนี้จนครบอาวุธทุกชนิด และถือว่าเป็นการเสร็จสิ้นพิธีกรรมการฟ้อนผีเจ้าเซียงใหม่

ภาพประกอบ 77 พิธีการฟ้อนผีเจ้าเซียงใหม่

การพ่อนผีเจ้าเชียงใหม่นั้นจะเป็นการพ่อนคนเดียว ในความหมายของพิธีกรรมพ่อนผีเจ้าเชียงใหม่นี้ น่าจะเป็นการระลึกถึงความสำคัญของเจ้านายฝ่ายเหนือที่เคยปกครองนครเชียงใหม่สมัยก่อน ทั้งยังเป็นการแสดงความเคารพแก่เจ้านายผู้ครองนครเชียงใหม่สมัยก่อนด้วย

หลังจากพิธีการพ่อนผีเจ้าเชียงใหม่เสร็จสิ้นแล้ว พิธีกรรมต่อไปจะเป็นการพ่อน“ผีสามตัว” ผู้ที่จะมาพ่อนผีสาม ตัวนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีอายุไล่รองลงมาจากเก้าผี โดยจะใช้ผู้ที่มีอายุไล่ 3 คน และร่างกายจะต้องสมบูรณ์ไม่มีโรคประจำตัว ปวดข้อ ปวดเข่า จะแต่งกายด้วยการนุ่งใส่รังสีสวดใส่โพกผ้าที่ศีรษะ สวมเสื้อสีสวดตัดดอกไม้หอมไว้บนศีรษะ และในมือก็จะถือดอกไม้หอมไว้ด้วย

ในพิธีกรรมลูกหลานภายในตระกูลที่ไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรม จะเดินแจกดอกไม้หอมต่าง ๆ ให้แก่ญาติและแขกที่มาร่วมในพิธีกรรม ผู้ที่พ่อนเป็นผี สามตัวเมื่อแต่งตัวเรียบร้อยแล้วก็จะเริ่มพ่อนออกมาจากผามพิธีกรรม โดยลักษณะจะยืนเรียงต่อกัน 3 คน เป็นแถวหน้ากระดาน ผีคนกลางจะใช้แขนทั้ง 2 ข้าง คล้องแขนผีคนที่อยู่ทางซ้ายและทางขวาเอาไว้ ผู้ที่เป็นผีทางซ้ายและทางขวาจะใช้มือข้างที่เหลืออยู่พ่อนรำเดินไปรอบต้นแก้วที่อยู่หน้าผามพิธี 3 รอบ

ภาพประกอบ 78 พิธีกรรมพ่อนผีสามตัว

เมื่อผีทั้ง 3 พ่อนรอบต้นแก้วครบ 3 รอบแล้ว จะหยุดพ่อนพร้อมกับกวักมือเรียกผู้ที่มีดอกไม้หอมอยู่ในมือ เมื่อผู้ที่มีดอกไม้หอมอยู่ในมือเดินมาหาผีสามตัว จากนั้นผู้ที่เดินมาหาผีสามตัวก็จะยื่นดอกไม้ของตนให้กับผีสามตัว ผีสามตัวก็จะยื่นดอกไม้หรือพวงมาลัยดอกไม้ที่ถืออยู่ในมือแลกกับผู้ที่เดินเข้ามานั้น การแลกเปลี่ยนดอกไม้นี้ถือเป็นการแลกเปลี่ยนเอาโชคลาภ เงินทอง ความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่เข้ามาแลกดอกไม้กับผีสาม ตัวนั้น

ผีสาม ตัวนั้นในพิธีกรรมการพอนผีจะหมายถึง ผีปู่ 1 ตน ผีย่า 1 ตน และผีเทวดาอารักษ์ 1 ตน พิธีกรรมการพอนผีสามตัวนี้จะหมายถึงผีปู่ย่าและผีเทวดาอารักษ์ ภายในบ้านเมือง เดินทางมาขอบ ไชยลาภความเป็นสิริมงคลให้แก่ลูกหลานภายในตระกูลของผู้ที่ประกอบพิธีการพอนผีให้มีความอยู่เย็นเป็นสุขและมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน

เมื่อการแลกเปลี่ยนดอกไม้กับผีสามตัวเรียบร้อยแล้ว ผีสามตัวก็จะพอนในกิริยาอาการ เช่นเดิมจากที่พอนออกมาจากผาม พอนเดินกลับเข้าไปภายในผามพิธีกรรมอีกครั้ง จากนั้นผีสามตัว จะนั่งล้อมวงกันภายในผาม แม่ตั้งที่อยู่ในผามพิธีกรรมจะส่งกระจก หวี และแป้งดินสอพอง ให้กับผีสามตัว ผีสามตัวก็จะรับเอาสิ่งของต่าง ๆ นั้น มาแต่งตัวโดยจะยื่นของแต่งตัวต่าง ๆ เหล่านั้นเปลี่ยนกันไปตามผลัดกันส่งกระจกบ้าง ผลัดกันทาแป้งบ้าง ผลัดกันหวีผมบ้าง ถือว่าเป็นการแต่งตัวเพื่อให้สวยงาม ทำให้สภาพแวดล้อมในพิธีมีความสวยงามตามไปด้วย ทำให้บรรยากาศภายในงาน สนุกสนาน เพราะผีสามตัวจะช่วยกันแต่งตัวและเล่นกันไปอย่างสนุกสนาน ในขณะที่นางพ้าดเมืองก็จะบรรเลงเพลงปราสาทไหว หรือเพลงแห่หงษ์หลวงไปเรื่อย ๆ

ภาพประกอบ 79 การแต่งตัวของผีสามตัว

หลังจากที่ผีสามตัวแต่งตัวเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลจะยกสำรับกับข้าวเข้ามา ภายในบริเวณผามพิธีกรรม ในขันโตกหรือสำหรับกับข้าวนั้นจะมีไก่ต้มสามตัว มะพร้าวสามลูก ข้าวเหนียวสามกระต๊อบ ผีสามตัวจะฉีกไก่แล้วดม และแจกจ่ายให้กับลูกหลานภายในตระกูลแบ่งปันกันกินกันอย่างทั่วถึง พิธีกรรมช่วงนี้จะถือว่าเมื่อผีสามตัวฉีกไก่ให้ลูกหลานแบ่งปันกันกิน เป็นการแบ่ง ความอุดมสมบูรณ์ ไชยลาภ ความเจริญรุ่งเรืองให้กับลูกหลานภายในตระกูล

เมื่อผีสามตัวติดไม้ตีแจกจ่ายให้กับลูกหลานภายในตระกูลเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลก็จะยกส้อมรับกับข้าวออก และจะนำอุปกรณ์การเล่นสะบ้าออกมาผีสามตัวจะเล่นสะบ้ากับลูกหลานอย่างสนุกสนาน อุปกรณ์ที่ใช้จะเป็นผลสะบ้าเสียบแกนกลางด้วยไม้ไผ่ทำเป็นลักษณะเหมือนกับลูกข่าง ลูกสะบ้าหนึ่งชุดจะมีสี่ลูก และจะมีลูกสะบ้าอีกหนึ่งชุด ซึ่งชุดที่สองนี้จะไม่มีการเสียบแกนกลางที่ทำด้วยไม้ไผ่ ผีสามตัวจะหมุนก้านลูกข่างที่ทำจากลูกสะบ้าชุดแรกให้หมุนอยู่กลางผาม พิธีกรรมลูกหลานภายในตระกูลจะโยนลูกสะบ้าชุดที่สองให้กระทบกับลูกข่างที่ผีสามตัวหมุนอยู่เมื่อลูกสะบ้ากระทบกับลูกข่างที่หมุนอยู่แล้วหยุดจะถือว่าผีสามตัวแพ้เป็นการเล่นสะบ้าแบบโบราณ การเล่นสะบ้านี้จะเล่นกันอย่างสนุกสนานครื้นเครง

ภาพประกอบ 80 ลูกสะบ้าที่ผีสามตัวใช้เล่น

การเล่นสะบ้านี้จะถูกเล่นในกระดังที่เตรียมไว้ และจะเล่นไปสักระยะหนึ่งโดยประมาณยี่สิบนาที่ที่จะหยุดเล่น เมื่อหยุดเล่นสะบ้าแล้วผีที่อยู่หนึ่งในสามของผีสามตัวจะทำการคว่ำกระดังตรงกลางผามพิธีกรรมนั้น ต่อไปเหล่าลูกหลานจะนำดอกไม้ข้าวตอกโปรยเข้าไปในผามพิธีกรรม ในขณะที่ผีสามตัวอยู่ในผามพิธีกรรม หลังจากที่ลูกหลานโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปหาผีสามตัวแล้วผีสามตัวจะกอบกลีบดอกไม้และข้าวตอกที่กระจายอยู่ในผามพิธีกรรม โปรยกลับไปหาลูกหลานที่ล้อมรอบอยู่ภายในผามพิธีกรรม เสมือนกับผีสามตัวจะอวยพรให้โชคดี ให้ความอยู่เย็นเป็นสุขให้กับลูกหลานภายในตระกูล หลังจากที่ผีสามตัวโปรยดอกไม้ข้าวตอกกันจนเป็นที่สนุกสนานเฮฮาในหมู่ลูกหลานแม่ตั้งหรือเจ้าพิธีก็จะเชิญผีสามตัวออกไปพ่อนที่รอบต้นแก้วหน้าผามพิธีกรรมโดยยื่นอาวุธทั้งสี่ชนิดให้ผีสามตัวได้พ่อนเพื่อเป็นการบอกสัญญาณว่าพิธีกรรมพ่อนผีสามตัวได้เสร็จสิ้นลงแล้ว

ขั้นตอนต่อจากการฟ้อนผีสามตัวจะเป็นการฟ้อนปล่อยอีกหนึ่งรอบ เป็นการให้ผีในสายตระกูลที่เชิญมาร่วมภายในพิธีได้ฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนาน หลังจากพิธีกรรมการฟ้อนผีสามตัวนี้ พิธีกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญได้เสร็จสิ้นลงแล้ว การฟ้อนปล่อยหลังการชวงการฟ้อนผีสามตัวนี้จะเป็นช่วงที่ผีต่างตระกูลจะได้ร่วมฟ้อนและทำความรู้จักกัน เพลงที่ใช้ในการฟ้อนปล่อยช่วงนี้จะเป็นเพลงผีมด ห้อยผ้า เมื่อเพลงผีมดห้อยผ้าจบลงวงป่าดเมืองก็จะเปลี่ยนเพลงเป็นเพลงที่ใช้ในการรำวงสมัยก่อนซึ่งเป็นเพลงที่มีจังหวะสนุกสนาน เช่น เพลงเปิดประสาธ เพลงกระต่ายลอยคอ เพลงแม่โขงแม่ปิง เพลงมอญลำปาง เป็นต้น พิธีกรรมการฟ้อนปล่อยช่วงนี้จะไม่พิธีรีตองอะไรมากนัก เป็นการฟ้อนรำเพื่อการสนุกสนานเพียงอย่างเดียว การฟ้อนปล่อยช่วงนี้จะถูกกำหนดระยะเวลาอย่างน้อยสามรอบ แต่ละรอบอาจมีความยาวของเพลงบรรจุกอยู่หลาย ๆ เพลง ผีในสายตระกูลเดียวกันจะฟ้อนรำกันอย่างสนุกสนาน และแต่ละรอบของการฟ้อนจะมีเวลาไม่มากนัก วงป่าดเมืองจะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาในการฟ้อนปล่อยแต่ละรอบให้อยู่ในเวลาที่กำหนด และการฟ้อนปล่อยนี้จะจบลงด้วยการฟ้อนอาวุธดีประเภทเช่นเดียวกับการฟ้อนในรอบอื่น ๆ

การปล่อยในช่วงบ่ายนี้วงป่าดเมืองจะกำหนดเวลาให้อยู่ภายในเวลาไม่เกิน 16.00 น. จากเวลา 16.00 น. นี้ พิธีกรรมต่อจากการฟ้อนปล่อยจะเป็นพิธีการเล่นน้ำปีใหม่ หรือพิธีเล่นน้ำสงกรานต์ของภาคกลาง บางตระกูลจะเรียกพิธีกรรมนี้ว่าการฟ้อนผีป่าวผีสาว แต่การปฏิบัติของผีที่ฟ้อนในพิธีอาจจะไม่เหมือนกันในบางตระกูล

ภาพประกอบ 81 การเล่นน้ำปีใหม่หรือการฟ้อนผีป่าวผีสาว

การฟ้อนพิธีกรรมนี้จะมีผู้แต่งตัวเป็นผู้หญิง 2 คนและผู้ชาย 2 คน แทนด้วยผีปู่ ผีย่า ผีตา และผียาย ในสมัยยังเป็นหนุ่มเป็นสาว ผีปู่กับผีตาจะแต่งตัวด้วยสะโหร่งสีสดใสและโปกผ้าด้วยผ้าหลากสี ส่วนผีย่ากับผียายจะมีช่อดอกไม้ติดไว้ที่ปรอยผมเป็นพวงยาวและนุ่งสะโหร่งสีสดใสเช่นกัน ผีผู้ชาย 1 ตน จะสวมหมวกทรงแหลมคล้ายงอบและคล้องคอด้วยเขากะทิงซึ่งจะเรียกว่า “แผนงเฝ้า”

เมื่อแต่งตัวเรียบร้อยก็จะทำที่เดินออกจากผามพิธีกรรมเตรียมตัวออกเที่ยวเล่นน้ำปีใหม่หรือเล่นน้ำสงกรานต์ตามพิธีอย่างภาคกลาง ผีปู่ ผีย่า ผีตา และผียายนั้นจะถือสลุงคนละใบ ช้างในสลุงจะใส่น้ำขมิ้นส้มป่อย พร้อมกับกิ่งแก้วมดรวมกันเป็นช่อ ผีปู่ ผีย่า ผีตา และผียายที่ออกเที่ยวเล่นน้ำปีใหม่นั้น จะนำกิ่งดอกแก้วชูปน้ำส้มป่อยในสลุง และจากนั้นจะนำไปพรมรดเล่นกับแขกที่มาร่วมงานในงาน เมื่อผีทั้ง 4 ฟ้อนออกมาจากผามพิธีกรรมจะฟ้อนตรงไปที่หอผีปู่ย่าที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านก่อน นำน้ำขมิ้นส้มป่อยไปพรมตรงหอผีปู่ย่านี้ ผีทั้ง 4 จะช่วยกันพรมน้ำไปที่หอผีปู่ย่าคนละ 3 ครั้ง จากนั้นก็จะเดินมาที่นั่งของแขกที่มาร่วมงาน แล้วกันพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยไปที่แขกอีกคนละ 3 ครั้ง หลังจากพรมน้ำให้แขกที่มาร่วมงานแล้ว ก็จะเดินเข้าไปในผามพิธีกรรมอีกครั้ง แล้วพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยไปที่หิ้งของผีปู่ผีย่า ภายในผามพิธีกรรมอีกคนละ 3 ครั้ง จากนั้นจึงเดินออกมาจากผามพิธีกรรมนำน้ำขมิ้นส้มป่อยไปพรมที่ต้นแก้วหน้าผามพิธีกรรมคนละ 3 ครั้งเช่นกัน และเมื่อพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยไปที่ต้นแก้วเรียบร้อยแล้วผีทั้ง 4 ก็จะหันหน้าเข้าสู่ผามพิธีกรรมและพรมน้ำขมิ้นส้มป่อยไปที่หลังคาผามพิธีกรรมเป็นจำนวนอีกคนละ 3 ครั้ง น้ำขมิ้นส้มป่อยที่เหลืออยู่ ผีทั้ง 4 ก็จะนำไปรดที่ต่างๆของบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลและนำมาเล่นกับแขกภายในงานอย่างสนุกสนาน เมื่อการเล่นน้ำปีใหม่เสร็จสิ้นผีทั้ง 4 ก็จะนำอาวุธ 4 ชนิดออกมาฟ้อนเพื่อเป็นสัญญาณว่าการฟ้อนในพิธีกรรมช่วงนี้ได้เสร็จสิ้นลงแล้ว

พิธีกรรมต่อไปจะเป็นการละเล่นต่างๆ โดยจะใช้เวลาต่อเนื่องกันไปซึ่งจะไม่มีการพักเพราะเนื่องจากการฟ้อนในช่วงนี้อยู่ในช่วงอารมณ์ที่สนุกสนาน การละเล่นจะเริ่มด้วย “การชนไก่” เจ้าภาพหรือลูกหลานภายในตระกูลจะเชิญตัวแทนจากแขกที่มาร่วมงานโดยจะให้เป็นตัวแทนของหมู่บ้านที่แขกที่มาร่วมงานอาศัยอยู่ให้ได้ครบแปดหมู่บ้าน ในแปดหมู่บ้านนี้จะรวมหมู่บ้านของเจ้าภาพอยู่ด้วย และจะได้ไก่ที่ใช้ชน 4 คู่

ไก่ที่นำมาชนกันจะใช้ผ้ามัดตามแนวยาวแล้วขมวดปมตรงปลายด้านหนึ่งทำเป็นหัวไก่ ไก่ชนที่ทำจากผ้านี้จะมีความยาวประมาณ 1 เมตร เมื่อจะทำการชนไก่ ไก่ชนทั้งหมดจะเข้ามาชนร่วมกันที่ลานต้นแก้วหน้าผามพิธีกรรม การชนไก่นี้เป็นความวุ่นวายปนความสนุกสนาน ผีที่ทรงที่เป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านจะถือไก่ที่ทำจากผ้าอยู่ในมือ จากนั้นก็จะนำไก่ที่ทำจากผ้าเข้าคล้องหันเป็นรูปกากบาท และต่างฝ่ายต่างก็ดิ้นกันจนกว่าจะรู้แพ้หรือชนะกัน การชนไก่นี้จะมีไก่คู่เอกคือไก่ของเจ้าภาพเองกับไก่ต่างบ้านที่มาทำชิง ซึ่งในการชนไก่คู่เอกนี้ โดยมารยาทของผู้ทำชิงแล้วจะต้องให้ไก่

เจ้าบ้านเป็นผู้ชนะ ไก่บ้านอื่นที่มาทำชิงจะต้องยอมแพ้โดยเป็นมารยาทที่รู้จักกัน หลังจากที่อยู่แพ้ชนะกันแล้วไก่ที่เป็นฝ่ายชนะจะเข้าไปในผามพิธีกรรม ฝัปปูย่าที่นั่งรออยู่ในผามพิธีกรรมก็จะผูกข้อมือกับเจ้าของไก่ชนที่ชนะพร้อมกับมอบรางวัลเพื่อรับไก่ที่ถือว่าเป็นไก่มงคลนั้นเอาไว้

ภาพประกอบ 82 การเล่นชนไก่

พิธีกรรมต่อไปที่ต่อจากการชนไก่จะไม่มีการหยุดพัก เพราะหลังจากพิธีกรรมการเล่นน้ำปีใหม่นี้แล้ว พิธีกรรมทุกขั้นตอนต่อนั้นจะเป็นพิธีกรรมที่ต่อเนื่องกัน และเพื่อเป็นการบังคับเวลาให้อยู่ในช่วงเวลาที่กำหนด อีกทั้งยังเป็นช่วงเวลาที่สนุกสนาน จึงไม่มีพิธีกรรมที่ยุ้งยากมาขึ้นระหว่างพิธีกรรม ช่วงนี้ หลังจากพิธีกรรมชนไก่เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว จากนั้นจะเป็นพิธีกรรมการแห่บอกลไฟ ซึ่งลักษณะของบอกลไฟนั้น จะทำขึ้นจากก้านกล้วยหลายๆ ท่อนมัดรวมกัน ปล่อยให้ก้านกล้วยก้านหนึ่งให้ยาวทำเป็นหางของบอกลไฟ บอกลไฟนี้จะถูกตกแต่งด้วยดอกไม้หลากสี

บอกลไฟที่ทำจากก้านกล้วยนี้จะถูกตกแต่งอย่างสวยงาม และจะถูกนำไปวางไว้ด้านข้างของผามพิธีกรรม เมื่อเริ่มพิธีกรรมการแห่บอกลไฟ ลูกหลานภายในตระกูลและแขกที่มาร่วมงานก็จะช่วยกันนำเอาบอกลไฟนั้นออกมาตั้งเป็นขบวนแห่ แล้วจึงแห่รอบต้นดอกแก้วที่อยู่หน้าบริเวณผามพิธีกรรม 3 รอบ เมื่อครบรอบการแห่รอบที่ 3 แล้วบอกลไฟนั้นก็จะถูกทำเหมือนว่าถูกจุดไฟขึ้น เจ้าภาพหรือลูกหลานภายในตระกูลที่ถือบอกลไฟนั้นแห่มา ก็จะพุงบอกลไฟนั้นออกไปทางด้านหน้าของผามพิธีกรรม หลังจากบอกลไฟนั้นถูกพุงออกไปแล้วก็ถือว่าพิธีกรรมในช่วงนี้เป็นอันเสร็จสิ้นลง พิธีกรรมช่วงนี้บอกลถึงว่า เมื่อลูกหลานภายในตระกูลได้รับของดี โชคลาภ เงินทอง และความเป็นสิริมงคลจากฝัปปูย่าแล้ว ก็ได้มีการเฉลิมฉลองเกิดขึ้น โดยการจุดบอกลไฟเป็นสัญลักษณ์ในการเฉลิมฉลองครั้งนี้

ภาพประกอบ 83 การแห่บอไฟ

พิธีกรรมต่อจากการแห่บอไฟแล้ว จะเป็นพิธีกรรม “การคล้องช้าง” พิธีกรรมนี้จะต้องมีผู้แสดงเป็นช้าง เจ้าภาพหรือเจ้าบ้านจะเลือกจากแขกที่มาร่วมภายในงาน ลูกหลานภายในตระกูลหรือนักดนตรีวงปาดเมือง ผู้ที่เป็นช้างจะต้องเลือกผู้ที่มีรูปร่างใหญ่โต กำยำแข็งแรง และผู้ที่เป็นช้างในช่วงพิธีกรรมนี้เวลาอยู่ในพิธีกรรมจะต้องเปลือยกายท่อนบนออก บางตระกูลการฟ้อนผีก็จะให้ผู้ที่เป็นช้างทาตัวด้วยน้ำมันเพื่อทำให้ตัวลื่นก็มี ผู้ที่แสดงเป็นช้างนั้นเมื่อเริ่มพิธีจะต้องเดินออกมาจากด้านหลังของผามพิธีกรรมและมานั่งรออยู่บริเวณใต้ต้นดอกแก้วหน้าผามพิธีกรรม เมื่อเริ่มพิธีกรรมผู้ที่เป็นช้างจะต้องพยายามหนีผู้ที่จะเข้ามาเพื่อใช้ผ้าคล้องตน ลูกหลานภายในตระกูลซึ่งส่วนมากจะคัดแต่ผู้ที่เป็นผู้หญิงจำนวนประมาณ 10 คน มาแต่งตัวด้วยการนุ่งสะโหร่ง ในมือจะถือผ้าที่มีความยาวประมาณ 1 เมตร คนละผืน เมื่อเริ่มการคล้องช้างลูกหลานที่เป็นผู้หญิงที่ถูกคัดเลือกจะเริ่มเอาน้ำมาสาดผู้ที่เป็นช้างและสาดเล่นกันอย่างสนุกสนาน บางคนก็ไล่ต้อนเพื่อคล้องผู้ที่เป็นช้างไล่กันเป็นที่สนุกสนาน จนเมื่อมีผู้ที่สามารถคล้องช้างได้สำเร็จและพยายามดึงช้างเข้าไปในผามพิธีกรรมผู้ที่เป็นช้างจะถูกดึงเข้าไปในผามพิธีกรรมและจะถูกนำไปให้แก่ผีปู่ย่าที่นั่งรออยู่ภายในผามพิธีกรรม

ภาพประกอบ 84 พิธีการคล้องช้าง

หลังจากความสนุกสนานต่างๆได้ผ่านไปแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลที่สามารถคล้องช้างได้ก็จะตั้งช้างเข้าไปในผามพิธีกรรม เก้าอี้ที่ทรงฝักฝักจะนั่งรออยู่ภายในผามพิธีกรรม เมื่อลูกหลานที่คล้องช้างได้นำผู้ที่เป็นช้างเข้าไปหาฝักฝักที่นั่งอยู่ภายในผามพิธีกรรม ฝักฝักก็จะใช้ดาบสายสิญจน์ผูกข้อมือให้กับช้างพร้อมกับลูบน้ำมันส้มป่อย ป้อนกล้วยและทาน้ำมันมะพร้าวที่ผมให้แก่ผู้ที่เป็นช้าง จากนั้นก็จะให้รางวัลเป็นกล้วย 1 หวี มะพร้าว 1 ลูก พร้อมกับซองเงินรางวัลอีก 1 ซอง เป็นการรับขวัญและยอมรับผู้ที่เป็นช้างว่าเป็นช้างมงคลที่ลูกหลานได้คล้องมาให้ ขั้นตอนการคล้องช้างนี้เป็นขั้นตอนที่ระลึกถึงเมื่อสมัยที่ผีบรรพบุรุษจะต้องออกไปคล้องช้างป่ามาฝึกเพื่อนำมาชักลากไม้ เป็นการระลึกถึงความยากลำบากของผีบรรพบุรุษในอดีต และเมื่อฝักฝักรับขวัญผู้ที่เป็นช้างเรียบร้อยแล้วพิธีการคล้องช้างก็จะเสร็จสิ้นลง

พิธีกรรมต่อจากพิธีกรรมการคล้องช้างจะเป็นพิธีกรรมที่ต่างกันในแต่ละตระกูล บางตระกูลอาจจะมีพิธีกรรมที่ไม่เหมือนกัน แต่จะยกตัวอย่างบ้านฟ้อนผีตระกูลของ นายสมบุญ พรหมปัน ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นแม่ตั้งในพิธีฟ้อนผีด้วย พิธีที่ต่อจากการคล้องช้างของบ้าน นายสมบุญ พรหมปัน คือจะเป็นพิธีกรรม “การปลุกข้าวไร่” การแต่ตัวของผีที่ประกอบพิธีนี้ที่มีการแต่งตัวเพิ่มขึ้นมาคือ จะมีไม้ปลายแหลม 1 อัน ใช้แทนจอบหรือเสียมถือไว้ในมือมียาม 1 ใบ ภายในยามจะใส่ข้าวเหนียวพร้อมกับข้าว 1 ห่อ เมล็ดพันธุ์ข้าวที่จะนำเอาไปปลูกใส่ลงไปในถุงยามด้วย

ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมนี้คือ ผู้ที่กำลังทรงผีภายในตระกูลอยู่นั้นจะเป็นลูกหลานที่เป็นผู้หญิงผู้ใดผู้หนึ่งก็ได้ แต่งตัวด้วยการนุ่งสะโหร่ง และมีอุปกรณ์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วถืออยู่ในมือ ฟ้อนรำออกมาจากผามพิธีกรรมเดินไปยังบริเวณต้นแก้วที่อยู่หน้าผามพิธีกรรม จากนั้นก็จะใช้ไม้ปลายแหลมแทงลงไปในดินบริเวณรอบต้นแก้ว และจากนั้นก็ให้นำเมล็ดพันธุ์ข้าวหยอดลงไป ในหลุมที่ใช้ไม้ปลายแหลมแทงเอาไว้

หลังจากปลูกข้าวไร่เรียบร้อยแล้ว ฝักร่วมฟ้อนและปลูกข้าวไร่ด้วยกันจะนำเกราะมาตีเพื่อบอกเป็นสัญญาณว่าถึงเวลาหยุดพักแล้ว ฝักร่วมฟ้อนจะนำห่อข้าวออกมาจากย่ามและนั่งล้อมวงกันกินข้าวที่ห่อมาตรงลานหน้าต้นแก้วนั้น หลังจากนั่งล้อมวงกินข้าวเรียบร้อยแล้ว ฝักร่วมฟ้อนจะร่วมกันฟ้อนกันอย่างสนุกสนาน และเดินเข้าไปในผามพิธีกรรมถือว่าเป็นการเสร็จพิธีการปลูกข้าวไร่

พิธีกรรมต่อไปจะเป็นพิธีกรรมสุดท้ายของพิธีกรรมการฟ้อนผี คือพิธีกรรมที่เรียกว่า “พิธีกรรมถ่อเรือถ่อแพ” ซึ่งจะมีการจำลองเรือกับแพขึ้นมาจากกาบกล้วย และก้านกล้วยที่เหลือจากพิธีย่ำหัวควายหรือย่ำหัวกล้วยในพิธีกรรมตอนเช้า ผู้ที่จะจำลองเรือและแพ คือ แม่ที่ตั้งที่เป็นเจ้าพิธีกรรมหรือหัวหน้าวงป่าดเมื่อกี้ได้ ก้านกล้วยจะถูกนำมาเรียงต่อกันแล้วเสียบด้วยไม้ไผ่จนมีลักษณะคล้ายกับแพมีขนาดสี่เหลี่ยม ส่วนกาบกล้วยนั้นจะถูกนำมาผ่านหัวท้ายให้แหลม แล้วพับเข้าหากันเสียบตรึงด้วยไม้ไผ่เช่นเดียวกับแพ

เมื่อทำเรือกับแพเรียบร้อยแล้ว แม่ตั้งจะบอกให้ลูกหลานภายในตระกูลนำเอากระดิ่งใหม่ที่เตรียมเอาไว้ออกมา แล้วจําเรือกับแพที่ทำจำลองเอาไว้ใส่ลงไปในกระดิ่งนั้น ต้นแก้วที่อยู่หน้าผามพิธีกรรมก็จะถูกผู้ที่เป็นช่างถอนออกแล้วนำมาใส่ไว้ในกระดิ่งด้วยกันกับเรือและแพ ลูกหลานภายในตระกูลจะช่วยกันแกะสวดยใบเกียงพะเม็ง และผ้าเวียนผามที่ใช้ตกแต่งรอบผามพิธีกรรมออก จากนั้นจะนำมาใส่ในกระดิ่งด้วยเช่นกัน

หม้อน้ำปลาร้าต้มจะถูกยกลงจากเตาและถูกเอาออกมานอกผามพิธีกรรมพร้อมขาตั้งเตาที่ทำขึ้นชั่วคราวที่เรียกว่า “ก้อนเส้า” จะถูกถอนออกด้วย 1 ก้อนและใส่ลงไปในกระดิ่งพร้อมกับอาวุธที่ใช้ฟ้อนในช่วงเวลาที่หมดการฟ้อนแต่ละยกคือ กิ่งแก้ว ดาบไม้ ดาบจริง และไม้พลอง กระดิ่งที่ถูกใส่ของสิ่งของที่ผ่านการทำพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ลงไปจะถูกเจาะรูแล้วร้อยด้วยเชือกด้านหนึ่งของกระดิ่งเพื่อให้ผู้ที่เป็นช่างลากออกไป จะมีลูกหลานภายในตระกูล 2 คน ตัดไม้ไผ่ให้มีความยาวประมาณ 1 เมตร จำนวน 2 อัน ไม้ไผ่นี้จะนำมาใช้มัดกระดิ่งที่ผู้เป็นช่างลากออกไปพร้อมกันเรียกไม้ไผ่นี้ว่า “ไม้ถ่อ” แพและเรือ พร้อมกับสิ่งของต่างๆ ที่ถูกใส่ลงไปในกระดิ่ง จะถูกลากออกจากบริเวณผามพิธีกรรมไปนอกบริเวณบ้าน มีความหมายเป็นนัยว่า การนำเอาสิ่งชั่วร้ายต่างๆ โรคภัยไข้เจ็บออกไปให้พ้นจากครอบครัว เมื่อถึงจุดที่ใกล้กับคลองหรือป่าละเมาะใกล้บริเวณบ้าน ลูกหลานภายในตระกูลก็จะช่วยกันพลิกกระดิ่งให้คว่ำลง ไม้ถ่อที่ใช้ถ่อเรือถ่อแพมานั้นก็จะถูกหักเป็นสองท่อน แต่จะมีสิ่งหนึ่งที่ลูกหลานภายในตระกูลเก็บกลับมาคือ “อัฐุก้อนเส้า” การเก็บอัฐุก้อนเส้ากลับมานี้น่าจะมีความหมายโดยนัยว่า ลูกหลานภายในตระกูลออกจากบ้านไปเพื่อทำการค้าขายหรือประกอบกิจการของตนเอง โดยการคมนาคมทางน้ำ กลับมาพร้อมด้วยเงินทองและโชคลาภทำให้ตระกูลมีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น

หลังจากที่ลูกหลานภายในตระกูลฟ่อนผีนำอิฐก้อนเล็กกลับมาแล้ว อิฐก้อนเล็กนั้นจะถูกนำไปวางไว้บนหิ้งผีปู่ย่าที่อยู่ภายในผามพิธีกรรม อิฐก้อนเล็กนี้จะถูกนำไปเป็นเครื่องประกอบในพิธีกรรม “เลี้ยงผีนางน้อย” ซึ่งเป็นพิธีกรรมเฉพาะภายในครอบครัวและเครือญาติของเจ้าภาพที่ประกอบพิธีการฟ่อนผีขึ้น วงป่าดเมืองจะไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนี้ พิธีกรรมการเลี้ยงผีนางน้อยนี้จะกระทำขึ้นหลังจากการรื้อถอนผามพิธีกรรมออกไปแล้วในตอนเย็นของวันฟ่อนผีนั้น

เมื่อพิธีกรรมการถ่อเรือถ่อแพเสร็จสิ้นลงก็จะถือว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรมการฟ่อนผีในวันนั้นบอกเม้งผีปู่ย่าก็จะถูกเชิญกลับไปขึ้นหิ้งภายในห้องนอนของเก๊าผีตามเดิม การเชิญผีปู่ย่ากลับจะกระทำเช่นเดียวกับการเชิญผีปู่ย่าเข้ามาในผามพิธีกรรม คือ จะต้องมีการพูดบอกกล่าวแก่ผีปู่ย่าที่อยู่บนหิ้งภายในผามพิธีกรรม ลูกหลานภายในตระกูลทุกคนจะต้องมานั่งอยู่ด้านหลังของเก๊าผีให้ครบทุกคนเมื่อบอกกล่าวแก่ผีปู่ย่าเรียบร้อยแล้วเก๊าผีจะเป็นผู้ยกบอกเม้งผีปู่ย่ากลับขึ้นไปไว้บนหิ้งด้วยตนเอง ในขณะที่เดียวกันวงป่าดเมืองจะบรรเลงเพลงแห่ยงหลวงเพื่อส่งผีปู่ย่ากลับเป็นเพลงสุดท้าย

การเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรม

ช่วงเวลาการเสร็จสิ้นพิธีกรรมต่างๆจะเป็นเวลา 17.30น.ไปแล้วโดยประมาณ ก่อนการเสร็จสิ้นพิธีกรรมการฟ่อนผี หลังจากพิธีการถ่อเรือถ่อแพและเชิญผีปู่ย่ากลับแล้วเทียนที่ถูกจุดในพิธีกรรมการบูชาเทียนจะถูกนำลงมาทำนายนก่อนการรื้อผามพิธีกรรม การทำนายนเทียนนั้นจะดูจากน้ำตาเทียนที่หยดลงไปในสลุงที่เทียนตั้งอยู่ การทำนายนเทียนจะออกคำทำนายโดยหัวหน้าวงป่าดเมืองเช่นเดียวกับพิธีการทำนายไก่ คำทำนายเทียนนี้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ความเจริญรุ่งเรือง การเจ็บไข้ได้ป่วย โชคลาภต่างๆ ของตระกูลฟ่อนผีที่จะเกิดขึ้นในปีต่อไป คำทำนายต่างๆ ก็จะขึ้นอยู่กับลักษณะของน้ำตาเทียนที่หยดลงไปในก้นของสลุงว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร หัวหน้าวงป่าดเมืองจะออกคำทำนายตามที่ได้รับภาพถ่ายทอดมา และเมื่อทำนายนเทียนเรียบร้อยแล้วได้เทียนที่เหลืออยู่จะถูกนำเอามาทำเป็นเทียนเล่มใหม่เพื่อนำมาจุดอีกครั้งหนึ่งในวันที่มีฤกษ์งามยามดีต่อหน้าพระพุทธรูปเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตระกูล ส่วนน้ำขมิ้นส้มป่อยที่เหลืออยู่ภายในสลุงก็จะถือว่าเป็นน้ำมนต์ และจะถูกเติมน้ำลงไปให้เต็มจากนั้นเก๊าผีจะนำเอาน้ำมนต์นั้นไปพรมจนทั่วบริเวณบ้านน้ำมนต์ บางส่วนถูกนำไปรดลงที่เสาดอกของบ้าน

เมื่อทำนายเทียนเรียบบร้อยผามพิธีกรรมจะถูกเรือถอนออกอย่างรวดเร็วโดยสมาชิกภายในวงป่าดเมืองกับลูกหลานภายในตระกูลฟอนผี หลังจากที่ทำผามพิธีกรรมถูกรื้อถอนออกจนหมดเรียบบร้อยแล้ว เจ้าภาพที่จัดงานจะเลี้ยงข้าวแขกและเลี้ยงข้าววงป่าดเมืองที่มาช่วยงานเป็นอาหารมื้อเย็นอีกครั้ง จึงส่งผู้ที่มาร่วมทั้งหมดกลับ เมื่อวงป่าดเมืองและแขกที่มาช่วยงานกลับจนหมดแล้ว ตระกูลฟอนผีจะประกอบพิธีกรรมสุดท้ายขึ้นโดยพิธีกรรมนี้จะจัดเฉพาะภายในตระกูลเท่านั้น เรียกพิธีกรรมนี้ว่า “การเลี้ยงผีนางน้อย”

พิธีกรรมการเลี้ยงผีนางน้อยนี้หมายถึงการเลี้ยงผีบ้านผีเรือนนั่นเอง เพราะคนล้านนาเชื่อว่าผีนางน้อยคือผีบ้านผีเรือนที่คอยดูแลความสงบสุขภายในบ้าน และเชื่อว่าผีนางน้อยเป็นผู้ที่ดูแลพิธีกรรมการฟอนผีในวันนั้นให้เป็นไปอย่างเรียบบร้อยด้วย เชื่อกันว่าผีนางน้อยนี้เป็นผีหญิงสาวที่สวयงามมากและยังมีนิสัยขี้อาย ผู้ที่อยู่ในบ้านเวลากลางคืนห้ามส่งเสียงทักทายหรือส่งเสียงดัง เมื่อเริ่มการเลี้ยงผีนางน้อยผู้ที่เป็นเจ้าผีจะให้ลูกหลานภายในตระกูลเข้าไปอยู่ภายในบ้านให้หมด และถูกกำชับว่าอย่าส่งเสียงดัง ให้อยู่ภายในบ้านด้วยความเงียบมากที่สุด ประตูบ้านจะถูกปิดอย่างสนิท เจ้าพิธีหรือแม่ตั้งจะเดินถือสำรับกับข้าวที่จะใช้เลี้ยงผีนางน้อยมา สำรับกับข้าวนั้นจะถูกห่อด้วยผ้าขาวอีกชั้นหนึ่ง เมื่อเดินมาถึงแม่ตั้งจะทำการเคาะประตูบ้านแล้วถามคำถามออกไปว่า “มีใครอยู่บ้าง หลับนอนกันหรือยัง” คำถามนี้จะถูกถามด้วยกัน 3 ครั้ง คำถามครั้งแรกและคำถามครั้งที่ 2 จะไม่ได้รับคำตอบจากคนภายในบ้านใดๆเลย แต่เมื่อคำถามครั้งที่ 3 ถูกถามจบลงคนในตระกูลฟอนผีจะส่งตัวแทนออกไปยืนที่ประตู 1 คนและตอบคำถามออกไปว่า “มีคนอยู่ในบ้าน ยังไม่นอน” แม่ตั้งก็จะพูดต่อไปว่า “นำเอาของดีมาให้ เอาเงิน เอาทอง เอาโชคลาภมาให้”

หลังจากที่แม่ตั้งพูดจบประตูบ้านก็จะถูกเปิดออก ผู้ที่เป็นตัวแทนของคนในตระกูลก็จะรับสำรับกับข้าวมาจากแม่ตั้งและนำไปภายในบ้าน เมื่อถึงกลางบ้านตรงบริเวณที่ตั้งเสาเอกของบ้าน สำรับกับข้าวจะถูกวางลงแม่ตั้งจะแกะห่อผ้าขาวออกพร้อมกับจุดธูปเทียนและแม่ตั้งก็จะกล่าวคำสะการะบูชาแก่ผีเรือนหรือผีนางน้อย เมื่อแม่ตั้งกล่าวคำบูชาแก่ผีนางน้อยเรียบบร้อยจะถือว่าการเลี้ยงผีนางน้อยได้เสร็จสิ้นลง และพร้อมกับการฟอนผีในปีนั้นได้เสร็จสิ้นเรียบบร้อยลงอย่างสมบูรณ์ด้วย

นายสมบุญ พรหมปัน ผู้ที่เป็นเจ้าพิธีกรรมได้ให้สัมภาษณ์ถึงทำเอาไว้ว่า พิธีกรรมการฟอนผีเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาภายในตระกูลการฟอนผีหลายชั่วอายุคน ซึ่งประเพณีการฟอนผีนอกจากจะเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความกตัญญูแล้ว ยังทำให้ญาติพี่น้องภายในตระกูลได้มาอยู่พร้อมหน้ากัน สังคมล้านนาในปัจจุบันความเป็นอยู่ของคนได้ก้าวล้ำยุคสมัยไปมากแล้ว เนื่องจากได้รับวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกเข้ามามาก ประเพณีการฟอนผีของชนชาวล้านนาในปัจจุบันจึงขาดการสืบทอด บางตระกูลไม่ได้ขาดการละเลยแต่ด้วยความจำเป็นที่บุคคลภายในครอบครัวต้องแยกย้ายออกไปประกอบอาชีพของตนเอง บางตระกูลผู้อาวุโสภายในตระกูลล้มหายตายจากลงไป คนภายในตระกูลที่

ยังมีชีวิตอยู่ก็ให้ความสนใจกับประเพณีการฟ้อนผีของตระกูลน้อยลง ขึ้นตอนในการประกอบพิธีกรรมขาดหายไป ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นเหตุทำให้ประเพณีการฟ้อนผีค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคมล้านนาอย่างน่าเสียดาย ผู้ที่ยังสืบทอดอยู่ก็เป็นไปในวงสังคมแคบๆ ปัจจุบันก็ได้มีการฟ้อนผีในกลุ่มของบุคคลหลายกลุ่มโดยที่ไม่สามารถบอกได้ว่าต้นตระกูลของตนเคยฟ้อนผีหรือไม่ เพราะกลุ่มคนที่จัดงานบางกลุ่มก็มักจะจัดพิธีกรรมขึ้นเพื่อความสนุกสนานของตนเองหรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเองบางประการ เช่น จัดงานขึ้นเพื่อทำให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนเป็นร่างทรงจะได้มีผู้มาทำบุญกับตนเองมากๆ เป็นต้น ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะทำให้ประเพณีอันดีงามของประเพณีการฟ้อนผีหมดสิ้นลงไป คงเหลือแต่ประเพณีการฟ้อนผีเพื่อการพาณิชย์เท่านั้น และสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ดนตรีวงป้าดเมืองโบราณของล้านนาที่ใช้ประกอบประเพณีการฟ้อนผีก็จะถูกลดความสำคัญลง และเลือนหายไปจากสังคมล้านนาเช่นกัน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนที่ได้กำหนดเป็นลำดับ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงดนตรีป่าดเมืองในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทราบถึงประวัติความเป็นมาของวงดนตรีป่าดเมือง เอกลักษณะเฉพาะของวงดนตรีป่าดเมืองและนักดนตรีภายในวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. ทราบถึงดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งของวงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
3. ทราบถึงบทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งที่วงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนใช้ทั้งหมด รวบรวมและบันทึกเป็นโน้ตเพลงในระบบของการบันทึกโน้ตดนตรีไทย
4. ทราบถึงวัฒนธรรมและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

การศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก และการศึกษาทางเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นส่วนประกอบเพื่อนำข้อมูลมาประมวลให้ได้ข้อมูลภาพรวม และสามารถเชื่อถือได้ โดยผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง และดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืน ลำดับการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม เพลงที่ใช้ในการบรรเลงประกอบพิธีกรรม
2. ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ได้แก่บทความทางวิชาการ ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

เมื่อได้ข้อมูลทางเอกสารและข้อมูลทางภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยได้จัดแยกประเภทข้อมูลและทำการศึกษาวิเคราะห์ในด้านต่างๆ ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม้งของวงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.1 ประวัติความเป็นมาของดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม้ง

1.2 นักดนตรีภายในวงป้าตเมือง คณะวัดเชียงยืน

1.3 เครื่องดนตรีภายในวงป้าตเมือง คณะวัดเชียงยืน

1.4 บทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม การพ่อนผีมด ผีเม้ง ของวงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1. เพลงใหม่โรง

2. เพลงแห่ยงหลวง หรือ เพลงปราสาทไหว

3. เพลงฉัตร หรือ เพลงสัตว์

4. เพลงแห่ยงกลาง และ เพลงแห่ยงน้อย

5. เพลงผีมดห้อยผ้า

6. เพลงผีมดกินน้ำมะพร้าว

7. เพลงผีกุลา

8. เพลงมวย

9. เพลงลูกกุยเวย

2. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงป้าตเมืองคณะวัดเชียงยืนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อน ผีมด ผีเม้ง

2.1 ประวัติความเป็นมาของการพ่อนผีมด ผีเม้ง

2.2 ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม้ง

1. สิ่งที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม

2. ข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม

2.3 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม้ง

1. การเริ่มการประกอบพิธีกรรม

2. ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงเช้า

3. ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงบ่าย

4. การเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรม

ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้นำมาเรียบเรียงในรูปแบบของการพรรณนา บรรยายเป็นความเรียงและสรุปเป็นรายงานการวิจัยดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยและข้อมูลต่างๆ สามารถสรุปได้เป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง ของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.1 ประวัติความเป็นมาของดนตรีประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

วงป่าดเมืองเป็นวงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบกรพ่อนผีบรรพบุรุษของชนชาวล้านนาเข้ามาช้านานตั้งแต่สมัยล้านนาโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพ่อนผีบรรพบุรุษที่เรียกว่าการพ่อนผีมด ผีเม็ง และพิธีกรรมนี้จะใช้วงดนตรีที่เรียกว่าวงป่าดเมืองในการประกอบพิธีกรรม วงดนตรีที่เรียกว่าวงป่าดเมืองนี้ จะมีเครื่องดนตรีและการจัดรูปแบบของวงดนตรีที่คล้ายกับวงปี่พาทย์ของภาคกลาง แต่จะแตกต่างกันตรงที่เครื่องดนตรีบางชนิดเท่านั้น กล่าวคือ วงป่าดเมืองจะใช้เครื่องเป่าที่เรียกว่า “แน” และใช้กลองกำกับจังหวะที่เรียกว่า “กลองเต่งทั้ง” กับ “กลองป่งป่ง” แทน “ปี่ใน และ “ตะโพน” ที่อยู่ในวงปี่พาทย์ของภาคกลาง ส่วนเครื่องดนตรีอื่นๆ ภายในวงจะเหมือนกันทั้งหมด เพลงที่ใช้ในวงป่าดเมืองส่วนใหญ่ ก็จะเป็นเพลงประเภทเพลง 2 ชั้นและเพลงชั้นเดียว

ปัจจุบันวงป่าดเมืองที่สามารถบรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งแบบล้านนาโบราณและมีความเก่าแก่มากที่สุด ทั้งยังคงสภาพวงป่าดเมืองที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็งแบบโบราณเอาไว้จะมีวงป่าดเมืองเพียง 2 คณะเท่านั้นคือ วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และวงป่าดเมืองคณะหัวฝาย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แต่ผู้ที่อยู่ในแวดวงของการพ่อนผีมด ผีเม็ง จะรู้จักและนิยมวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนมากกว่าเนื่องจากเป็นวงป่าดเมืองที่สามารถบรรเลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และยังเป็นวงป่าดเมืองที่มีความเก่าแก่กว่าอีกด้วย

1.2 นักดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน

นักดนตรีปัจจุบันของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนมีทั้งหมด 10 คน ดังนี้

1. นายอินทรัตน์ มูลชัยลังการ (หัวหน้าวง) อายุ 62 ปี เกิดเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 54/1 หมู่ 2 ตำบลแม่สา อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ บ้านเดิมอาศัยอยู่ที่บ้านเลขที่ 4/1 ถนนสนามกีฬา ซอย 1 ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายทอง มูลชัยลังการกับนางหอม มูลชัยลังการ

เครื่องดนตรีที่เล่นในวงคือ ซอวง และเครื่องดนตรีทุกชิ้น ถ้ามีตำแหน่งคนขาดก็สามารถบรรเลงแทนได้ นายอินทร์นั้ มุลชัยลังการ ได้รับสืบทอดวงและการบรรเลงจากพ่อครูคำ สุขเจริญ หัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนคนแรกในปี พ.ศ. 2510

2. นายอำนาจ อึ้งพันธ์ อายุ 32 ปี เกิดเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2518 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 222/8 ถนนช้างคลาน ตำบลช้างคลาน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสนม อึ้งพันธ์ และนางยุพิน มินตา เครื่องดนตรีที่นายอำนาจ อึ้งพันธ์เล่นในวงคือ แนนหวงและเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทุกชนิด

3. นายเจริญ นันตะ อายุ 76 ปี เกิดเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2475 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 543/243 ชุมชนหมู่บ้านการเคหะ ถนนลำพูน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายแก้ว นันตะ กับ นางแสง นันตะ เครื่องดนตรีที่นายเจริญ นันตะเล่นในวงคือ แนนหวงและแนน้อย

4. นายเชิด คำวัง อายุ 53 ปี เกิดเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2498 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 189/1 ตำบลห้วยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายฝ่าย คำวัง และ นางเลียงคำ คำวัง เครื่องดนตรีที่นายเชิด คำวังเล่นในวงคือระนาดเอก

5. นายสุภท คำวัง อายุ 54 ปี เป็นพี่ชายของ นายเชิด คำวัง เกิดเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2497 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 16 บ้านช่วงสิงห์ ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายฝ่าย คำวัง และนางเลียงคำ คำวัง เครื่องดนตรีที่นายสุภท คำวัง เล่นประจำวงป่าดเมือง คือ ซอวง และ กลองเต่งตั้ง

6. นายระเด่น ดวงเดชา อายุ 42 ปี เกิดเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2509 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 13 ตำบลรัตเกิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสุนทร ดวงเดชา และนางปาน ดวงเดชา เครื่องดนตรีที่นายระเด่น ดวงเดชาเล่นในวงคือระนาดทุ้มและเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทุกชนิด

7. นายชาติรี โกภระธรรม อายุ 46 ปี เกิดเมื่อวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2505 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 27 ถนนโชตนา ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายประสิทธิ์ โกภระธรรม และนางบุญยวง โกภระธรรม เครื่องดนตรีที่นายชาติรี โกภระธรรม เล่นในวงคือ แนนหวง แนน้อย และเครื่องเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทุกชนิด

8. นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์ อายุ 47 ปี เกิดเมื่อวันที่ 4 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2505 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 105 ถนนสุริยวงศ์ ตำบลห้วยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสง พรหมรัตน์ และนางตา พรหมรัตน์ เครื่องดนตรีที่นายสวัสดิ์ พรหมรัตน์เล่นในวงคือซอวงและเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีทุกชนิด

9. นายประพันธ์ พรหมรัตน์ อายุ 41 ปี เป็นน้องชายของนายสวัสดิ์ พรหมรัตน์ เกิดเมื่อวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2510 ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 105 ถนนสุริวงส์ ตำบลผาया อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายส่ง พรหมรัตน์กับนางตา พรหมรัตน์ เครื่องดนตรีที่นายประพันธ์ พรหมรัตน์ถนัดและเล่นเป็นประจำภายในวงป่าดเมือง คือ ซ้องวง และ ระนาดเอก

10. นายอุดม ดวงเดชา อายุ 56 ปี เกิดเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ. 2495 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 373 /8 ถนนเชียงใหม่-ลำพูน ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นบุตรของนายสุนทร ดวงเดชา และนางคำปวน ดวงเดชา เครื่องดนตรีที่นายอุดม ดวงเดชาเล่นในวงคือกลองตัด กลองปั้ง และกลองเต่งทึง

1.3 เครื่องดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน

เครื่องดนตรีภายในวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนจะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี และเครื่องเป่า เป็นหลัก ซึ่งประกอบไปด้วยเครื่องดนตรีดังนี้คือ ซ้องวงใหญ่ 1 วง ซ้องวงเล็ก 1 วง ป่าดเอก หรือระนาดเอก 1 รางวัล ป่าดทุ้ม หรือระนาดทุ้ม 1 รางวัล ป่าดเหล็ก หรือระนาดเอกเหล็ก 1 รางวัล แนน้อย 1 เล้า แนนหลวง 1 เล้า กลองเต่งทึง 1 ใบ กลองปั้ง 1 ใบ ฉิ่ง 1 คู่ ลึง 1 คู่ สว่า หรือฉาบ 3 คู่ ไม้ฆานาบ 2 อัน และ กะโหลก หรือเกราะ 1 ใบ

1.4 เพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผี ผีเม็ง ของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

บทเพลงที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผี ผีเม็งของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงประเภทเพลง 2 ชั้น และเพลงชั้นเดียวโดยจะใช้บรรเลงประกอบการพ่อนผีในพิธีกรรมตามขั้นตอนต่างๆที่ได้กำหนดไว้ตามประเพณีการพ่อนผี เพลงบางส่วนจะเป็นเพลงร่ำวงตามสมัยนิยม ทั้งนี้เพลงแต่ละเพลงจะสืบทอดกันมาโดยใช้วิธีการบอกกันแบบปากต่อปาก หรือวิธีการแบบมุขปาฐะ แต่เพลงที่ใช้บรรเลงเป็นหลักในการประกอบพิธีกรรมของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนในปัจจุบันจะมีทั้งหมด 9 เพลง ได้แก่

1. เพลงโหมโรง ใช้บรรเลงประกอบการโหนดำจ้องเพื่อลงทรงของผีปู่ย่าในตระกูล และเป็นสัญญาณการเริ่มต้นของพิธีกรรมการพ่อนผี
2. เพลงแห่ยงหลวง ใช้บรรเลงประกอบการพ่อนำของผีต้นตระกูล
3. เพลงฉัตร ใช้บรรเลงประกอบการเชิญผีปู่ย่าขึ้นหิ้ง
4. เพลงแห่ยงกลาง และแห่ยงน้อย ใช้บรรเลงประกอบการพ่อนำของผีปู่ย่าและผีที่ทรงลูกหลานภายในตระกูล
5. เพลงผีผัดห้อยผ้า ใช้บรรเลงประกอบการโหนดำจ้องของผีที่อยู่ภายในตระกูล แต่ไม่ใช่ผีต้นตระกูล หรือผีปู่ย่า

6. เพลงผีมดกินน้ำมะพร้าว ใช้บรรเลงประกอบในพิธีกรรมพ่อนถั่ว และพิธีกรรมเลี้ยงข้าว ผีปู่ย่า หรือเลี้ยงข้าวผีภายในตระกูล

7. เพลงผีกุลา ใช้บรรเลงประกอบในพิธีกรรมการพ่อนผีกุลา

8. เพลงมวย ใช้บรรเลงประกอบในพิธีกรรมในหลายขั้นตอน เช่น พิธีการพ่อนปล่อย พิธีการชนไก่ พิธีคล้องช้าง เป็นต้น

9. เพลงลูกกุยเวย ใช้บรรเลงต่อท้ายเพลงมวย หรือบรรเลงเพลงเดียวโดยไม่ต่อท้ายเพลงใด ใช้เมื่อผีภายในตระกูลลงทรงลูกหลานภายในตระกูล หรือตอนที่ผู้หนึ่งผู้ใดโดนผ้าจ้องภายในผาม พิธีกรรม

ตอนที่ 2 วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวงป่าดเมืองคณะวัดเขียงยืนในการประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง

2.1 ประวัติความเป็นมาของการพ่อนผีมด ผีเม็ง

พิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม็งเป็นพิธีกรรมความเชื่อของชาวล้านนา พิธีกรรมนี้มีมาตั้งแต่สมัยอดีตเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อทำให้คนในครอบครัวหรือชุมชนเกิดความสามัคคีกันและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชุมชน

ผีมดและผีเม็งเป็นผีประจำตระกูลที่จัดอยู่ในเครือของผีบรรพบุรุษ มักพบมีการนับถือกับอยู่ในเขตชุมชนเมืองเป็นส่วนมากเนื่องจากเป็นผีของคนในเมืองที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลเจ้านายและขุนนาง ตระกูลของผีมดผีเม็งมักสืบเชื้อสายไปได้ไกลและผีปู่ย่าของตระกูลผีมดผีเม็งมักจะมีชื่อเรียกขานเป็นชื่อของเจ้านายที่อยู่ในตำนาน ซึ่งจะแตกต่างจากผีปู่ย่าโดยทั่วไปที่จะไม่มีชื่อเรียกขานเฉพาะ ตระกูลที่นับถือผีมดผีเม็งในทุกวันนี้มีเหลืออยู่ไม่มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่ตระกูลของผีมดจะอยู่ในแถบจังหวัดลำพูน และจังหวัดลำปาง ส่วนตระกูลของผีเม็งจะอยู่ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ แต่สำหรับจังหวัดอื่นๆ ที่ใกล้เคียงแทบจะไม่ปรากฏเลย ตระกูลผีเม็งที่ยังมีความเหนียวแน่นในประเพณีการพ่อนผีเม็งปัจจุบันและยังสืบทอดประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ นั้น อยู่ในจังหวัดเชียงใหม่คือ ตระกูลผีเม็งบ้านชัยมงคล และตระกูลผีเม็งบ้านช้างม่วย

2.2 ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติในพิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม็ง

ขนบธรรมเนียมและข้อปฏิบัติของพิธีกรรมการพ่อนผีมดผีเม็งแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ สิ่งที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม และข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม

สิ่งที่ต้องปฏิบัติในพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมการพอนผีที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งนั้นจะเริ่มจากการที่คนภายในตระกูลผีมดผีเม็งประชุมกันเพื่อหาสาเหตุในการพอนผีที่จะเกิดขึ้น เมื่อหาสาเหตุแห่งการพอนผีครั้งนั้นได้แล้วก็จะเริ่มพิธีกรรมการพอนผีโดยจัดและแบ่งวันตามที่ได้สืบทอดกันมาในการประกอบพิธีกรรมการพอนผี ซึ่งจะแบ่งวันออกเป็น 4 วัน คือ 1.วันเตรียมการประกอบพิธีกรรม 2.วันคว่ำไม้ 3.วันดา และ 4.วันพอน

วันเตรียมการประกอบพิธีกรรม จะเป็นวันที่เจ้าภาพของงานเดินทางไปเชิญผู้ประกอบพิธีที่เรียกว่า “แม่ตั้ง” และวงป่าดเมื่อง มาช่วยประกอบพิธีกรรมให้ในวันพอนซึ่งเป็นวันสุดท้ายของพิธีกรรมการพอนผี และในวันเดียวกันนั้นเจ้าภาพหรือเจ้าของบ้านจะต้องจ่ายซื้อของใช้ต่างๆ ที่จำเป็นในพิธีกรรมการพอนผี ตั้งแต่วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้สร้างผามพิธีกรรมไปจนถึงของที่ให้ในการประกอบพิธีไหว้และพอนผี ได้แก่ ผลไม้ ขนม ของคาว และอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมตามขั้นตอนต่างๆ

วันที่ 2 คือ วันคว่ำไม้ จะเป็นวันที่นำเอาไม้ที่ซื้อมาเพื่อที่จะทำผามในการประกอบพิธีกรรมมาตกแต่งทำให้ได้รูปทรง และกะขนาดของไม้ที่เป็นส่วนประกอบต่างๆของผามพิธีกรรมให้เรียบร้อย เพราะหากนำมาทำในวันที่จะต้องเตรียมอาหารเพื่อเซ่นไหว้ที่เรียกว่า “วันดา” จะเป็นการไม่ทันเวลา

วันที่ 3 คือวันดา เป็นวันที่ทุกคนภายในตระกูลจะมาช่วยกันปลูกผามพิธีกรรม ส่วนมากจะเป็นหน้าที่ของคนภายในตระกูลที่เป็นฝ่ายชาย และการจัดเตรียมของเซ่นไหว้อาหารคาว อาหารหวาน และผลไม้ต่างๆ จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิงภายในตระกูล

วันที่ 4 คือวันพอน วันนี้จะเป็นวันสุดท้ายของพิธีกรรมโดยจะเริ่มพิธีกรรมตั้งแต่เช้าตรู่ เจ้าบ้านจะต้องเดินทางไปรับผู้ที่เป็นแม่ตั้งให้มาในงานในพิธี เมื่อแม่ตั้งมาถึงก็จะเริ่มจัดเตรียมข้าวของ ที่ยังคงค้างอยู่บางส่วนและเริ่มประกอบพิธีกรรม วงป่าดเมื่องก็จะมาเตรียมจัดเครื่องดนตรีให้พร้อมเพื่อที่จะเริ่มบรรเลง ขั้นตอนในพิธีกรรมวันพอน คือแบ่งออกเป็นช่วงเช้า และช่วงบ่าย แต่ละช่วงก็จะมีขั้นตอนที่แยกย่อยออกไปและพิธีกรรมก็จะดำเนินไปจนถึงตอนเย็น

ข้อห้ามในการประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมการพอนผีมดผีเม็งนั้นมีข้อห้ามที่ถูกกำหนดเอาไว้หลายประการอาจเป็นข้อห้ามที่ห้ามสืบทอดต่อกันมาในพิธีกรรมการพอนผีจนเป็นประเพณี หรือเป็นข้อห้ามที่เป็นความเชื่อในสังคมของชนชาวล้านนาบริเวณที่ตระกูลผีต่างๆ อาศัยอยู่

ตระกูลที่เป็นผีเม็งจะมีความเชื่อว่า หมอน้ำฮ้ำที่ถูกต้มอยู่ภายในผามพิธีกรรมถือว่าเป็นของสำคัญมาก ระหว่างการประกอบพิธีกรรมตลอดทั้งวัน ตั้งแต่พิธีกรรมแรกจนถึงพิธีกรรมสุดท้ายห้ามผู้ใดทำหมอน้ำฮ้ำแตกเป็นอันขาด ถ้ามีผู้ทำหมอน้ำฮ้ำแตกในระหว่างประกอบพิธีกรรมจะถือว่าเกิดความอัปมงคลขึ้น จะต้องล้มเลิกพิธีกรรมการพอนผีในวันนั้นและจะต้องหาฤกษ์ หาวันจัดพิธีกรรมการพอนผีขึ้นใหม่ในภายหลัง

ภายในผ้ามพิธีกรรมจะมีการปูเสื่อเอาไว้ในผ้ามพิธีกรรมทั้งผ้ามผิมดและผ้ามผิมัง จึงมีการห้ามมิให้ผู้ใดก็ตามที่มาร่วมงานใส่รองเท้าเข้าไปเหยียบย่ำภายในผ้ามพิธีกรรมบริเวณที่ปูเสื่อเอาไว้ หากมีผู้ใดใส่รองเท้าเข้าไปเหยียบย่ำในผ้ามพิธีกรรมบริเวณที่ปูเสื่อเอาไว้ ก็จะต้องถือว่าลบหลู่ผู้บูชาหรือ ผีบรรพบุรุษ ผู้นั้นก็จะต้องถูกผีบรรพบุรุษของตระกูลผีสาปแช่งให้มีอาการเจ็บป่วยต่างๆ นานา และจะต้องมีการแต่งขันดอกไม้ธูปเทียนมาขอขมาแก่ผีปู่ย่าของตระกูลฟ่อนผีในภายหลังด้วย

ในการปลูกสร้างผ้ามพิธีกรรมนั้น มีข้อห้ามเอาไว้ว่า ไม่ให้ใช้ตะปูตอกไม้เพื่อปลูกสร้างผ้ามพิธีกรรมเพราะจะถือว่าผิดผี ผิดจากประเพณีที่เคยเป็นมา และผ้ามพิธีกรรมถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ก่อนจะเริ่มพิธีกรรม ถ้าพิธีกรรมต่างๆ ยังไม่เริ่มต้น ห้ามผู้ใดนำเอาผ้าปูรอง เครื่องแต่งตัวต่างๆ วัตถุสิ่งของใดๆ ไปวางไว้บนที่นั่งหรือพาดไว้บนราวผ้าภายในผ้ามพิธีกรรม เพราะจะถือว่าผ้ามพิธีกรรมนั้นถูกใช้แล้วและเป็นผ้ามพิธีกรรมที่ไม่สะอาด

หากการฟ่อนผีตลอดทั้งวันมีผู้นำเตามาเร่ขาย ภายในพิธีกรรมการฟ่อนผีในวันนั้น เจ้าภาพหรือลูกหลานตระกูลฟ่อนผีที่เป็นเจ้าบ้านจะต้องรับซื้อเอาไว้ แม้ว่าผู้ขายจะเรียกราคาสูงเท่าใดก็ตาม เพราะถือว่าเตาเป็นสัตว์ที่ให้ความหมายในทางอัปมงคลในความเชื่อของพิธีกรรมการฟ่อนผี ทำให้การทำมาค้าขายหรือกิจการภายในตระกูลตกต่ำ ทำมาค้าขายไม่ขึ้น เดินทางไปที่ใดก็จะเกิดแต่ความอัปโชคเป็นต้น

2.3 ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการฟ่อนผิมด ผิมัง

ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการฟ่อนผิมด ผิมัง แบ่งออกได้เป็น 4 ช่วง พิธีกรรมจะเริ่มตั้งแต่เช้ามีดของวันฟ่อน เรียกว่าการเริ่มการประกอบพิธีกรรม พิธีกรรมต่อจากนั้นจะเป็นขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงเช้า ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงบ่าย และขั้นตอนของการเสร็จสิ้นพิธีกรรมจะเป็นขั้นตอนสุดท้าย

การเริ่มการประกอบพิธีกรรม

การเริ่มต้นการประกอบพิธีกรรมจะเริ่มขึ้นเมื่อคณะวงปาดเมืองมาถึงบ้านของเจ้าภาพที่จะทำการฟ่อนผีในวันนั้น หัวหน้าวงปาดจะเริ่มพิธีกรรมโดยตั้งขันตั้งเพื่อบูชาครู หลังจากบูชาครูแล้วหัวหน้าวงปาดเมืองจะทำการผูกผ้าเวียนผวม ผ้าเทินหิ้ง ผ้าเทินกลาง และผ้าจ้อง ผ้าทั้งหมดจะเป็นผ้าสีขาว เป็นเครื่องหมายว่าผ้ามพิธีกรรมนั้นเป็นผ้ามพิธีกรรมที่บริสุทธิ์พร้อมที่จะทำการประกอบพิธีกรรมการฟ่อนผีได้

เมื่อผูกผ้าต่างๆ ในผ้ามพิธีกรรมเรียบร้อยแล้ว ลูกหลานภายในตระกูลก็จะช่วยกันนำไปไม้ที่แสดงถึงความเป็นผิมังและการฟ่อนผิมัง คือ “ใบเกียงพะเม็ง” มัดใส่กรวยใบตองผูกติดกัน 2 อัน แล้วนำมาแขวนห้อยไว้โดยรอบที่ผ้าเวียนผวมพิธีกรรม

หลังจากลูกหลานภาพในตระกูลช่วยกันแขวนใบเกียงพะเม็งแล้ว หัวหน้าวงป่าดเมืองก็จะจัดเตรียม “หมอน้ำฮ้ำ” โดยก่อเตาไฟชั่วคราวขึ้น ซึ่งเตานั้นใช้อิฐ 3 ก้อนมาก่อขึ้นเป็นขาตั้ง โดยวางอิฐในแนวตั้งลักษณะเป็นเตาไฟ 3 ขา จากนั้นก็จะนำหมอน้ำฮ้ำมาวางบนเตาไฟนั้น แต่จะยังไม่ก่อไฟ เพราะเนื่องจากจะต้องรอให้เริ่มเข้าสู่พิธีกรรมเสียก่อนจึงจะจุดไฟในเตาได้

เมื่อหัวหน้าวงป่าดเมืองตั้งหมอน้ำฮ้ำเรียบร้อยแล้วจากนั้นก็จะต้องทำการฝัง “ต้นดอกแก้ว” ซึ่งต้นดอกแก้วนี้เป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งในการพอนผีเม็ง และเมื่อฝังต้นดอกแก้วแล้วหัวหน้าวงป่าดเมืองก็จะกลับเข้ามาประจำที่วงและเริ่มทำการบรรเลงเพื่อเป็นสัญญาณว่าพิธีกรรมการพอนผีจะได้เริ่มขึ้นแล้ว

ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงเช้า

เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมในช่วงการเริ่มต้นประกอบพิธีกรรมแล้ว การประกอบพิธีกรรมก็จะเข้าสู่พิธีกรรมในช่วงเช้าซึ่งแบ่งออกเป็น 10 ขั้นตอนเป็นการประกอบพิธีกรรมเฉพาะในหมู่เครือญาติและบุคคลที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกัน แต่ละขั้นตอนวงป่าดเมืองจะต้องบรรเลงเพลงเพื่อประกอบพิธีกรรมทุกขั้นตอน เป็นขั้นตอนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลภายในครอบครัวและตระกูลทั้งหมดประกอบด้วยขั้นตอนของพิธีกรรมดังนี้ คือ 1. พิธีไหว้ผีปู่ย่า เชิญกระบอกผีปู่ย่าขึ้นหิ้งและตม่น้ำฮ้ำ 2. พิธีพอนผีปู่กับผีย่า (พอน 2 คน) 3. รับประทานอาหารเช้า 4. พิธีไหว้หัวกล้วยและย่าหัวควาย 5. พิธีเชิญผีปู่ย่าทรง 6. พิธีพอนกล้วย 7. พิธีเลี้ยงข้าวผีปู่ย่า 8. พิธีปิดฤกษ์ 9. พิธีทำนายไก่ และ 10. รับประทานอาหารกลางวัน

ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงบ่าย

ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงบ่ายจะเริ่มขึ้นตั้งแต่เวลา 13.00 น. พิธีกรรมในช่วงบ่ายนี้จะเริ่มให้ผีที่ถูกเชิญมาเป็นแขก ชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เคียงเียนเคียงเข้ามาร่วมพอนรำสนุกสนานกันกับผีภายในตระกูลของเจ้าภาพได้ เพื่อสร้างความสะดวก ความสนุกสนานให้เกิดขึ้นภายในชุมชนและภายในหมู่ญาติพี่น้อง ทั้งยังทำให้ผู้ที่ไม่ได้พบปะกันนานได้พูดคุยสอบถามความเป็นอยู่ซึ่งกันและกัน ขั้นตอนพิธีกรรมในช่วงบ่ายจะแบ่งออกเป็น 15 ขั้นตอนดังนี้ คือ 1. พิธีจุดเทียนชัย 2. พิธีไหว้ผีฤกษ์ 3. พอนปล่อย 4. พิธีพอนผีเจ้าเซียงใหม่ 5. พิธีพอนผีสามตัว 6. พอนปล่อย 7. พิธีพอนผีป่า ผีสาว 8. พิธีเล่นน้ำปีใหม่ 9. พิธีเล่นชนไก่ 10. พิธีแห่บอกไฟ 11. พิธีคล้องช้าง 12. พิธีเล่นผีเสื้อ 13. พิธีถ่อเรือถ่อแพ 14. พิธีทำนายเทียน 15. พิธีเลี้ยงผีนางน้อย

การเสร็จสิ้นการประกอบพิธีกรรม

ช่วงของการเสร็จสิ้นพิธีกรรมนี้จะเป็นช่วงเวลา 17.30น. ไปแล้วโดยประมาณ ช่วงเวลานี้จะรวมพิธีกรรม 2 พิธีกรรมสุดท้ายเข้าไว้ด้วย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมเกี่ยวกับการฟ้อนและการละเล่นต่างๆ เรียบร้อยแล้ว เทียนที่ถูกจุดไว้ตอนช่วงเริ่มพิธีกรรมในช่วงบ่ายจะถูกยกลงมาจากหิ้งของผีปู่ย่าเพื่อนำลงมาทำนายโดยหัวหน้าวงป่าดเมืองจะเป็นผู้ทำนายเทียนนั้น ซึ่งจะทำนายจากน้ำตาเทียนที่หยดลงไปบนสลุกลงที่ใช้เป็นฐานตั้งเทียน เมื่อทำนายเทียนเรียบร้อยแล้วนักดนตรีวงป่าดเมืองและลูกหลานภายในตระกูลฟ้อนผีจะช่วยกันรื้อถอนผ้ามพิธีกรรมออกอย่างรวดเร็ว ถือว่าเป็นการร่วมมือร่วมใจกันครั้งสุดท้ายในวันฟ้อนผีนั้น และหลังจากรื้อถอนผ้ามพิธีกรรมเรียบร้อยแล้วเจ้าภาพก็ต้องเลี้ยงอาหารเป็นการตอบแทนเช่นกัน และพิธีกรรมสุดท้ายที่จะประกอบขึ้นในวันนั้นคือ “พิธีกรรมเลี้ยงผีนางน้อย” เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นภายในตระกูลฟ้อนผีเองเท่านั้น ถือกับในหมู่ตระกูลฟ้อนผีว่าเป็นการเลี้ยงผีบ้านผีเรือน ซึ่งผีนางน้อยก็จะหมายถึงผีบ้านผีเรือนนั่นเอง หลังจากการเลี้ยงผีนางน้อยเรียบร้อยแล้วก็จะถือว่าพิธีกรรมการฟ้อนผีของตระกูลในปีนั้นเรียบร้อยแล้วอย่างสมบูรณ์

อภิปรายผล

วงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนเป็นวงดนตรีที่เก่าแก่ เป็นวงดนตรีคณะแรกๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ที่ใช้บรรเลงเพื่อประกอบการฟ้อนผี ผีเม้งโดยเฉพาะ เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่ของตระกูลฟ้อนผีมากกว่า 70 ปีแล้ว เนื่องจากเป็นวงดนตรีที่สามารถจะบรรเลงเพลงได้ถูกต้องตามประเพณีการฟ้อนผีได้อย่างครบถ้วน และสามารถประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับพิธีการฟ้อนผีที่ถูกต้องได้เป็นอย่างดี แต่ปัจจุบันนี้วงดนตรีป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนได้ถูกลดบทบาทหน้าที่และเสื่อมความนิยมลงเนื่องจากสาเหตุหลายประการ กล่าวคือ สังคมล้านนาในปัจจุบันความเป็นอยู่ของคนได้ก้าวล้ำยุคสมัยไปมากแล้ว จากสาเหตุที่ได้รับวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตกเข้ามามาก ประเพณีการฟ้อนผีของชนชาวล้านนาในปัจจุบันจึงขาดการสืบทอด บางตระกูลไม่ได้ขาดการละเล่นแต่ด้วยความจำเป็นที่บุคคลภายในครอบครัวต้องแยกย้ายออกไปประกอบอาชีพของตนเอง บางตระกูลผู้อาวุโสภายในตระกูลล้มหายตายจากลงไป คนภายในตระกูลที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ให้ความสนใจกับประเพณีการฟ้อนผีของตระกูลน้อยลง ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมขาดหายไป ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้เป็นเหตุทำให้ประเพณีการฟ้อนผีค่อยๆ เลือนหายไปจากสังคมล้านนาอย่างน่าเสียดาย ผู้ที่ยังสืบทอดอยู่ก็เป็นไปในวงสังคมแคบๆ ปัจจุบันก็ได้มีการฟ้อนผีในกลุ่มของบุคคลหลายกลุ่มโดยที่ไม่สามารถบอกได้ว่าต้นตระกูลของตนเคยฟ้อนผีหรือไม่ เพราะกลุ่มคนที่จัดงานบางกลุ่มก็มักจะจัดพิธีกรรมขึ้นเพื่อความสนุกสนานของตนเองหรือเพื่อผลประโยชน์ของตนเองบางประการ เช่น จัดงานขึ้นเพื่อทำให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนเป็นร่างทรงจะได้มีผู้มาทำบุญกับตนเองมากๆ เป็นต้น ซึ่งการกระทำเช่นนี้จะทำให้ประเพณีอันดี

งามของประเพณีการฟ้อนผีหมดสิ้นลงไป คงเหลือแต่ประเพณีการฟ้อนผีเพื่อการพาณิชย์เท่านั้น ดนตรีวงป่าดเมืองโบราณของล้านนาที่ใช้ประกอบประเพณีการฟ้อนผีก็จะถูกลดความสำคัญลง และเลือนหายไปจากสังคมล้านนาเช่นกันซึ่งวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนก็เป็นหนึ่งในจำนวนวงป่าดเมืองโบราณที่ถูกลดความนิยมลง

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนถูกลดความนิยมลงคือมีการแข่งขันกันระหว่างวงป่าดเมืองด้วยกันเอง วงป่าดเมืองบางวงได้นำเอาเครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้าไปบรรเลงร่วมกับวงป่าดเมืองแบบโบราณกลายเป็นวงป่าดเมืองแบบใหม่ขึ้นเรียกว่า “วงป่าดเมืองประยุกต์” และเป็นที่นิยมกันมากในหมู่ของผู้ที่จัดงานฟ้อนผีแบบพาณิชย์ หรือแม้กระทั่งกลุ่มของตระกูลที่ฟ้อนผีผด ผีเม็งดั้งเดิม แต่วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนไม่สามารถที่จะบรรเลงแบบประยุกต์ได้ เพราะหัวหน้าวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนเห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสม ทั้งยังต้องการที่จะอนุรักษ์การบรรเลงวงป่าดเมืองแบบโบราณเอาไว้จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนถูกลดความนิยมลง

การสืบทอดวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนเป็นรุ่นที่ 3 แล้ว นักดนตรีเก่าๆที่อยู่ภายในวงบางส่วนล้มหายตายจากกันลงไป ถึงแม้ว่าหัวหน้าวงในปัจจุบันจะพยายามหานักดนตรีมาเพิ่มและฝึกหัด แต่ก็เพียงทำให้วงอยู่ได้เท่านั้น ไม่สามารถที่จะทำให้ได้รับความนิยมเช่นเดิมได้ การสืบทอดเพลงของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนที่เป็นการสืบทอดแบบปากต่อปากก็มีความยากมากเกินไปสำหรับนักดนตรีรุ่นใหม่เพราะไม่คุ้นเคย วงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนในปัจจุบันจึงอยู่ในสภาพที่ไม่ค่อยดีนัก จากสาเหตุที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ควรที่จะพัฒนาและส่งเสริมเพื่อให่วงดนตรีแบบป่าดเมืองโบราณคงอยู่โดยการนำเอาความรู้ในการบรรเลงวงป่าดเมืองโบราณ บรรจุเข้าไปเป็นหลักสูตรการสอนในสถานศึกษาระดับต่างๆ คือจัดให้มีการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษา และ ในโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืนเป็นต้นแบบ ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาตามสถาบันอุดมศึกษา นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ ได้เข้าใจ และเรียนรู้เกี่ยวกับดนตรีวงป่าดเมืองแบบโบราณล้านนาที่เป็นวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งยังเป็นการสืบทอดองค์ความรู้บทเพลงที่ใช้ในการบรรเลงเพื่อประกอบการฟ้อนผีผด ผีเม็งแบบโบราณล้านนาของวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน เพื่อให้เป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรม และประเพณีพื้นเมืองล้านนาให้ดำรงอยู่ ปฏิบัติกันสืบต่อไปอย่างถูกต้องตามที่ได้ปฏิบัติกันมาตามประเพณีการบรรเลงวงป่าดเมืองแบบโบราณในอดีต

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คงเป็นประโยชน์สำหรับการเผยแพร่และการศึกษาวงดนตรีป่าดเมือง และเป็นการอนุรักษ์การบรรเลงวงป่าดเมืองแบบโบราณล้านนาให้สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ดีงามของจังหวัดเชียงใหม่ และของประเทศสืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวงป่าดเมืองคณะวัดเชียงยืน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไปดังนี้

การนำงานวิจัยไปใช้ให้เป็นประโยชน์

1. เป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนอำเภอ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และศูนย์วัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ ในการศึกษาเพลงประกอบพิธีกรรมการพ่อนผีมด ผีเม็ง
2. เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมให้ได้ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพ่อนผีมด ผีเม็งในจังหวัดเชียงใหม่และในแถบจังหวัดภาคเหนือ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

1. สามารถทำการศึกษาวงป่าดเมืองที่ยังมีการบรรเลงแบบโบราณล้านนาคณะอื่นๆ ที่อยู่ในแถบจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดใกล้เคียงในการศึกษาด้านวัฒนธรรมดนตรีและสังคม
2. สามารถศึกษาเปรียบเทียบวงป่าดเมืองที่มีการบรรเลงแบบโบราณล้านนา กับวงป่าดเมืองที่มีการบรรเลงแบบประยุกต์ เพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบวัฒนธรรมทางดนตรี
3. สามารถศึกษาการบรรเลงวงป่าดเมืองในการบรรเลงเพื่อประกอบพิธีงานศพของชาวล้านนาในแถบจังหวัดเชียงใหม่ และในจังหวัดใกล้เคียง
4. ควรมีการบันทึกรวบรวมเพลงที่ใช้บรรเลงในวงป่าดเมืองเป็นลายลักษณ์อักษรมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เพลงที่ใช้ในการบรรเลงกับวงป่าดเมืองไม่สูญหายไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ไกรศรี นิมมานเหมินท์. (2521). "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" ลานนาไทยคดี. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- ณรงค์ สมิตธิธรรม. (2535). *ดนตรีประกอบการฟ้อนผีในจังหวัดลำปาง*. ลำปาง: วิทยาลัยครูลำปาง
- (2541). *วงตกลีง : ดนตรีแห่งวิถีชีวิตของชาวลำปาง*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (วัฒนธรรมศึกษา).
กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- (2545). *ดนตรีพื้นบ้านคนเมืองเหนือ*. สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏลำปาง.
ลำปาง: จิตวัฒนธรรมการพิมพ์.
- ธีรยุทธ ยวงศรี. (2529). *ศิลปะการขับร้อง, ฟ้อนรำ, ดนตรีล้านนา*. ใน *ดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 17*
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: ช้างเผือกเชียงใหม่.
- บุรีรัตน์ สามีตถียะ. (2541). *ชุด "รู้เรื่องเมืองไทย" ภาคเหนือ*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- ปริญญา กายสิทธิ์. (2528). *ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 1912 ถึง พ.ศ. 2101*
ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- ประชุม บุญน้อย; และคนอื่นๆ. (2543). *โครงการวิจัยเรื่อง การศึกษากับความเข้มแข็งของชุมชน :
กรณีศึกษาการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านวงปีพาทย์พื้นเมือง ตำบลชมพู อำเภอเมือง
จังหวัดลำปาง*. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย ชุดโครงการระบบการศึกษา
กับชุมชน.
- ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์. (2542). *ดนตรีไทยพื้นบ้านไทยภาคเหนือ*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- (2544). *การทำเครื่องดนตรีล้านนา*. ใน *ดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 32* มหาวิทยาลัยมหิดล.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). *ประวัติการดนตรีไทย ครั้งที่ 5*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปานจรี ดือนันต์ลาภ. (2549). *การสืบทอดวงปาดในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์ ศป.ม.
(มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- พรพิไล เทพคำ. (2539). *เพลงคำเมืองกับวัฒนธรรมชาวล้านนา : วิเคราะห์เนื้อหาเพลงคำเมือง
ช่วง มกราคม – ธันวาคม 2537*. วิทยานิพนธ์ นศ.ม. (การประชาสัมพันธ์). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). *สารานุกรมศัพท์ดนตรีไทย ภาคคีตะ – ดุริยางค์*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิถี พานิชพันธ์. (2548). *วิถีล้านนา*. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2529). *ประวัติศาสตร์ล้านนาไทย*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2532). *ศิลปวัฒนธรรม. ร้อง รำ ทำ เพลง : ดนตรีและนาฏศิลป์ชาวสยาม. ครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุทธิพงศ์ พัฒนวิบูลย์. (2549). *ประเพณีการฟ้อนผีเมืองน้ำฮ้าง. เอกสารประกอบการจัดพิธีกรรม การฟ้อนผีเมืองบ้านช้างม่อย*. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2542). *กตัญญูของชาวจีนที่สะท้อนผ่านพิธีงเด็ก : กรณีศึกษาพิธีงเด็กจีน ไหหล่าในสังคมไทย*. งานวิจัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2525). *วัฒนธรรม ศาสนา แลชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อารีรัตน์ เรืองกำเนิด. (2543). *การศึกษาวงโหม่งครึม : ดนตรีสำหรับงานศพในจังหวัดชุมพร*. ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อุษณีย์ ธงไชย. (2526). *“ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านนาไทย และอาณาจักรอยุธยา พ.ศ. 1839 - 2310” ล้านนาไทย*. เชียงใหม่: จังหวัดเชียงใหม่.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เพลงที่สามารถให้บรรเลงประกอบพิธีกรรมการพื้ณผิ

เพลงล่องแมงปิ้ง

- - - ช	- ช ช ช	ล ช ม ช	- ล - ด	- ด - ด	ช ล ช ด	ช ล ช ด	ม ร ช ม
- ม - ม	ช ด ร ม	ร ม ช ม	ร ด - ร	- ร - ร	ช ด ร ม	ร ม ช ม	ร ด - ร
- ช - ล	- ด - ร	ม ร ช ร	ม ร ด ล	ช ด ร ม	- ช - ล	ช ล ด ล	ช ม - ช

เพลงสร้อยเวียงพิงค์

- - - -	ช ล ช ด	ช ล ช ด	ม ร ช ม	- ม - ม	ช ล ช ด	ช ล ช ด	ม ร ช ม
- ช - ช	ล ช ม ร	ม ร ด ร	- ม - ช	- ช - ช	ม ม ม ช	ม ม ม ช	ม ร ด ล
- - ด ร	ม ร ด ล	- ช ช ช	ด ล ช ม	- ม - ม	ด ร ม ช	ล ช ด ล	ช ม - ร
- - ด ล	ช ล ด ร	ม ร ช ม	- ร - ด				

เพลงฤๅษีหลงถ้ำ

- - - ท	- ด ด ด	- ท ด ร	ด ด ด ด	ร ม ช ร	ม ร ด ช	- - - ล	ด ร ด ช
- - - ล	ด ร ด ช	- - - ล	ด ร ล ด	- - - ล	ด ล ช ฟ	ช ฟ ร ฟ	ช ล ด ช
- - - ฟ	ช ล ฟ ช	ล ฟ ล ช	- - ร ม	- ม - ม	ร ด ร ม	ช ล ช ม	- ร - ด

เพลงกล่อมนางนอน

- - - -	ฟ ช ท ด	- ร ท ด	ช ด ท ช	- ช - ช	ฟ ช ท ด	- ร ท ด	ช ด ท ช
- ช - ช	- ด ท ช	- ด ท ช	ท ช ฟ ม	- ฟ ม ฟ	ช ฟ ม ด	- ฟ ม ด	ท ช ฟ ม
- ฟ ม ฟ	ช ฟ ม ด	- ฟ ม ด	ท ช ฟ ม	- - ด ฟ	ด ม ฟ ช	- ม ฟ ช	ฟ ช ท ด

เพลงปทุมเบ้ง (ระบาย)

- - - -	ร ม ฟ ช	- - - ล	ช ล ด ช	- - ฟ ม	ร ม ฟ ช	- - - ล	ช ล ด ช
- ด ร ด	- ล ด ล	- ช ล ช	ฟ ล ช ฟ	- ฟ - ฟ	- ม ร ด	- - - ร	ม ร ช ม
- ม - ม	ช ม ร ด	- - - ร	ม ร ช ม	- ช ล ช	- ม ช ม	- ร ม ร	ด ม ร ด

เพลงปทุมเหม้น (ขงเบ้ง)

- - - -	- ม - ช	- - - ล	ช ล ด ช	- ล ด ล	ช ม - ช	- - - ล	ด ช ล ด
- - - ร	ม ร ด ล	- - ร ด	- ล ด ช	- ช - ช	ด ล ช ม	- - ร ด	ช ด ร ม
- - ช ล	ด ล ช ม	ช ม ร ด	ร ม ร ด	- ร - ร	ด ร ม ช	- - ด ล	ช ม - ร
- ม ช ร	ม ร ด ล	- - ร ด	ช ล ด ช				

เพลงพม่า

- ล ช ฟ	ช ล ช ดั	วิ ดั ช ดั	ท ล ฟ ช	- ล ช ฟ	ช ล ช ดั	วิ ดั ช ดั	ท ล ฟ ช
- ช - ช	ดั ล ช ฟ	ช ร ฟ ช	ฟ ร ด ร	- ร - ร	ดั ล ช ฟ	ช ร ฟ ช	ฟ ร ด ร
- - ฟ ช	ฟ ร - ด	ร ด ท ช	ท ร ด ท	- - ช ท	- ด - ร	ฟ ช ฟ ร	- ด - ท
- ล ช ฟ	- - ช ล	ช ฟ ช ดั	- ท ล ช				

เพลงอื้อ

(สร้อย)

- - - -	- - - ม	- - - ร	- ด - ล	- - - -	- ช - ม	ร ด ร ม	- ช - ล
- ช - ม	- ร - ด	- - - ร	ด ร ม ช				

- - - ล	- ช - ฟ	- ช - ล	- ฟ - ช	- ล - ฟ	- ล - ช	- ฟ - ล	ช ฟ ม ร
- - - -	- - - ร	- - - ล	- - - ร	- - - ล	- - - ร	- ล - ร	ด ร ม ช
- - - ล	- ช - ม	- ร - ด	- ร - ม	- ร - ด	- ร - ม	ร ด ร ม	- ช - ล
- ล - ล	- ช - ม	ร ด ร ม	- ช - ล	- ช - ม	- ร - ด	- - ร ม	ด ร ม ช

เพลงมอญลำปาง

- - ฟ ช	- - ท ดั	- - ท ช	ม ฟ ช ท	ดั ดั วิ ดั	ท ช ท ดั	ล ช ฟ ล	ช ฟ ร ด
ช ท ช ฟ	ม ด ท ช	- ช - ช	ช ดัทชฟ	ช ดัทชฟ	ม ช ฟ ม	- ด ด ด	ม ช ม ฟ
ช ฟ ม ด	ท ม ฟ ช	- ช - ช	ช ดัทชฟ	ช ดัทชฟ	ม ช ฟ ม	- ด ด ด	ม ช ม ฟ
- ท ดั วิ	ชั ฟั วิ ดั	ล ช ฟ ล	ช ฟ ร ด				

เพลงพระลอเลื่อน

- - - ฟ	- ช ช ช	- ฟ - ล	ช ช ช ช	ฟ ร ช ฟ	ท ช ดั ท	ฟ ช ท ดั	วิ ท ดั วิ
- - - ฟ	ร ร ร ร	ด ร ฟ ด	- ร - ฟ	- - - ช	ล ช ฟ ร	- - ฟ ร	ด ท - ดั
- ดั - ดั	ท วิ ดั ดั	ท วิ ดั ดั	ท วิ ดั ช	- ล ดั ช	ล ช ฟ ช	ดั ช ท ดั	ท วิ ดั ท
- ท - ท	ช ท ดั วิ	ดั ท ดั วิ	ดั ท ล ช	- ล ดั ช	ล ช ฟ ร	- - ช ฟ	ร ฟ - ช

เพลงเชียงแสน

ท่อน 1

- - - -	- - - ช	- - - ม	- - ร ช	- - - ม	ช ม ร ด	- ท ดัช	- ล ท ดั
- - - -	ช ช ช ช	- - - ล	ช ล ท ดั	- รั - ดั	- ช - ดั	ท ล ช ล	- ช - ช
- - - ดั	- - ช ดั	ท ล ช ล	- ช - ช	- ดั - ดั	- - ช ดั	ช ดั ร ม	- ฟ - ช
- - - -	- - - ช	- - - ดั	- - - ล	- - ช ฟ	- ม - ฟ	- ร ด ร	ฟ ร ด ท
- - - -	ช ท ดัช	- - - ล	ช ล ท ดั	- ร ฟ ร	ด ร ฟ ช	- ดั - ล	ช ล ฟ ช
- - - -	ล ช ฟ ร	- ร - ร	ด ร ฟ ช	- ฟ - ร	ด ร ฟ ท	- ช - ท	ช ท ดั รั
- - - -	ด ร ฟ ช	- - ท ดั	- ท ดั รั	- ดั - ดั	- - ช ดั	ท ล ช ล	- ช - ช
- - - ดั	- - ช ดั	ท ล ช ล	- ช - ช	- ดั - ดั	- - ช ดั	ช ดั ร ม	- ฟ - ช

ท่อน 2

- - - -	- - - ช	- - - ดั	- - - ช	- - - ม	ร ม ช ด	ท ดั รั ท	ดั รั ท ดั
- - - -	ม ด ร ม	- ช - ม	- ร - ด	- ร - ด	- ช - ดั	ท ล ช ท	- ช ช ช
- - - ดั	- - ช ดั	ท ล ช ล	- ช - ช	- ดั - ดั	- - ช ดั	ช ดั ร ม	- ฟ - ช
- - - -	- - - ช	- - - ล	- - ร ม	- - ช ม	ร ด ท ดั	ท ดั รั ช	- ล ท ดั
- - - -	- - - ดั	- - - รั	ดั รั ท ดั	- ช ท ช	ฟ ช ท ดั	- ร ฟ ร	ด ร ฟ ช
- - - -	- - - ช	- - - ล	- - ร ม	- - ช ม	ร ด ท ดั	ท ดั รั ช	- ล ท ดั
- ดั - ท	ดั รั ท ดั	ท ดั รั ช	- ล ท ดั	- ร ฟ ร	ด ร ท ดั	- ช - ดั	ช ล ช ช
- - - ดั	- - ช ดั	ท ล ช ล	- ช - ช	- ดั - ดั	- - ช ดั	ช ดั ร ม	- ฟ - ช

เพลงรำวงแม่โขง

- - - -	- ฟ - ร	- - ด ร	- ฟ - ท	- - ด ร	- ฟ - ช	- - - -	- ฟ - ร
- - ด ร	- ท - ด	- - - ร	- ฟ - ช	- - - -	- ท - ช	ท ช ท ช	- ฟ - ท
- - - ล	- - - ช	- - ฟ ร	- ฟ - ร	- ฟ - ร	- ด - ร	- - - -	- ฟ - ร
- ฟ - ร	- ด - ช	- - - -	- ฟ - ช	- - - -	- ฟ - ร	- ด - ร	- ฟ - ช
- ฟ - ร	- ด - ท	- ด - ร	ด ท - ด	- - - -	- - - -	- - - ท	- ด - ฟ
- - - ร	- - ด ท	- - - ช	- - ท ช	ท ช ท ช	- ท - ด	- - - ร	- ฟ - ช
- - - ล	- ฟ - ช	- - - -	- ท - ช	ท ช ท ช	- ฟ - ช	- - - -	- ท - ช
ท ช ท ช	- ฟ - ช						

เพลงราวแมปิง

- ล - ฟ	- ล - ฌ	- - - ฟ	- - - ร	- - - -	- ด - ฟ	- - - -	- ด - ร
- - ด ฟ	- ด - ร	- - - ด	- - - ท	- - - -	- ฌ - ท	- - - ด	- - ท ฌ
- - ท ฟ	- ฌ - ท	- - - ด	- ฌ - ท	- - - ร	- - ด ร	- - ฟ ร	- ด - ท
- - - ร	- - ด ร	- - ฟ ร	- ด - ท	- - - ฟ	- ฌ - ล	- ฌ - ด	- ล - ฌ
- ด - ด	- ฌ - ฌ	- ฟ ฌ ล	- ฌ - ฌ	- ด - ด	- ฌ - ฌ	- ฟ ฌ ล	- ฌ - ฌ

เพลงกระต่ายลอยคอ (โยกเยก)

ท่อน 1

- - - -	- - - ฌ	- - ม ฌ	- ล - ด	- - - -	- ด - ล	- - ฌ ม	- ฌ - ฌ
- - - -	- ม - ฌ	- - - -	- ม - ม	- - ร ฌ	- ม - ม	- - ร ด	- ม - ร
- - - -	- - - ท	- ร - ท	- ล - ฌ	- - - ม	- ล - ฌ	- ม - ฌ	- ล - ด

ท่อน 2

- - - -	- - - ฌ	- - ม ฌ	- ล - ด	- - - -	- ด - ล	- - ฌ ม	- ฌ - ฌ
- - - -	- ม - ร	- ม ร ด	- ร - ม	- - - -	- ฌ - ร	- - ม ร	- ด - ล
- - - -	- - - -	- ฌ - ม	- ฌ - ล	- - - -	- ด - ล	- ฌ - ด	- ร - ม
- - - -	- ร - ด	- - - -	- ร - ด				

เพลงเปิดปราสาท

- - - ด	- ด - ด	- - - ม	- ม - ม	- - - -	- ฌ - ร	- - ม ร	- ด - ล
- - - -	- ฌ - ม	- - ร ด	- ร - ด	- - ร ม	- ฌ - ม	- ฌ - ม	ร ด - ร
- - - -	- - - -	- ฌ - ร	- ฌ - ม	- - - -	- ร - ร	- - ด ล	- ด - ร
- - - -	- ด - ล	- ด - ม	- ด - ร	- ม - ร	- ด - ล	- ด - ฌ	- ล - ด
- ม - ร	- ด - ล	- ด - ฌ	- ล - ด				

ภาคผนวก ข
ประมวลภาพ

ภาพการบรรเลงของวงปาดเมืองคณะวัดเชียงยืน

ภาพประกอบการฟ้อนของผีมืด

ภาพประกอบการพืชนฝึ้ง

ภาพบรรยากาศภายในพิธีกรรมการพ่อนผี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายณัฐพงศ์ บันดอนทอง
วันเดือนปีเกิด	พุธ 28 กันยายน พ.ศ. 2526
ที่อยู่ปัจจุบัน	85/5 หมู่ 2 ตำบลบ้านเรื่อน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน 51120
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ครูอัตราจ้าง
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เลขที่ 88 แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2539	ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จาก โรงเรียนอนุบาลลำพูน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
พ.ศ. 2541	ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จาก โรงเรียนจ๊กคำคณาทร ลำพูน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
พ.ศ. 2544	ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนจ๊กคำคณาทร ลำพูน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
พ.ศ. 2549	ปริญญาตรี การศึกษาระดับบัณฑิต วิชาเอกดุริยางคศาสตร์ไทย คณะศึกษาศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2553	ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา คณะศิลปกรรมศาสตร์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ